

**XI. insac – International Science and Academic Congress
(Uluslararası Bilim ve Akademi Kongresi)
Ereğli/Konya
11-12-13 Mart 2026 | Yüz yüze ve çevrimiçi (hibrit)**

Tam Metin

Bildiriler Kitabı

ISBN: 978-625-8756-04-3

**XI. insac – International Science and Academic Congress
(Uluslararası Bilim ve Akademi Kongresi)
Ereğli/Konya
11–12–13 Mart 2026 | Yüz yüze ve çevrimiçi (hibrit)**

Full Text Proceedings

ISBN: 978-625-8756-04-3

XI. insac – International Science and Academic Congress
(Uluslararası Bilim ve Akademi Kongresi)

Ereğli / Konya

11–12–13 Mart 2026 | Yüz yüze ve çevrimiçi (hibrit)

Designing the New Era at the Intersection of Sciences:
Scientific Research and Applications in the Age of
Digitalization and Biotechnology/Bilimlerin Kesişiminde
Yeni Çağı Tasarlamak: Dijitalleşme, Biyoteknoloji Çağında
Bilimsel Araştırma ve Uygulamalar

SEMPOZYUM ONURSAL BAŞKANI

Prof. Dr. Cem Zorlu

Necmettin Erbakan Üniversitesi Rektörü

Çağrılı Konuşmacılar

Kongre Açılış Konuşması ve Paneli

Murat EREN
Ereğli kaymakamı
Açılış Konuşması

Prof. Dr. Füsün Sunar
"Sıfır Hata, Sınırsız Pratik:
Yapay Zeka ve VR
Teknolojileri Geleceğin
Hekimlerini Nasıl
Dönüştürüyor?"

**Eğitimci-Danışman
Munise Senemoğlu**
"Dijital Çağda
Çocuklar ve
Bağımlılıkları"

Prof. Dr. Bayram Dalkılıç
"Yapay Zeka
Çağında Din-Millet,
Ahlak-Maneviyat
Eğitimi"

Prof. Dr. Mustafa Zülküf Altan
"Yapay Zekâ
Çağında
Bilim ve Eğitim"

Dr. Yusuf KILINÇ
"Teknoloji Çağında
Tarımda Geciken
Tedbirler"

SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ DEKANLIĞI
Spor Yöneticiliği Bölüm Başkanlığı

Sayı :E-36743410-900-319307
Konu :Görevlendirme Talebi

04.03.2026

SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ DEKANLIĞINA

Bölümümüz öğretim üyesi Prof. Dr. Mehmet DALKILIÇ'ın 11-13 Mart 2026 tarihleri arasında XI. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresine akademisyen temsilci ve düzenleme kurulu başkanı olarak katılmak üzere yolluksuz ve yevmiyesiz olarak görevlendirilmesi uygun görülmüştür.
Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Doç. Dr. Oruç Ali UĞUR
Bölüm Başkanı

Ek :Dilekçe ve Ekleri (2 Sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :BSLKJAZF35
E-Posta :sporbf@kmu.edu.tr
Kep Adresi: kmu.rektorluk@hs01.kep.tr

BelgeDoğrulamaAdresi : <https://www.turkiye.gov.tr/karamanoglu-mehmetbey-universitesi-ebys>

Bilgi için: Balı Yıldırım
Unvanı: Bilgisayar İşletmeni
Tel No: 03382263731

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Sayı :E-66375140-903.07-727834
Konu :Görevlendirme (Öğr.Gör. Dr. Yetkin
SENEMOĞLU)

10.03.2026

ÇANAKKALE EĞİTİM, BİLİM, SOSYAL VE KÜLTÜREL ARAŞTIRMALAR
VE UYGULAMALAR DERNEĞİ BAŞKANLIĞI

İlgi : 03.03.2026 tarihli ve Bila sayılı yazı.

Meslek Yüksekokulumuz Kimya ve Kimyasal İşleme Teknolojileri Bölümü öğretim elemanı Öğr.Gör. Dr.Yetkin SENEMOĞLU'nun 11-12-13 Mart 2026 tarihlerinde düzenlenecek olan "XI. INSAC-International Science and Academic Congress (Uluslararası Bilim ve Akademi Kongresi)'inde Akademisyen Temsilcisi ve düzenleme kurulu başkanı olarak görevlendirilmesi Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Doç. Dr. Deniz KARAELMAS
Meslek Yüksekokulu Müdürü

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : BS48E7ZRNJ Pin Kodu : 18392

Belge Takip Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/bulent-ecevit-universitesi-ebys>

Adres : BEUN Çaycuma Gıda ve Tarım Meslek Yüksekokulu Müdürlüğü
Telefon : 0 372 643 6201 Faks:0 372 643 6604
e-Posta : gidatarim@beun.edu.tr Web : <http://gidatarim.beun.edu.tr/>
Kep Adresi : beun@hs03.kep.tr

Bilgi için : BASRİ ZOROĞLU
Unvanı : Şef V.
Tel No : 0372 643 62 01-5839

Evrak Tarih ve Sayısı: 04.03.2026-305441

T.C.
ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Alanya Ticaret ve Sanayi Odası Meslek Yüksekokulu Müdürlüğü

Sayı :E-35532161-903.07-305441
Konu :Kurum Dışı Görevlendirme

04.03.2026

Sayın Dr. Öğr. Üyesi Hilmi KARAALIOĞLU

İlgi : 02.03.2026 tarih ve 11482 sayılı dilekçeniz.

İlgi dilekçenize istinaden Konya' da düzenlenecek olan "XI. INSAC-International Science and Academic Congress (Uluslararası Bilim ve Akademi Kongresi)'inde Akademisyen Temsilcisi ve düzenleme kurulu başkanı olarak görev yapmak üzere, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 39. maddesi uyarınca 11-13 Mart 2026 tarihleri arasında 3 (üç) gün süreyle yolluksuz ve yevmiesiz olarak görevlendirilmeniz Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Serdar BULUT
Müdür

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :BSDBCZK7KC Pin Kodu :79772

Belge Takip Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/alanya-alaaddin-keykubat-uni-ebys>

Adres:Kestel Mahallesi Üniversite Caddesi No:82 Alanya/ANTALYA
Telefon:(0242) 510 61 80 Faks:(0242) 510 61 82
e-Posta:altsomyo@alanya.edu.tr Web:<https://altsomyo.alanya.edu.tr>
Kep Adresi:alanyaalaaddinkeykubat@hs01.kep.tr

Bilgi için: Azime Çınar
Unvanı: Şef
Tel No: (0242) 510 61 80

Evrak Tarih ve Sayısı: 05.03.2026-726765

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Tıp Fakültesi Dekanlığı

Sayı :E-57834380-900-726765
Konu :Akademisyen Temsilcisi
Görevlendirilmesi

Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ergin BİLGİN
Öğretim Üyesi

Çanakkale Eğitim, Bilim, Sosyal ve Kültürel Araştırmalar ve Uygulamalar Derneği'nin 03.03.2026 tarihli "11-12-13 Mart 2026 tarihlerinde düzenlenecek olan "XI. INSAC-International Science and Academic Congress (Uluslararası Bilim ve Akademi Kongresi)'inde Akademisyen Temsilcisi ve düzenleme kurulu başkanı olarak görevlendirilmenize" ilişkin yazısı ilişikte gönderilmiştir.
Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Hande AYDEMİR
Dekan

Ek:Yazı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : BSR8ELU5H6 Pin Kodu : 42262

Belge Takip Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/bulent-ecevit-universitesi-ebys>

Adres : BEUN Tıp Fakültesi, İbn-i Sina Kampüsü, 67600 Esenköy-Kozlu/Zonguldak

Telefon : (0372) 261 20 25 Faks:(0372) 261 02 64

e-Posta : beuntipfakultesi@beun.edu.tr Web : <http://tip.beun.edu.tr/>

Keş Adresi : beun@hs03.kep.tr

Bilgi için : Sibel EGEMEN

Unvanı : Bilgisayar İşletmeni

Tel No : (0372) 2613143

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

KATILIM BELGESİ ÖRNEĞİ

XI. INSAC-INTERNATIONAL SCIENCE AND ACADEMIC CONGRESS

11-12-13 MART 2026 EREĞLİ/KONYA

BİLİMLERİN KESİŞİMİNDE YENİ ÇAĞI TASARLAMAK: DİJİTALLEŞME,
BİYOTEKNOLOJİ ÇAĞINDA BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE UYGULAMALAR

KATILIM BELGESİ

Sn.

Belge Sahibi

Bu belge, Çanakkale Eğitim, Bilim, Sosyal ve Kültürel Araştırmalar ve Uygulamalar Derneği tarafından Ereğli/Konya'da XI. INSAC International Science and Academic Congress kapsamında düzenlenen KONGRE ADI kongresine "BİLDİRİ BAŞLIĞI" başlıklı çalışması ile sözlü online sunum gerçekleştirerek bilimsel katkı sağladığı için verilmiştir.

PROF. DR MEHMET DALKILIÇ
Kongre Başkanı

DR. OLCAN SENEMOĞLU
ÇEBSADER Başkanı

Kongre Başkanları

Prof. Dr. Hüdaverdi MAMAK
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Prof. Dr. Nurettin Hatunoğlu
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Kongre Düzenleme Kurulu

Doç. Dr. Ümran Şengül
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Ergin Bilgin
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Hale Köksoy
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Hilmi Karaalioglu
Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Olkan Senemoğlu
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Öğretim Görevlisi Dr. Yetkin Senemoğlu
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Asım Korktaş
ÇEBSADER

Rumeysa Aydın
ÇEBSADER

Buğra Yağcı
ÇEBSADER

Bilim ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. Adem Çaylak
Kocaeli Üniversitesi

Prof. Dr. Adham Ashirov
Özbekistan Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü

Prof. Dr. Ahmedova Sayyora Muhammadovna
Taşkent Devlet Tıp Üniversitesi

Prof. Dr. Alsou Kamaliev
Bartın Üniversitesi

Prof. Dr. Asem Nurlanova
Kazak Amerikan Özgür Üniversitesi

Prof. Dr. Avtandill Ağbaba
Sumgayıt Devlet Üniversitesi

Prof. Dr. Dede Baştürk
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Prof. Dr. Ercan Oktay
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Prof. Dr. Hasan Şahan
Akdeniz Üniversitesi

Prof. Dr. Kakhramon Radjabov
Özbekistan Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü
Baş Araştırmacısı

Prof. Dr. Khalil Sahra
Jijel Üniversitesi

Prof. Dr. Marzieh Yahyapour
Tahran Üniversitesi

Prof. Dr. Murat Ertekin
Necmettin Erbakan Üniversitesi

Prof. Dr. Naim Ochilovich Sodikov
Semerkant Devlet Tıp Üniversitesi

Prof. Dr. Oğuz Özçelik
Kastamonu Üniversitesi

Prof. Dr. Olcobay Karatayev
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi

Prof. Dr. Ömer Çaha
İstanbul Ticaret Üniversitesi

Prof. Dr. Tsupikova Elena Viktorovna
Sibiry Devlet Otomobil ve Karayolu Üniversitesi

Prof. Dr. Zilola Khudaybergenova
Bartın Üniversitesi

Doç. Dr. Abeer Dakhel Hatim
Bağdat Üniversitesi

Doç. Dr. Barış Borlat
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Doç. Dr. Deniz Baklacı
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Doç. Dr. Halil Emre Deniz
Hakkari Üniversitesi

Doç. Dr. Hamza Ekmen
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Dr. Mourad Bouhedja
Jijel Üniversitesi

Doç. Dr. Zivar Huseynli Baylan
Hazar Üniversitesi

Dr. Olga Sergeevna Fisenko
Rusya Halkların Dostluk Üniversitesi (Rudn
Üniversitesi)

Doç. Dr. Leyla Abasova
Bakü Devlet Üniversitesi

Dr. Turaev Telman Temirovich
Buhara Devlet Tıp Enstitüsü

Doç. Dr. Rashidov Oybek Rasulovich
Buhara Devlet Üniversitesi

Dr. Yusuf KILINÇ
Türk Dünyası Akademisyenler ve
Bürokratlar Birliği Derneği

Doç. Dr. Tuğçe Günter
Zonguldak Bulent Ecevit Üniversitesi

Doç. Dr. Ümran Şengül
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Ahmet Bilal Şengül
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Burçin Saltık
Arkin University of Creative Arts and Design

Dr. Öğretim Üyesi Güven Deniz
Yozgat Bozok Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hatice Banu Kesinkaya
Necmettin Erbakan Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Rovshan Mammaov
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Dr. Alamgir Khan
Pencap Üniversitesi

Dr. Ali Güney
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Dr. Asma Lahouel
Jijel Üniversitesi

Dr. Aybek Raşidov
Taşkent Devlet Ekonomi Üniversitesi

Dr. Ayşegül Erden Güney
ÇEBSADER
Dr. Dilnoza Jamolova
Buhara Devlet Üniversitesi

Dr. Kadim Munder Mulla
Bağdat Üniversitesi

Dr. Mahmut Hamrayev
Sharq Üniversitesi

XI. insac – International Science and Academic Congress
(Uluslararası Bilim ve Akademi Kongresi)
Ereğli / Konya
11–12–13 Mart 2026 | Yüz yüze ve çevrimiçi (hibrit)

**XI. International Researches Congress on Social and Education
Sciences (INSAC-IRSEC 2026)**

© **Duvar Yayınları**

Genel Yayın Yönetmeni: *Berkan Balpetek*

Kapak ve Sayfa Tasarımı: *Olkan SENEMOĞLU*

Düzenleme: *Banu DÜZGÜN*

Baskı: *Mart 2026*

Yayıncı Sertifika No: 49837

ISBN: 978-625-8756-04-3

İÇİNDEKİLER

Geleneksel Eğitimden Akıllı Öğrenmeye: İnsansı Davranış Gösteren Makinelerin Rolü	1
Beyza AKÇAY, Mehmet DALKILIÇ	
Food Insecurity and Anxiety: A Bibliometric Analysis with Emphasis on Climate Change.....	5
Deniz Miralay, Zihniye Okray	
Infant Colic as a Biopsychosocial Stressor: Psychological Impact on Mothers and Implications for Early Psychoeducational Support	20
Dilem Öke	
Belirsizlik Ortamında Enflasyon ve Kur Dinamiklerinin Karşı Olgusal Analizi Türkiye 2018 – 2023.....	26
Hilmi Karaalioglu	
Gençlik Politikaları ve Spor Yönetiminde Sosyal Sorumluluk	39
Mine Nur DURSUN, Mehmet DALKILIÇ	
Sınıf Duvarlarının Ötesinde Öğrenme: EBA Okul Dışı Öğrenme Platformu Üzerine Bir Değerlendirme.....	49
Muhammet Emin Türkoğlu	
Amerika'nın Siber Üstünlüğü Ve Uluslararası Güç Dengelerinin Şekillenmesindeki Rolü	58
Ossama Sayed RAMADAN, Prof. Dr. Mehmet AKTEL	
Çocukların Perspektifinden Oyun: Okul Öncesi Dönemde Oyun Algısı, Aile Katılımı ve Akran İlişkilerinin Nitel Analizi	84
Saniye Teze1, Rabia Birelli, Rabia Cansız	
Okul Öncesi Öğretmenlerinin Akran Zorbalığına İlişkin Görüşleri ve Sınıf Gözlemleri: Karma Yöntemli Bir Pilot Çalışma	96
Saniye Teze, Rabia Cansız, Rabia Birelli	
Nature Cities Alliance (NCA): Sürdürülebilirlik Odaklı Bir Kentler Arası Öğrenme ve Yönetişim Ağı Tasarımı	108
Saye Nihan Çabuk, Alper Çabuk	
İlköğretimde Değerler Eğitimi	116
Yusuf DORUK	
Sürdürülebilir ve Dirençli Kentler İçin Doğa Temelli Zekâ	119
Saye Nihan Çabuk, Alper Çabuk	

Geleneksel Eğitimden Akıllı Öğrenmeye: İnsansı Davranış Gösteren Makinelerin Rolü

Beyza AKÇAY¹, Mehmet DALKILIÇ²

¹Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
E-mail: akcaybeyza7@gmail.com ORCID: 0009-0001-0670-2105

²Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
E-mail: m.dalkilic@hotmail.com ORCID ID: 0000-0002-0776-7365

Özet: Yapay zeka bir bilgisayarın akıl yürütme, problem çözme ve genelleme gibi üst seviye bilişsel becerileri kullanarak insansı davranışlar göstermesi şeklinde tanımlanmaktadır. İlk adımları 1920'lerde Sidney L. Pressey'in öğrenmeyi pekiştiren makineleriyle atılan bu teknoloji, günümüzde eğitim süreçlerini kökten dönüştüren temel bir unsur haline gelmiştir. Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak istendik ve kalıcı değişiklikler meydana getirme süreciyken; yapay zeka bu süreci veri analizi ve kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri ile desteklemektedir. Yapay zeka destekli platformlar, öğrencilerin kişisel öğrenme ihtiyaçlarını ve stillerini belirleyerek onlara özel materyaller sunmakta, böylece öğrenme verimliliğini ve motivasyonunu artırmaktadır. Aynı zamanda öğretmenlerin iş yükünü azaltarak, öğrenci performansının daha objektif değerlendirilmesine ve öğrenme güçlüğü çeken öğrencilerin erken tespit edilmesine imkan tanımaktadır. Sonuç olarak, yapay zeka teknolojileri sadece idari süreçleri kolaylaştırmakla kalmayıp, engelli veya okula gidemeyen öğrenciler için sunduğu fırsatlarla eğitimde kapsayıcılığı ve fırsat eşitliğini güçlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: yapay zeka, eğitim, kişiselleştirilmiş öğrenme, akıllı öğrenme.

Abstract: Artificial intelligence is defined as the ability of computers to exhibit human-like behaviors by utilizing advanced cognitive skills such as reasoning, problem solving, and generalization. The first steps of this technology were taken in the 1920s with the reinforcement learning machines developed by Sidney L. Pressey, and today it has become a fundamental element that fundamentally transforms educational processes. Education is the process of intentionally creating desired and permanent changes in an individual's behavior through their own experiences; artificial intelligence supports this process through data analysis and personalized learning experiences.

Artificial intelligence-supported platforms identify students' individual learning needs and learning styles and provide customized materials accordingly, thereby increasing learning efficiency and motivation. At the same time, these technologies reduce the workload of teachers, enable more objective evaluation of student performance, and allow the early identification of students who experience learning difficulties. As a result, artificial intelligence technologies not only facilitate administrative processes but also strengthen inclusiveness and equality of opportunity in education by providing learning opportunities for students with disabilities or those who cannot physically attend school.

Keywords: artificial intelligence, education, personalized learning, smart learning.

Giriş

Teknolojinin hızlı gelişimi, eğitim alanında önemli dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur. Geleneksel eğitim anlayışı uzun yıllar boyunca öğretmen merkezli ve standart öğretim yöntemlerine dayalı bir yapı sergilemiştir. Ancak dijital teknolojilerin ve özellikle yapay zekâ uygulamalarının gelişmesiyle birlikte eğitim süreçleri daha esnek, etkileşimli ve öğrenci

merkezli bir yapıya doğru evrilmektedir. Bu dönüşüm, öğrenme ortamlarının daha verimli ve bireysel ihtiyaçlara uygun hale gelmesine katkı sağlamaktadır.

Yapay zekâ teknolojileri, eğitim alanında veri analizi, kişiselleştirilmiş öğrenme ve akıllı öğrenme sistemleri gibi uygulamalarla önemli bir rol üstlenmektedir. İnsansı davranış gösterebilen akıllı sistemler; öğrencilerin öğrenme hızını, ilgi alanlarını ve öğrenme stillerini analiz ederek onlara uygun içerikler sunabilmektedir. Böylece öğrenme süreci daha etkili, bireyselleştirilmiş ve sürdürülebilir hale gelmektedir.

Bu bağlamda, geleneksel eğitim anlayışından akıllı öğrenme sistemlerine geçişte yapay zekâ teknolojileri önemli bir dönüşüm aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitimde kullanılan insansı davranış gösterebilen makineler, hem öğretim süreçlerini desteklemekte hem de öğrencilerin öğrenme deneyimlerini zenginleştirerek eğitimde yeni fırsatlar sunmaktadır (Holmes ve ark., 2019).

Yapay Zeka

Bu kavramın mucidi olarak John McCarthy kabul edilmektedir (Alpaydın, 2013). McCarthy (2004, s.7) zekayı, “Dünyada hedeflere ulaşma yeteneğinin hesaplayıcı bir parçasıdır. Değişen türde ve derecede zeka insanlarda, birçok hayvanda ve bazı makinelerde görülür” şeklinde tanımlarken, yapay zekayı, “insan benzeri zeki makineler özellikle de zeki bilgisayar programları yapma bilimi ve mühendisliği” olarak ifade etmiştir. Bu tanımları şu şekilde açmak mümkündür. Buna göre, bir bilgisayarın akıl yürütme, problem çözme, anlam çıkarma ve genelleme gibi insansı davranışlar göstermesi yani üst seviye bilişsel becerileri kullanması yapay zeka olarak tanımlanabilir. Yapay zekâ, karmaşık sorunları çözmeye yardımcı olan ve yalnızca önceden belirlenmiş sorunlara değil, aynı zamanda yeni bir duruma da yanıtlar üreten akıllı programlar olarak benimsenmiştir (Nabiyev, 2012).

Eğitim Nedir

Eğitim, kişinin istendik yönde davranış değişikliğini elde etmesi olarak tanımlanabilir (Tezcan,1994). Çöndü (1999)’ye göre bireyin davranışlarında kendi yaşantısı ile kasıtlı olarak arzu edilen yönde, kalıcı ve eğitim-öğretim hedeflerine uygun olarak gelişim ve kalıcılık gösterme sürecine eğitim denir.

Yapay Zekanın Eğitimde Rolü

Yapay zekâ, günümüz teknolojisinin hızla gelişmesiyle birlikte eğitimde önemli bir rol üstlenmiştir. Bilgisayarların insan gibi düşünmesini hedefleyen yapay zekâ, veri analizi, desen tanıma ve dil işleme gibi alanlarda insanlara benzer yetenekler sergileyerek eğitim süreçlerini dönüştürmektedir. Öğrencilerin kişisel öğrenme ihtiyaçlarını belirleyerek onlara özel eğitim materyalleri sunan yapay zekâ destekli platformlar, öğrenme verimliliğini artırmakta ve eğitimi daha etkili hale getirmektedir. Bu sayede, öğrenciler kendi hızlarına uygun olarak öğrenme fırsatı bulmakta ve eğitim süreçleri kişiselleştirilmektedir (Akkan, 2020, s. 4). Yapay zekâ sayesinde öğrenciler, kendi öğrenme stillerine, yeteneklerine ve ihtiyaçlarına uygun kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri yaşayabiliyor. Bu sayede, öğrencilerin güçlü ve zayıf yönleri daha net bir şekilde belirlenerek eksiklikleri gidermek için daha fazla fırsat sunuluyor. Ayrıca, öğrencilerin ilgi alanlarına yönelik olarak hazırlanan eğitim materyalleri, öğrenme

motivasyonunu artırıyor ve öğrenme sürecini daha keyifli hale getiriyor. Bir başka açıdan ele alındığında ise yapay zekâ, öğretmenlerin iş yükünü azaltarak onlara daha fazla zaman kazandırır. Yapay zekâ sayesinde öğretmenler, öğrencilerin öğrenme süreçlerini daha yakından takip edebilir ve performanslarını daha objektif bir şekilde değerlendirebilir. Öğrencilerin karşılaştığı sorunlara daha hızlı çözümler üreterek, öğretmenler öğrencilere daha etkili bir destek sağlayabilirler (Yereldenkalkınma, 2023).

Eğitimde Yapay Zekanın İlk Adımları:

Eğitimde yapay zekânın ilk adımlarından biri, 1920'lerde Ohio Üniversitesi'nde Sidney L. Pressey tarafından atılmıştır. Pressey, çoktan seçmeli testlerin sadece öğrenci başarılarını değerlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda öğrenmeyi pekiştirmede de kullanılabileceğini savunmuştur. Bu düşüncesi, Edward Thorndike'nin 'öğrenmede doğru geri bildirim önemi ilkesine dayanmaktadır. Pressey, öğrencilere test sonuçlarını anında gösteren ve doğru yanıt belirterek öğrenmeyi destekleyen makineler geliştirmiştir. O dönemin teknolojik imkânları sınırlı olsa da, bu çalışmalar yapay zekânın eğitimdeki ilk uygulamaları olarak kabul edilir (Holmes ve ark., 2019).

Eğitimde Yapay Zekanın Avantajları

Yapay zekâ, öğrencileri istenmeyen davranışlar ve performans konusunda hızlı bir şekilde uyararak okul müdürlerini ve öğretmenleri eğitebilir (Murphy, 2019). Okul işleyişi ile ilgili (ör. haber, öğrenci devamsızlıkları) bilgiler bu şekilde daha çabuk ve basit bir biçimde ele alınabilir ve çeşitli değerlendirmeler yapılabilir. Yapay zekâ teknolojisi, okula devam etmeme riski taşıyan öğrencilerin erken belirlenmesini de sağlayabilir. Okul yöneticileri bu durumdaki öğrencilerle daha çabuk iletişim kurarak ve yapılması gereken zorunlu ikazları yaparak, gereken desteği sağlayabilir veya sorunlar tırmanmadan önce lazım olan önlemler alınabilir (İşler & Kılıç, 2021)

Yapay zekâdan yararlanan öğretmenler sınıfta öğrencileri inceleyerek, kimlerin daha ağır öğrendiklerini fark edebilir, öğrencilerin zayıf noktaları bulunuyorsa veya belli bir konuyu anlamıyorsa yapay zekâ öğretmenlere gösterebilir veya öğretmenler öğrenmeyi destek olmak amacıyla yerinde çözümler önerebilir (Fahimirad & Kotamjani, 2018).

Yapay zekâ teknolojisi sayesinde bireysel eğitim desteklenerek, öğrenme güçlüğü çeken öğrencileri erken dönemde tespit etmek ve bu öğrencilere uygun çözümler sunmak mümkündür (Drigas & Ioannidou, 2012). Farklı dilleri konuşan, görme veya işitme engelli öğrenciler için kapsamlı sınıfların kurulmasını sağlar ve ayrıca hastalık nedeniyle okula gidemeyen öğrenciler için çeşitli fırsatlar yaratır ve bu sayede öğrenciler kapsayıcı eğitim hizmetlerinden yararlanır. Ayrıca yapay zekâ teknolojisi öğrencinin öğrenme düzeyi ile öğrenme stiline göre kişiselleştirilmiş ödevler sunabilmektedir (İşler & Kılıç, 2021).

Sonuç

Yapay zekâ, geleneksel eğitim modellerini dönüştürerek öğrencilere kendi öğrenme hızlarına ve stillerine uygun, kişiselleştirilmiş bir deneyim sunmaktadır. Bu teknoloji, sadece akademik başarıyı artırmakla kalmaz, aynı zamanda öğretmenlerin iş yükünü hafifleterek öğrenci performansının daha objektif ve hızlı bir şekilde değerlendirilmesine olanak tanır.

Eğitimde yapay zekâ kullanımı; öğrenme güçlüğü çeken, engelli veya sağlık sorunları nedeniyle okula gidemeyen bireyler için fırsat eşitliği sağlayarak kapsayıcı eğitim hizmetlerini güçlendirmektedir. Bu nedenle, eğitim kurumlarının ve eğitimcilerin sadece teknolojik altyapıyı değil, aynı zamanda bu akıllı sistemlerin sunduğu veriye dayalı rehberlik ve erken uyarı mekanizmalarını da etkin bir şekilde kullanmaları, geleceğin eğitim standartlarını şekillendirmek açısından kritik bir öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- Akkan, M. (2020). Eğitimin geleceği ve eğitimde yapay zekanın rolü. İzmir Şehir Koleji.
- Alpaydın, E. (2013). Yapay öğrenme. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Arslan, K. (2017). Eğitimde yapay zeka ve uygulamaları. Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, 11(1), 71-88.
- Çiftçi, M., Çiftçi, A., Akca, H., Akca, H. A., & Kaçmaz, E. (2024). Yapay zeka ile eğitimde inovasyon: Yenilikçi yaklaşımlar ve uygulamalar. Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies, 10(48), 337-371.
- Çöndü, A. (1999). Beden eğitimi ve sporda özel öğretim yöntemleri. Nobel Yayın Dağıtım.
- Drigas, A. S., & Ioannidou, R. E. (2012). Artificial intelligence in special education: A decade review. International Journal of Engineering Education, 28(6), 1366.
- Fahimirad, M., & Kotamjani, S. S. (2018). A review on application of artificial intelligence in teaching and learning in educational contexts. International Journal of Learning and Development, 8(4), 106-118.
- Güzey, C., Çakır, O., Athar, M. H., Yurdaöz, E., & Saad, S. (t.y.). Eğitimde yapay zekâ konusunda yapılmış araştırmaların içerik analizi.
- Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). Artificial intelligence in education: Promise and implications for teaching and learning. Center for Curriculum Redesign.
- İşler, B., & Kılıç, M. (2021). Eğitimde yapay zekâ kullanımı ve gelişimi. Yeni Medya Elektronik Dergisi, 5(1), 1-11.
- McCarthy, J. (2004). What is artificial intelligence? <http://www-formal.stanford.edu/jmc/whatisai/>
- Murphy, R. F. (2019). Artificial intelligence applications to support K–12 teachers and teaching: A review of promising applications, opportunities, and challenges. RAND Corporation.
- Nabiyev, V. V. (2012). Yapay zeka: İnsan-bilgisayar etkileşimi. Seçkin Yayıncılık.
- Özel, Y. İ., & Dalkılıç, M. (2023). Kırsal bölgede eğitim gören ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersine ilişkin tutumlarının incelenmesi. Beden Eğitimi ve Spor Araştırmaları Dergisi, 15(2), 127-138. <https://doi.org/10.55929/besad.1348670>
- Tezcan, M. (1994). Eğitim sosyolojisi. Zirve Ofset.

Food Insecurity and Anxiety: A Bibliometric Analysis with Emphasis on Climate Change

Deniz Miralay; MSc*¹ Zihniye Okray; Prof. Dr.²

¹Department of Environmental Sciences, Institute of Graduate Studies and Research, European University of Lefke, Lefke, Northern Cyprus, TR-10 Mersin, Turkey.

E-mail: denizmiralay01@gmail.com

²Department of Psychology, Faculty of Arts and Sciences, European University of Lefke, Lefke, Northern Cyprus, TR-10 Mersin, Turkey.

E-mail: zokray@eul.edu.tr

Özet: Food security is defined as “food security exists when all people, at all times, have physical and economic access to sufficient safe and nutritious food that meets their dietary needs and food preferences for an active and healthy life”. The experience of food insecurity extends beyond nutritional deficiency; it includes a significant psychosocial burden. Individuals affected may face feelings of deprivation, limited dietary options and persistent anxiety regarding future food availability. A growing problem affecting food output is climate change. When the food security/insecurity – anxiety and food security/insecurity – climate change relationships are investigated, a relationship where climate change destabilises food security and the resulting food insecurity exacerbates experiences of anxiety can be constructed. This study aimed to reveal research trends, areas of focus, and gaps in the literature by analysing academic publications on the relationship between food insecurity and anxiety using bibliometric methods. Scopus database was scanned with the following keywords ‘food insecurity’ AND ‘anxiety’. The publication time range was set as 2005-2025, and the type of paper is limited to ‘article’ and ‘review’ with paper limited to English language only. A total of 1016 papers were collected. VOSviewer_1.6.20 was selected as the main bibliometric analysis tool. The highest number of publications were made in 2024 with 191 papers. Majority of the articles belonged to medicine (n=745), social sciences (n=192), nursing (n=170) and psychology (n=126). Weiser had produced the most documents with 10 publications. The highest number of citations belonged to Patel V.H (n=1188 with 4 publications). The United States of America outnumbers other countries in publication number. Among the keywords examined, humans were the most used keyword, anxiety, food insecurity, and female. Research in the field of food insecurity and anxiety has increased in the last 5 years. The increased interest may be due to the socioeconomic crises that followed the COVID-19 pandemic and the difficulties individuals began to experience in accessing sufficient and quality food. Significant steps must be taken to ensure adequate, consistent and fairly shared food can be supplied globally in the face of growing pressure on food systems due to climate change to mitigate the negative physiological and psychological effects of food insecurity.

Anahtar Kelimeler: Food insecurity, anxiety, climate change, bibliometric, trends.

Introduction

Food is the fuel that every human body runs on. Maslow's hierarchy of needs places food in the category of physiological needs, a set of foundational needs more prepotent than all others [Maslow, 1943]. The Universal Declaration of Human Rights of 1948 and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights of 1966 both define access to adequate food and the state of being free from hunger as a human right [United Nations, 1948; United Nations, 1966]. In 2015 the United Nations adopted 21 sustainable development goals for 2030; known as the 2030 Agenda for Sustainable Development, the second one of these goals is to end hunger and malnutrition and ensure all people have access to safe, nutritious and sufficient food all

year around [United Nations, 2015]. Still, 673 million people, or 8.2% of the global population, experienced hunger in 2024 [FAO, 2025].

Food security defined in World Food Summit (1996) as “food security exists when all people, at all times, have physical and economic access to sufficient safe and nutritious food that meets their dietary needs and food preferences for an active and healthy life”. In the summit four main dimensions were included in the definition which are availability, access, utilization and stability. With this clear definition of food security, the other side of the continuum comes with food insecurity which can be defined as inability to eat sufficient calories and uncertainty in obtaining food for one-self and/or other in the family.

The experience of food insecurity extends beyond nutritional deficiency; it includes a significant psychosocial burden. Individuals affected may face feelings of deprivation, limited dietary options and persistent anxiety regarding future food availability (Chilton & Booth, 2007). Food insecurity can affect a wide range of people regardless of their income level and country. Reviews of Maynard et al (2018) and Arenas et al (2019) have shown a significant link between food insecurity and certain mental health disorders including depression, anxiety, and sleep disorders among high-income countries. Jones et al (2017), Frongillo et al (2017) and Frongillo et al (2018) analysed food insecurity and subjective wellbeing across the globe, and they found out that food insecurity and subjective wellbeing is negatively correlated with each other. Myers’ (2020) review of food insecurity and psychological distress emphasizes the intercorrelation between food insecurity and psychological distress and also highlights the gap between the interventions to improve food insecurity and psychological health.

Anxiety disorders have the highest prevalence within general population worldwide (Gautam et al. 2022; Craske et al, 2011), a finding also observed among mental health disorders associated with food insecurity. Anxiety is an emotion which characterized with feelings of dread, fear, and uneasiness and anxiety often associated with anticipating a future or diffuse threat (Craske & Stein, 2017). In other words, uncertainty is an important antecedent of anxiety within the context of food insecurity. The stress and worry stemming from the unpredictable nature of food access leads to anxiety and other mental disorders (Ejiokhuo et al, 2024).

Food insecurity can arise from a multitude of reasons, including war and civil and political instability, disruptions in trade and economy, poverty and low personal income, population growth, gender inequality, and environmental issues [Smith et al., 2000]. A growing problem affecting food output is climate change [Smith & Gregory, 2013]. According to the IPCC (2014), climate change refers to long-term changes in the state, patterns, or properties of the climate. Human activities warm the planet and cause rapid and widespread changes in climatic parameters like temperature and precipitation [IPCC, 2021]. Climate change, in turn, affects food security negatively, reducing caloric output [Ray et al., 2019]. Although higher temperatures and CO₂ concentrations would be expected to support plant metabolism, anomalous temperatures increases are linked to disrupt growth and maturation, fasten aging and cause water stress [Mirón et al., 2023]. Climate change disrupts the hydrological cycle and causes rainfall patterns to be erratic, increases the frequency and severity of droughts, and causes crop failures due to water stress [Olayide & Alabi, 2018; Xu et al., 2019]. Climate

change is also expected to drive desertification and lead to losses in productive areas [Huang et al., 2020]. It can also create environmental conditions favouring the spread and lifespan of plant pests and pathogens [Gregory et al., 2009]. Moreover, climate change also reduces fodder growth corresponding to a reduction in animal-based food production [Mirón et al., 2023] and impacts oceanic parameters causing shifts and reductions in marine life leading to failures in fishing [Bryndum-Buchholz et al., 2020]. When the magnitude and the complexity of the changes in the climate system on food production is analysed, it is safe to assume climate change is a growing threat on food security.

When the food security/insecurity – anxiety and food security/insecurity – climate change relationships are investigated, a relationship where climate change destabilises food security and the resulting food insecurity exacerbates experiences of anxiety can be constructed. Bibliometric analysis can be used to explore emerging trends, collaborations and intellectual structures of domains within the literature [Donthu, 2021]. In this paper, 1016 English publications published from 2005 to 2025 associated to the keywords “food insecurity” and “anxiety” on Scopus were analysed using bibliometric methodology.

Material and Methodology

Data Retrieval, Collection, Analysis and Visualization

The Scopus was selected as the data source in this study. Scopus is a database of peer-reviewed literature, including journals, books and conference proceedings in a wide range of academic fields. The research methodology of this study was selected as bibliometric analysis. Bibliometric analysis is a quantitative methodology and focuses on a certain academic field’s bibliometric and intellectual structure (Passas, 2024). Scopus database scanned with the following keywords ‘food insecurity’ AND ‘anxiety’. The publication time range was set as 2005-2025, and the type of paper is limited to ‘article’ and ‘review’ with paper limited to English language only. A total of 1016 papers were collected, and the records were exported in CSV (Comma Separated Values) format. The papers were exported within one day (19.11.2025) to avoid data bias. VOSviewer_1.6.20 was selected as the main bibliometric analysis tool to comprehensively analyse and summarize papers on food insecurity and anxiety. Flow diagram of this bibliometric analysis is given in Figure 1.

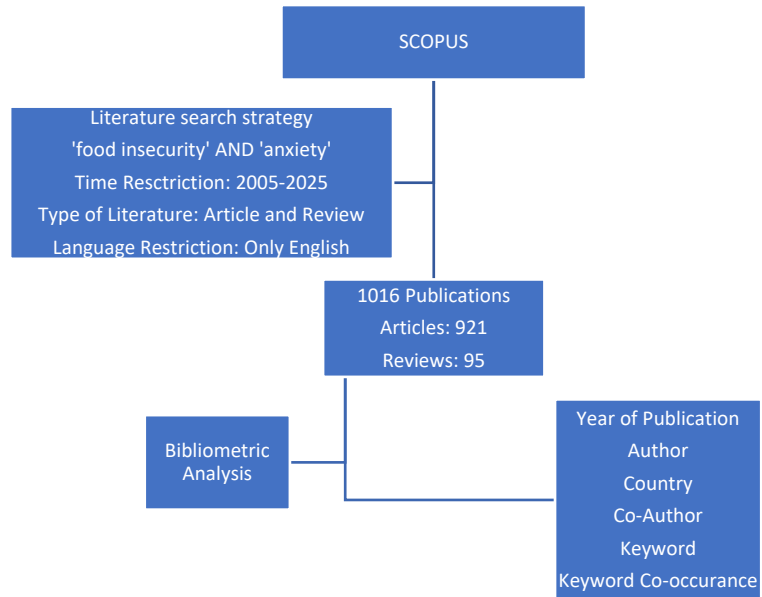

Fig.1. Flow diagram of Literature Identification

Ethical Consideration

This study did not directly involve human or animal subjects, therefore ethical approval was not required. Secondary data were used in the research.

Results

Analysis of Publications by Year

The highest number of publications on food insecurity and anxiety were made in 2024 with 191 papers. This was followed by 170 publications in 2022 and 167 publications in 2025 (Fig. 2).

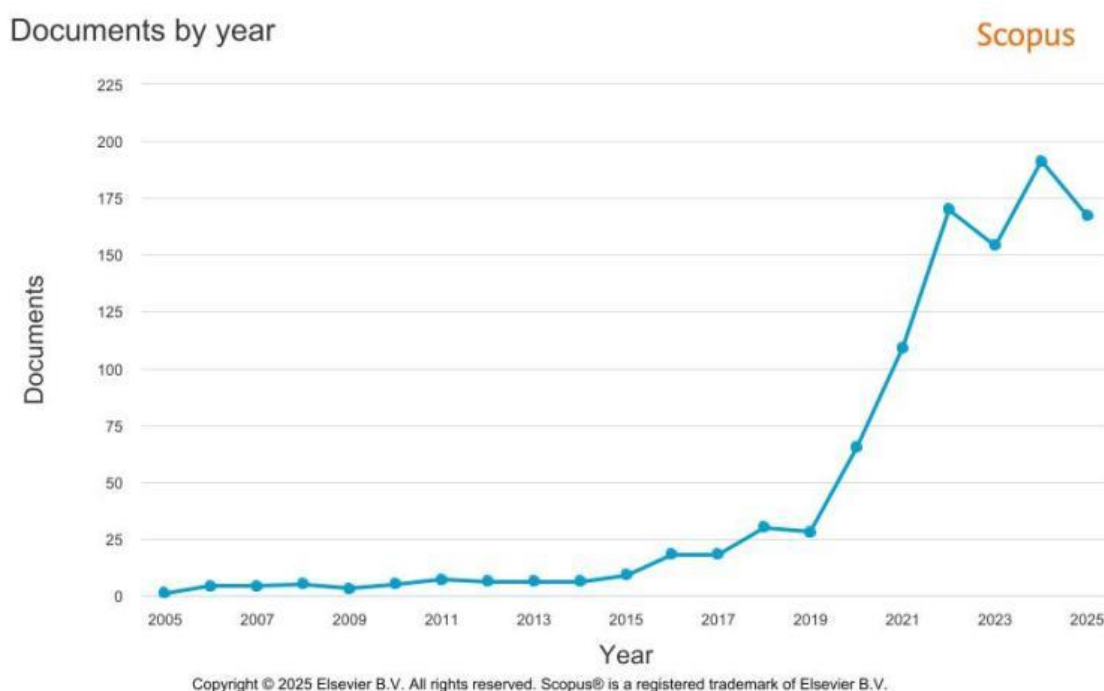

Fig. 2. Distribution of publications from 2005 to 2025

Subject Area	n	Percentage
Medicine	745	46,0
Social Sciences	192	11,8
Nursing	170	10,5
Psychology	126	7,8
Agricultural and Biological Sciences	85	5,2
Environmental Science	60	3,7
Biochemistry, Genetics and Molecular Biology	44	2,7
Multidisciplinary	41	2,5
Neuroscience	39	2,4
Arts and Humanities	31	1,9
Others	37	5,4

Table 1. Distribution of Articles by Subject Area

Based on the distribution by subject area, total number of articles (n=1570) appears higher than the number of articles assessed (n=1016) as several articles fit in more than one subject areas. As seen in the table, the majority of the articles belonged to medicine (n=745), social sciences (n=192), nursing (n=170) and psychology (n=126) took the first four places in this ranking with over 100 publications. In the others category, there are subject areas such as immunology and microbiology, health professions, computer science, earth and planetary science, energy, veterinary medicine, engineering and business, management and accounting. The most cited articles, authors, journal name, publication year, total citations and keywords of the articles are listed in Table 2.

Visualization Mapping

Authors

Weiser had produced the most documents with 10 publications, linking food insecurity and climate change, anxiety and psychological wellbeing to epidemiological and social keywords such as HIV, Covid-19, gender-based violence, women and girls. The second place is shared in a 9-publication tie with Jacob, Leung, Peltzer, Smith, and Valladares-Garrido. The third place is shared in an 8-publication tie with Becker, Honikman and Shin, with Failoc-Rojas taking the fourth place with 7 publications finally. Co-authorship was explored, which is when two authors are listed in an author list. Using minimum of two publications by author, reducing author's first name to initial only 429 authors were identified.

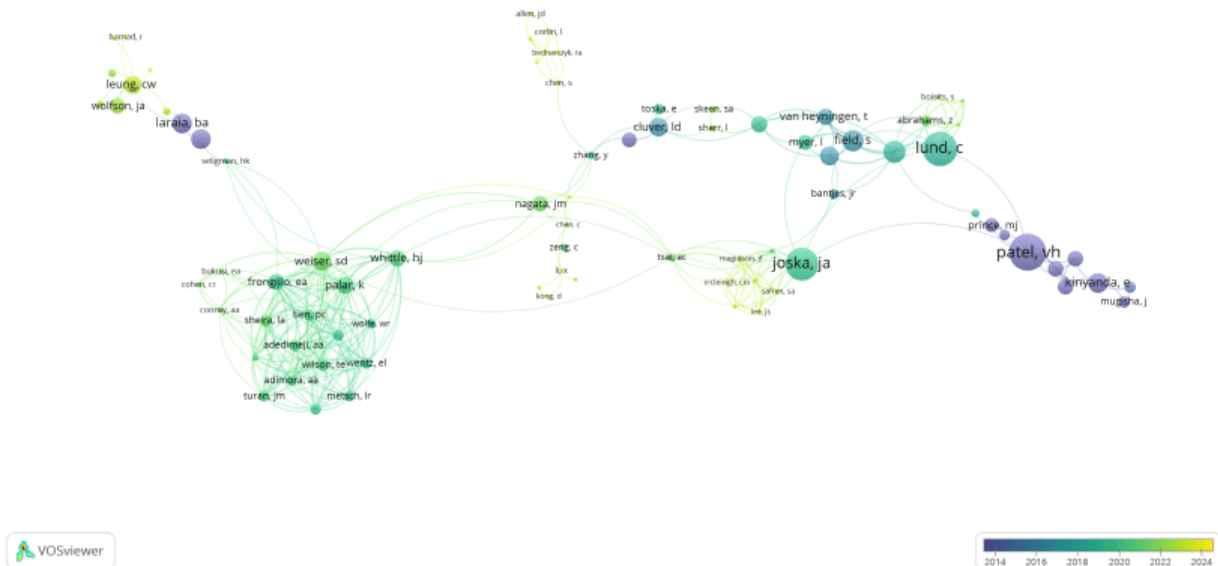

Fig.3. Network visualization of co-authorship and co-citation

The highest number of citations were belong to Patel V.H (n=1188 with 4 publications), Lund, C. (n=1047 with 5 publications), Joska, J.A. (n=952 with 4 publications), Hadley, C. (n=770 with 7 publications) and Colman, I. (n=683 with 2 publications) in descending order. The authors also examined the total link strength of the authors. Weiser, S.D. has the highest total link strength (n=66, with 10 publications and 321 citations), Frongillo E.A (n=56, 9 publications and 220 citations), Sheira, L.A (n=52, with 5 publications and 121 citations), Adedimeji, A.A, Tien, P.C. and Wilson, T.E shared the 4th rank with the same total link strength (n=47, with 4 publications and 115 citations) and the 5th rank belongs to Palar, K. (n=45, 5 publications and 269 citations)(Fig.3.).

Countries

The United States of America far outnumbers other countries in publication number with nearly 600 publications, followed by the United Kingdom in second and Canada in third places. Those

are then followed by South Africa, Australia, Iran Brazil, Kenya, Bangladesh and China in fourth, fifth, sixth, seventh, eighth, ninth, and tenth places respectively. The visualization of connection between counties based on the number of co-authored publications at least two publications of a country and 61 countries out of 92 meet the criteria.

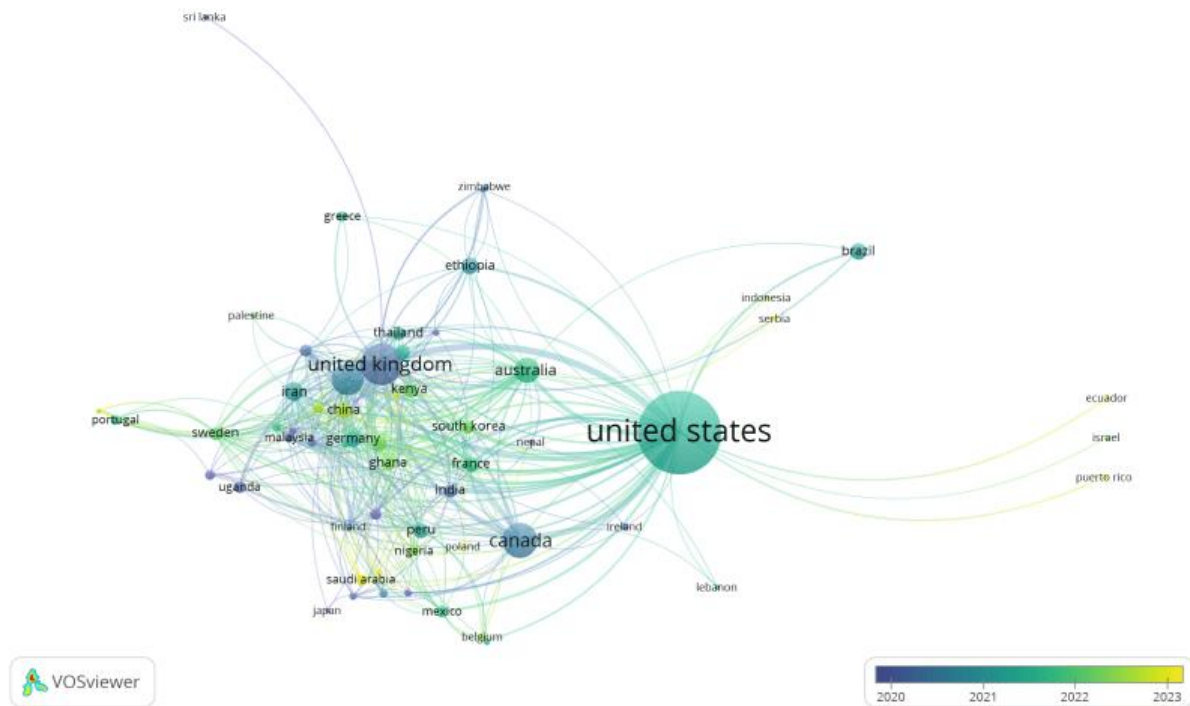

Fig.4. Network visualization of co-authorship between 61 countries with at least 2 publications.

The United States had the highest number of citations ($n=15005$ with 496 publications and 261 total link strength), followed by the United Kingdom ($n=6792$, 124 publications and 237 total link strength), 3rd rank country was Canada ($n=4522$, 87 publications and 90 total link strength), South Africa ($n=2604$, 75 publications, 135 total link strength) and Australia ($n=2184$, 48 publications and 109 total link strength) in a descending order. The United States dominates publications, citations and total link strength which is indicated by the largest node (Fig.4.).

Keywords

The analysis of keywords conducted to all keywords. This analysis illustrates the co-appearance of keywords in terms of how often they are used to describe a study. The visualization of keyword co-appearance based on 50 co-appearances among 5821 keywords and 55 of the keywords meet the criteria.

Fig.6. Network visualization of organizations (n=34).

The universities that ranked first in terms of article production were Harvard Medical School (n=18), Johns Hopkins Bloomberg School of Public Health (n=15), University of Cape Town (n=14), UCSF School of Medicine (n=13), and University of Toronto (n=10). The University of Cape Town was found to be the most cited university (n=1515) followed by the London School of Hygiene and Tropical Medicine (n=1289), Stellenbosch University (n=1240), University of Toronto (n=1078), and University of Oxford Medical Sciences Division (n=649) (Fig.6.).

Discussion

We had found in this study that research in the field of food insecurity and anxiety has increased, especially in the last 5 years. The increased interest in this topic over the last five years may be due to the widespread socioeconomic crisis that followed the COVID-19 pandemic and the difficulties individuals began to experience in accessing sufficient and quality food (Wolfson, Garcia and Leung, 2021). According to the GRFC 2025 report, food insecurity and malnutrition have been steadily increasing over the past six years and are projected to reach their peak in 2025 (GRFC,2025).

The most cited publication titled “The 2022 report of the Lancet Countdown on health and climate change: health at the mercy of fossil fuels” explicitly investigates the role of climate change on food systems, food security and physical and mental health [Countdown, 2022]. However, “climate change” or any similar keywords was not observed on the network visualization of keyword co-appearance. This can indicate that research investigating the relationship between food insecurity and anxiety may be failing to mention the intensifying role of climate change on food scarcity, or that research on the relationship between climate change

and food insecurity may be failing to mention the psychological effects of food insecurity. As discussed previously, climate change in many ways increases the frequency and severity of failures in food production. Besides its direct and indirect effects on human health, climate change is known to affect psychology and cause feelings of anxiety, depression, frustration or anger [Cayton, 2020; Cianconi et al., 2020; Gregersen et al. 2023]. A global effort to limit global average atmospheric temperature increase to 2°C compared to pre-industrial levels and to further strive toward limiting the increase to 1.5°C was agreed under the Paris Agreement, and the United Nations urges members to "take urgent action to combat climate change and its impacts" in Goal 13 "Climate Action" of its 2030 Agenda for Sustainable Development [UNFCCC, 2015; United Nations, 2015]. In the future, research linking the environmental and psychological aspects of food insecurity may better illuminate how climate change is affecting psychological wellbeing.

Women are known to be more vulnerable to food insecurity due to gender-based disparities in socioeconomic factors [Jung et al. 2017]. The keyword "female" being the 4th most apparent keyword could indicate gender disparities in food security is a well-established research topic. Goal 5 "Gender Equality" of the United Nation's 2030 Agenda for Sustainable Development is dedicated to empowering women and girls and erasing social, economic and political inequalities between genders [United Nations, 2015]. Research on food insecurity and gender is crucial to flatten gender gaps in accessing adequate food.

When examined on a country-by-country basis, the United States, Canada, and South Africa are found to be the countries producing the most publications. This can be explained by the research capacity, funding sources, mental health policies, and multidisciplinary academic collaborations in these countries. In addition, pioneering researchers in the field such as Weiser, Patel, Lund, Joska, and Frongillo also work in these countries and at institutions conducting research in this area.

Conclusion

It can be concluded that food insecurity is a broad and multidimensional issue encompassing various research areas including health and medicine, psychology, gender studies, agriculture, environmental and climate science, and so on. Significant steps must be taken to ensure adequate, consistent and fairly shared food can be supplied globally in the face of growing pressure on food systems due to climate change to mitigate the negative physiological and psychological effects of food insecurity. This research had found that research into food insecurity and anxiety had grown in recent years. In the future, diversifying research through collaborations of researchers within different fields related to food systems and food insecurity can help better understand and mitigate food insecurity and the anxiety associated with it. Contributions of newer researchers from different parts of the world can help equip researchers and policymakers with knowledge when tailoring national and international steps on mitigation hunger and food insecurity, as well as the mental toll it brings.

Title	Authors	Journal	Keywords	Publication Year	Total Citation
The 2022 report of the Lancet Countdown on health and climate change: health at the mercy of fossil fuels	Romanello, M., Di Napoli, C., Drummond, P., Green, C., Kennard, H. et. al.	The Lancet	Climate Change; Fossil Fuels; Global Health; Health Policy; Humans; Research Report	2022	986
Poverty and common mental disorders in low and middle income countries: A systematic review	Lun, C., Breen, A., Flisher, A.J., Kakuma, R., Corrigall, J., at al.	Social Science & Medicine	Anxiety; Depression; Developing countries; Development; Mental health; Poverty; Systematic review	2010	945
Food insecurity and the risks of depression and anxiety in mothers and behavior problems in their preschool-aged children	Whitaker, R.C., Phillips, S.M., Orzol, S.M.	Pediatrics	Anxiety; Child; Child behavior; Child nutrition; Depression; Food supply; Hunger; Preschool	2006	673
The social determinants of mental health and disorder: evidence, prevention and recommendations	Kirkbride, J.B., Anglin, D.M., Colman, I., Dykxhoorn, J., Jones, P.B. et al	World Psychiatry	Marginalized groups; Mental disorder; Mental health; Population mental health; Prevention; Social determinants; Social justice; Social risk factors	2024	527
Food insecurity and mental health: A systematic review and meta-analysis	Pourmotabbed, A., Moradi, S., Babaei, A., Ghavami, A., Mohammadi, H. et al	Public Health Nutrition	Anaemia risk; Anxiety; Depression; Food insecurity; Meta-analysis; Stress; Systematic review	2020	403
Impact of COVID-19 on children: Special focus on the psychosocial aspect	Ghosh, R., Dubey, M.J., Chatterjess, S., Dubey, S.	Minerva Pediatrica	Child abuse; Coronavirus; COVID-19; Mental health; Pandemics; Parenting	2017	388
Food Insecurity and Mental Health Status: A Global Analysis of 149 Countries	Jones, A.D.	American Journal of Preventive Medicine	Adolescent; Adult; Aged; Cross-Sectional Studies; Female; Food Supply; Health Status; Humans; Male; Mental Disorders; Middle Aged; Poverty; Psychometrics; Surveys and	2020	388

			Questionnaires; Young Adult		
Immediate impact of stay-at-home orders to control COVID-19 transmission on socioeconomic conditions, food insecurity, mental health, and intimate partner violence in Bangladeshi women and their families: an interrupted time series	Hamadani, J.D., Hasan, M.I., Baldi, A.J., Hossain, S.J., Shiraji, S. et al	The Lancet Global Health	Adult; Bangladesh; Child, Preschool; Coronavirus Infections; Family; Female; Food Supply; Humans; Income; Infant; Interrupted Time Series Analysis; Intimate Partner Violence; Male; Mental Disorders; Mothers; Pandemics; Pneumonia, Viral; Quarantine; Randomized Controlled Trials as Topic; Rural Population; Young Adult	2002	365
Hunger: its impact on children's health and mental health.	Wienreb, L., Wehler, C., Perloff, J., Scott, R., Hosmenr, D. et al.	Pediatrics	Adolescent; Child; Child Behavior Disorders; Child Welfare; Child, Preschool; Chronic Disease; Female; Homeless Youth; Humans; Hunger; Life Change Events; Male; Mental Health; Poverty	2015	353
Promoting food security for all children	Council on Community Pediatrics, Committee on Nutrition, Gitterman, B. A., Chilton, L. A., Cotton, W. H., Duffee, J. H., ... & Schwarzenberg, S. J.	Pediatrics	Child; Child Development; Child Health; Food Assistance; Food Supply; Humans; United States	2002	337
Characterization of household food insecurity in Québec: Food and feelings	Hamelin, A.M., Beaudry, M. and Habicht, J.P.	Social Science and Medicine	Canada; Food insecurity; Grounded theory; Hunger; Psychological distress	2006	329

Psychosocial factors and socioeconomic indicators are associated with household food insecurity among pregnant women	Larala, B.A., Siega-Riz, A.M. Gundersen, C., Dole, N.	Journal of Nutrition	Household food security; Pregnancy; Psychosocial factors	2011	305
--	---	----------------------	--	------	-----

References

- Arenas, D. J., Thomas, A., Wang, J., & DeLisser, H. M. (2019). A systematic review and meta-analysis of depression, anxiety, and sleep disorders in US adults with food insecurity. *Journal of General Internal Medicine*, 34(12), 2874-2882.
- Bryndum-Buchholz, A., Boyce, D. G., Tittensor, D. P., Christensen, V., Bianchi, D., & Lotze, H. K. (2020). Climate-change impacts and fisheries management challenges in the North Atlantic Ocean. *Marine Ecology Progress Series*, 648, 1-17.
- Chilton, M. & Booth, S.(2007). Hunger of the Body and Hunger of the Mind: African American Women’s Perceptions of Food Insecurity, Health and Violence, *Journal of Nutrition Education and Behavior*, 39(3), 116-125.
- Craske, M. G., Rauch, S. L., Ursano, R., Prenoveau, J., Pine, D. S., & Zinbarg, R. E. (2011). What is an anxiety disorder?. *Focus*, 9(3), 369-388.
- Craske, M.G. and Stein, M.B.(2017). Anxiety, *The Lancet*, 388(10063), 3048-3059.
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of business research*, 133, 285-296.
- Ejiohuo, O., Onyeaka, H., Unegbu, K. C., Chikezie, O. G., Odeyemi, O. A., Lawal, A., & Odeyemi, O. A. (2024). Nourishing the Mind: How Food Security Influences Mental Wellbeing. *Nutrients*, 16(4), 501.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2025). *The State of Food Security and Nutrition in the World 2025* (CD 6008 EN). <https://doi.org/10.4060/cd6008en>
- Frongillo, E. A., Nguyen, H. T., Smith, M. D., & Coleman-Jensen, A. (2017). Food insecurity is associated with subjective well-being among individuals from 138 countries in the 2014 Gallup World Poll. *The Journal of Nutrition*, 147(4), 680-687.
- Frongillo, E. A., Nguyen, H. T., Smith, M. D., & Coleman-Jensen, A. (2019). Food insecurity is more strongly associated with poor subjective well-being in more-developed countries than in less-developed countries. *The Journal of Nutrition*, 149(2), 330-335.
- Gautam, P., Mittal, P., Gautam, S., & Rawat, V. (2022). Anxiety disorder: definition, symptoms, causes, epidemiology and treatments. *Food Health*, 4(4), 18.
- Global Report on Food Crises (2025). <https://www.fsinplatform.org/report/global-report-food-crises-2025/> 10.12.2025

- Gregory, P. J., Johnson, S. N., Newton, A. C., & Ingram, J. S. (2009). Integrating pests and pathogens into the climate change/food security debate. *Journal of experimental botany*, 60(10), 2827-2838.
- Huang, J., Zhang, G., Zhang, Y., Guan, X., Wei, Y., & Guo, R. (2020). Global desertification vulnerability to climate change and human activities. *Land Degradation & Development*, 31(11), 1380-1391.
- Intergovernmental Panel on Climate Change. (2014). *Climate change 2014: Synthesis report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (R. K. Pachauri & L. A. Meyer, Eds.). IPCC. <https://www.ipcc.ch/report/ar5/syr/>
- Intergovernmental Panel on Climate Change. (2021). *Climate change 2021: The physical science basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (V. Masson-Delmotte et al., Eds.). Cambridge University Press. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/>
- Jones, A. D. (2017). Food insecurity and mental health status: a global analysis of 149 countries. *American Journal of Preventive Medicine*, 53(2), 264-273.
- Maslow, A. H. (1943). *A theory of human motivation. Psychological Review*, 50(4), 370–396. <https://doi.org/10.1037/h0054346>
- Maynard, M., Andrade, L., Packull-McCormick, S., Perlman, C. M., Leos-Toro, C., & Kirkpatrick, S. I. (2018). Food insecurity and mental health among females in high-income countries. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(7), 1424.
- Mirón, I. J., Linares, C., & Díaz, J. (2023). The influence of climate change on food production and food safety. *Environmental Research*, 216, 114674.
- Olayide, O. E., & Alabi, T. (2018). Between rainfall and food poverty: Assessing vulnerability to climate change in an agricultural economy. *Journal of Cleaner Production*, 198, 1-10.
- Passas, I. (2024). Bibliometric Analysis: The Main Steps. *Encyclopedia*, 4(2), 1014-1025. <https://doi.org/10.3390/encyclopedia4020065>
- Ray, D. K., West, P. C., Clark, M., Gerber, J. S., Prishchepov, A. V., & Chatterjee, S. (2019). Climate change has likely already affected global food production. *PloS one*, 14(5), e0217148.
- Smith, L. C., El Obeid, A. E., & Jensen, H. H. (2000). The geography and causes of food insecurity in developing countries. *Agricultural economics*, 22(2), 199-215.
- Smith, P., & Gregory, P. J. (2013). Climate change and sustainable food production. *Proceedings of the nutrition society*, 72(1), 21-28.
- United Nations. (1948). *Universal Declaration of Human Rights*. <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

-
- United Nations. (1966). *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*.
<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights>
- United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. United Nations.
<https://sdgs.un.org/goals/goal2>
- Wolfson, J. A., Garcia, T., & Leung, C. W. (2021). Food insecurity is associated with depression, anxiety, and stress: evidence from the early days of the COVID-19 pandemic in the United States. *Health equity*, 5(1), 64-71.
<https://doi.org/10.1089/hecq.2020.005>
- World Food Summit (1996). Rome Declaration on World Food Security,
<https://www.fao.org/4/w3613e/w3613e00.htm> : Access Date: 21.11.2025
- Xu, C., McDowell, N. G., Fisher, R. A., Wei, L., Sevanto, S., Christoffersen, B. O., ... & Middleton, R. S. (2019). Increasing impacts of extreme droughts on vegetation productivity under climate change. *Nature Climate Change*, 9(12), 948-953.

.....

Infant Colic as a Biopsychosocial Stressor: Psychological Impact on Mothers and Implications for Early Psychoeducational Support

Dilem Öke

*European University of Lefke,
E-mail: doke@eul.edu.tr*

Abstract: *Infant colic is characterized by prolonged and inconsolable crying episodes in otherwise healthy infants during the first months of life. Traditionally defined according to the “rule of threes,” colic refers to crying that lasts more than three hours per day, occurs more than three days per week, and persists for at least three weeks. Although infant colic is generally considered a self-limiting condition, it remains one of the most common reasons for pediatric consultations and represents a significant source of stress for caregivers. Previous research has primarily focused on biological explanations such as gastrointestinal immaturity, gut microbiota imbalance, and neurodevelopmental sensitivity. While these physiological perspectives provide important insights into infant crying patterns, they do not fully explain the complex and multidimensional nature of infant colic. In recent years, researchers have increasingly emphasized the need to examine infant colic within a broader biopsychosocial framework that acknowledges the interaction between biological processes, psychological responses, and social contexts. The present study aims to examine infant colic from a biopsychosocial perspective by synthesizing existing literature on its psychological impact on mothers and discussing the implications for early psychoeducational interventions. A narrative literature review approach was adopted to analyze interdisciplinary research addressing infant colic, maternal psychological distress, parent–infant interaction, and parental support strategies. Relevant peer-reviewed studies published between 2010 and 2026 were reviewed to identify recurring patterns and themes within the literature. The findings indicate that mothers of infants experiencing colic frequently report elevated levels of stress, anxiety, sleep disruption, and depressive symptoms during the postpartum period. Persistent infant crying may undermine maternal self-efficacy and contribute to emotional exhaustion, which in turn may influence the quality of early parent–infant interactions. Research on dyadic synchrony and attachment further suggests that prolonged infant distress may disrupt regulatory processes within the caregiver–infant relationship. The literature also highlights the potential benefits of psychoeducational interventions designed to support parents during the early postpartum period. Providing caregivers with information about infant development, crying patterns, and effective coping strategies may reduce parental stress and enhance caregiving confidence. Integrating psychoeducational support within pediatric and maternal healthcare services may therefore contribute to improved parental well-being and healthier early family relationships. Overall, understanding infant colic as a biopsychosocial phenomenon emphasizes the importance of addressing both infant needs and caregiver mental health through family-centered intervention approaches.*

Keywords: *infant colic, maternal stress, biopsychosocial model, psychoeducation, parent–infant interaction*

Introduction

Infant colic is one of the most frequently reported concerns during early infancy and is characterized by episodes of prolonged, inconsolable crying in otherwise healthy infants. Traditionally, infant colic has been defined according to the ‘rule of threes’, which describes crying lasting more than three hours per day, occurring more than three days per week, and persisting for at least three weeks (Wessel et al., 1954). Although colic is generally considered a self-limiting condition that resolves within the first few months of life, it remains a significant source of distress for caregivers and a common reason for pediatric consultations. Historically, research on infant colic has primarily focused on biomedical explanations. Studies have investigated gastrointestinal immaturity, gut microbiota imbalance, food sensitivities, and neurodevelopmental factors as potential contributors to excessive crying in early infancy

(Benninga et al., 2016; Sarasu et al., 2018). While these physiological perspectives provide valuable insights, no single biological mechanism has consistently explained the occurrence of colic. This lack of a clear etiological pathway has led researchers to consider broader perspectives that incorporate psychological and environmental influences. In recent years, scholars have increasingly emphasized the importance of examining infant colic within a biopsychosocial framework. The biopsychosocial model proposes that health conditions arise from complex interactions between biological processes, psychological factors, and social contexts (Engel, 1977). Within this perspective, infant crying is not merely a physiological symptom but also a relational event that affects caregivers and family dynamics. One of the most important yet often underexplored aspects of infant colic concerns its impact on maternal psychological well-being. The postpartum period represents a time of considerable emotional and physical adjustment for mothers. Persistent infant crying may intensify these challenges by increasing stress levels, disrupting sleep patterns, and reducing perceived parental competence. Previous studies have demonstrated that mothers of infants with excessive crying are more likely to experience depressive symptoms, anxiety, and elevated parenting stress (Vik et al., 2009; Radesky et al., 2013). Beyond maternal psychological distress, infant colic may also influence early parent–infant relationships. Early infancy is a critical period for the development of attachment and emotional regulation. Sensitive and responsive caregiving supports the development of dyadic synchrony and co-regulation processes that are essential for infant socio-emotional development (Feldman, 2012). However, persistent crying episodes may disrupt these processes by increasing caregiver stress and reducing emotional availability. From a biopsychosocial perspective, infant colic can therefore be conceptualized as a systemic stressor affecting both the infant and the caregiving environment. Recognizing this broader context highlights the need for intervention approaches that address not only infant symptoms but also caregiver well-being. Psychoeducational interventions that provide parents with knowledge about infant development, crying patterns, and coping strategies may represent an important component of such approaches. The aim of the present study is to examine infant colic within a biopsychosocial framework by synthesizing existing literature on its psychological impact on mothers and discussing the potential role of early psychoeducational interventions in supporting maternal well-being and parent–infant relationships.

Method / Literature Review Strategy

The present study adopts a narrative literature review approach in order to examine infant colic within a biopsychosocial framework and to explore its psychological implications for mothers. Narrative literature reviews are commonly used to synthesize findings from interdisciplinary research fields and to provide conceptual integration of existing knowledge. A targeted search of relevant academic literature was conducted using major scholarly databases including Google Scholar, PubMed, and Scopus. Keywords used in the search process included combinations of the following terms: infant colic, excessive infant crying, maternal stress, postpartum depression, parent–infant interaction, biopsychosocial model, and psychoeducation. The search primarily focused on peer-reviewed articles published in English between 2010 and 2026, with particular emphasis on studies examining the psychological impact of infant colic on caregivers and interventions aimed at supporting parental well-being.

Studies were selected based on their relevance to three primary themes: biological explanations of infant colic, maternal psychological responses to excessive infant crying, and intervention approaches designed to support parents during the postpartum period. Both empirical studies and theoretical contributions were considered in order to provide a comprehensive overview of the topic.

The selected studies were analyzed thematically, and key findings were synthesized to identify recurring patterns in the literature regarding the psychological burden associated with infant colic and the potential role of psychoeducational interventions in supporting maternal mental health and early parent–infant relationships.

The literature search primarily focused on peer-reviewed studies published between 2010 and 2026. However, several earlier seminal works were also included to provide conceptual definitions and theoretical foundations. However, several earlier seminal works were also included to provide conceptual definitions and theoretical foundations related to infant colic and the biopsychosocial model.

Literature Review / Findings

Research on infant colic has traditionally focused on biological explanations related to gastrointestinal development and neurophysiological immaturity. Early clinical definitions of colic emphasized excessive crying patterns in otherwise healthy infants, often described according to the ‘rule of threes’ (Wessel et al., 1954). More recent pediatric research has expanded this perspective by examining functional gastrointestinal disorders and developmental factors contributing to infant distress (Benninga et al., 2016; Sarasu et al., 2018).

Despite these biological explanations, growing evidence suggests that infant colic has significant psychological and relational implications. Persistent crying can create substantial emotional strain for caregivers, particularly during the postpartum period when parents are already adjusting to new caregiving roles. Studies have shown that mothers of infants experiencing prolonged crying episodes report higher levels of stress, anxiety, and depressive symptoms compared with mothers of non-colicky infants (Vik et al., 2009; Radesky et al., 2013).

In addition to psychological distress, infant colic may influence maternal perceptions of parental competence. When caregivers are unable to soothe their infants despite repeated attempts, they may experience feelings of inadequacy and reduced parenting self-efficacy. Research examining parental experiences with excessive infant crying has documented increased fatigue, emotional exhaustion, and frustration among mothers (Kurth et al., 2011). Qualitative studies further highlight that persistent crying can contribute to feelings of helplessness and social isolation (Geerling et al., 2019).

Another important dimension concerns the impact of infant colic on early parent–infant interaction. Early caregiving interactions play a critical role in the development of attachment and emotional regulation. Studies on dyadic synchrony suggest that responsive caregiving facilitates the development of self-regulatory capacities in infants (Feldman, 2012). However,

persistent crying may challenge these processes by increasing caregiver stress and disrupting interactional synchrony within the caregiver–infant dyad.

From a biopsychosocial perspective, infant colic can therefore be understood as a systemic stressor that affects both infants and caregivers. The biopsychosocial model emphasizes that health outcomes emerge from dynamic interactions between biological mechanisms, psychological responses, and social environments (Engel, 1977). Within this framework, excessive infant crying may trigger maternal stress responses that in turn influence caregiving behavior and relational processes.

The literature also highlights the potential benefits of psychoeducational interventions for parents experiencing infant colic. Psychoeducation aims to provide caregivers with information about infant development, crying patterns, and coping strategies, thereby reducing uncertainty and improving parental confidence. Evidence suggests that psychoeducational programs may decrease parental stress and enhance coping skills among new mothers (Ong et al., 2023).

Overall, existing research indicates that infant colic should not be viewed solely as a medical condition but rather as a multidimensional phenomenon involving biological, psychological, and relational components. Addressing the needs of both infants and caregivers may therefore be essential for promoting healthier family dynamics during the early postpartum period.

Discussion

The present study aimed to examine infant colic within a biopsychosocial framework and to explore its psychological implications for mothers, as well as the potential role of psychoeducational interventions in supporting maternal well-being and early parent–infant relationships. The findings from the reviewed literature suggest that infant colic cannot be adequately understood through purely biomedical explanations. Instead, the phenomenon emerges as a complex interaction between infant physiological factors, maternal psychological responses, and broader relational and contextual dynamics.

Traditional medical perspectives have primarily focused on gastrointestinal or developmental explanations of infant colic. Early conceptualizations, such as Wessel et al.’s (1954) definition of colic based on the “rule of threes,” framed excessive crying primarily as a clinical phenomenon. Subsequent pediatric research expanded this perspective by examining functional gastrointestinal mechanisms and developmental immaturity as potential contributors to infant distress (Benninga et al., 2016; Sarasu et al., 2018). While these biological explanations remain important, contemporary literature increasingly emphasizes that colic involves multifactorial processes that extend beyond infant physiology (Mai et al., 2018).

One of the most consistently reported findings across studies concerns the psychological burden experienced by mothers of infants with colic. Persistent crying episodes may significantly increase maternal stress levels and contribute to emotional exhaustion. Previous research has demonstrated that mothers of infants with excessive crying frequently report higher levels of depressive symptoms, anxiety, and perceived parenting stress compared with mothers of non-colicky infants (Vik et al., 2009; Radesky et al., 2013). These findings are consistent with

broader research on postpartum mental health, which suggests that early caregiving challenges may exacerbate vulnerability to mood disturbances during the postpartum period.

In addition to psychological distress, maternal perceptions of parenting competence may also be affected. When infants remain difficult to soothe despite repeated caregiving attempts, mothers may begin to question their caregiving abilities, which may reduce parental self-efficacy and increase feelings of helplessness (Kurth et al., 2011). Qualitative evidence further suggests that prolonged crying can evoke strong emotional reactions, including frustration, guilt, and social isolation (Geerling et al., 2019). These experiences highlight the importance of considering maternal emotional well-being as an integral component of infant care.

The relational context of infant colic is also critical. Early parent–infant interactions play a central role in the development of attachment and emotional regulation. According to research on dyadic synchrony, sensitive caregiver responses to infant cues facilitate the development of self-regulation and secure attachment relationships (Feldman, 2012). However, persistent infant distress may disrupt these processes by increasing caregiver stress and reducing emotional availability. Tronick’s (2007) work on early socio-emotional development emphasizes that infant regulation is inherently relational and dependent on caregiver responsiveness. When crying episodes become prolonged and difficult to manage, the caregiver–infant dyad may experience dysregulation, potentially reinforcing cycles of distress.

These findings support the relevance of the biopsychosocial model in understanding infant colic. Engel’s (1977) biopsychosocial framework proposes that biological, psychological, and social processes interact dynamically in shaping health outcomes. Within this perspective, infant colic can be understood as a systemic stressor affecting both the infant and the caregiving environment. Contemporary research further supports this integrative perspective by highlighting the role of stress physiology, environmental context, and caregiver mental health in shaping developmental outcomes (Marin, 2023; Bennett et al., 2018).

Importantly, the literature also highlights the potential role of psychoeducational interventions in mitigating maternal distress. Psychoeducation provides parents with information about infant development, crying patterns, and coping strategies, which may help normalize caregiving challenges and reduce anxiety. Evidence suggests that structured psychoeducational programs may improve parental coping, increase confidence, and reduce psychological burden among new mothers (Ong et al., 2023). By improving parental understanding of infant behavior and providing practical strategies for managing crying episodes, such interventions may interrupt cycles of stress within the caregiver–infant dyad.

In addition, broader research on parental support programs indicates that early educational interventions may reduce the risk of postpartum mental health difficulties and strengthen parental adjustment during the transition to parenthood. These findings highlight the importance of integrating psychological support within pediatric and primary healthcare settings. Rather than focusing solely on infant symptoms, healthcare professionals may benefit from adopting family-centered approaches that address caregiver well-being alongside infant health.

Overall, the findings of the present review underscore the importance of reconceptualizing infant colic as a biopsychosocial phenomenon. While biological factors undoubtedly contribute to excessive crying during early infancy, the psychological and relational dimensions of colic are equally significant. Integrating these perspectives may facilitate more comprehensive intervention strategies that support both infants and caregivers.

Future research may further explore the long-term implications of infant colic for maternal mental health and parent–infant relationships. In addition, empirical studies examining the effectiveness of targeted psychoeducational interventions may provide valuable insights into preventive mental health strategies during the early postpartum period. By adopting interdisciplinary perspectives that bridge pediatrics, psychology, and family health, researchers and clinicians may develop more effective approaches for addressing the complex challenges associated with infant colic.

These findings highlight the importance of integrating psychological perspectives into pediatric care. Viewing infant colic solely as a medical condition may overlook the emotional and relational challenges experienced by caregivers. A biopsychosocial approach that includes parental support and psychoeducational guidance may therefore provide a more comprehensive framework for addressing infant colic.

Conclusion and Implications

The findings of this review highlight that infant colic should not be understood solely as a gastrointestinal or developmental condition but rather as a complex biopsychosocial phenomenon that influences both infant behavior and caregiver well-being. While biological mechanisms may contribute to excessive crying during early infancy, the psychological and relational consequences of colic extend beyond infant physiology.

The literature consistently indicates that mothers of infants with colic may experience elevated levels of stress, anxiety, sleep disruption, and depressive symptoms. These psychological challenges may affect maternal self-efficacy and emotional availability, potentially influencing early parent–infant interaction patterns. As early caregiving experiences play a crucial role in infant socio-emotional development, understanding and addressing maternal well-being becomes an important component of infant health.

From a clinical perspective, these findings emphasize the need for more integrative approaches in pediatric care. Healthcare professionals frequently focus on identifying physiological causes of infant crying, yet the psychological needs of caregivers may receive limited attention. Incorporating maternal mental health screening and support into pediatric care settings may help identify families experiencing high levels of distress and facilitate timely intervention.

Psychoeducational interventions represent a promising strategy for addressing this gap. Providing parents with information about infant crying patterns, developmental expectations, and coping strategies may reduce uncertainty and improve parental confidence. Structured educational programs, counseling services, and accessible informational resources may support parents in managing the emotional demands associated with infant colic.

Furthermore, interdisciplinary collaboration between pediatricians, psychologists, and family health professionals may strengthen support systems for new parents. Family-centered care models that integrate both infant health and caregiver well-being may contribute to more comprehensive and preventive healthcare approaches.

Future research may further explore the effectiveness of targeted psychoeducational interventions designed specifically for families experiencing infant colic. Longitudinal studies examining the relationship between infant crying patterns, maternal mental health, and parent–infant interaction may also provide valuable insights into early developmental processes.

Overall, reconceptualizing infant colic as a biopsychosocial stressor highlights the importance of addressing both infant and caregiver needs. By adopting integrative and supportive intervention strategies, healthcare systems may better promote maternal well-being and healthy early family relationships.

References

- Al-Beltagi, M., Saeed, N. K., Bediwy, A. S., & Elbeltagi, R. (2025). Breaking the cycle: Psychological and social dimensions of pediatric functional gastrointestinal disorders. *World Journal of Clinical Pediatrics, 14*(2), 103323.
- Barr, R. G. (1990). The normal crying curve: What do we really know? *Developmental Medicine & Child Neurology, 32*(4), 356–362.
- Benninga, M. A., Nurko, S., Faure, C., Hyman, P. E., Roberts, I. S., & Schechter, N. L. (2016). Childhood functional gastrointestinal disorders: Neonate/toddler. *Gastroenterology, 150*(6), 1443–1455.
- Bennett, J. M., Rohleder, N., & Sturmborg, J. P. (2018). Biopsychosocial approach to understanding resilience: Stress habituation and where to intervene. *Journal of Evaluation in Clinical Practice, 24*(6), 1339–1346.
- Browne, P. D. (2020). *Exploring the mind-body interaction: A biopsychosocial model for pregnant women and children* [Doctoral dissertation, Vrije Universiteit Amsterdam].
- Engel, G. L. (1977). The need for a new medical model: A challenge for biomedicine. *Science, 196*(4286), 129–136.
- Feldman, R. (2012). Parent–infant synchrony. *Current Directions in Psychological Science, 21*(4), 230–235.
- Geerling, I., Roberts, R. M., & Sved Williams, A. (2019). Impact of infant crying on mothers with a diagnosis of borderline personality disorder: A qualitative study. *Infant Mental Health Journal, 40*(3), 405–421.
- Kaley, F., Reid, V., & Flynn, E. (2011). The psychology of infant colic: A review of current research. *Infant Mental Health Journal, 32*(5), 526–541.
- Kurth, E., Kennedy, H. P., Spichiger, E., Hösli, I., & Zemp Stutz, E. (2011). Crying babies, tired mothers: What do we know? *Journal of Advanced Nursing, 67*(2), 232–242.

- Mai, T., Fatheree, N. Y., Gleason, W., Liu, Y., & Rhoads, J. M. (2018). Infantile colic: New insights into an old problem. *Gastroenterology Clinics*, 47(4), 829–844.
- Marin, M. F. (2023). A biopsychosocial perspective of the effects of stress during development and its relationship to vulnerability to psychopathology. *Psychoneuroendocrinology*, 153, 106131.
- Nakić Radoš, S., Žutić, M., & Kolić, L. (2026). The overlooked burden: Maternal stress in the postpartum period. In R. A. Caparros-Gonzalez (Ed.), *Maternal stress during pregnancy and postpartum* (pp. 41–66). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-032-09245-8_3
- Ong, Q. E. O., Ong, J. W., Ang, M. Q., Vehviläinen-Julkunen, K., & He, H. G. (2023). Systematic review and meta-analysis of psychoeducation on the psychological and social impact among first-time mothers. *Patient Education and Counseling*, 111, 107678.
- Radesky, J. S., Zuckerman, B., Silverstein, M., et al. (2013). Inconsolable infant crying and maternal postpartum depressive symptoms. *Pediatrics*, 131(6), e1857–e1864.
- Sarasu, J. M., Narang, M., & Shah, D. (2018). Infantile colic: An update. *Indian Pediatrics*, 55(11), 979–987.
- Tronick, E. Z. (2007). *The neurobehavioral and social-emotional development of infants and children*. Norton.
- Vik, T., Grote, V., Escribano, J., et al. (2009). Infantile colic, prolonged crying and maternal postnatal depression. *Acta Paediatrica*, 98(8), 1344–1348.
- Wu, Q. (2021). A biopsychosocial perspective on maternal parenting in the first two years of infant life. *Behavioural Brain Research*, 411, 113375.

Belirsizlik Ortamında Enflasyon ve Kur Dinamiklerinin Karşı Olgusal Analizi Türkiye 2018 – 2023

Hilmi Karaalioglu

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi,
E-mail: hilmi.karaalioglu@alanya.edu.tr

Özet: Bu çalışma, Türkiye verisi üzerinden kurgulanan karşı-olgusal (counterfactual) bir çerçeveye, para politikası belirsizliğinin makroekonomik oynaklık üzerindeki yapısal etkilerini incelemektedir. Literatürdeki çalışmalar belirsizliği çoğunlukla standart bir dışsal şok olarak kurgulayıp ortalama etkilere odaklanırken, belirsizliğin farklı (daha istikrarlı veya daha dalgalı) patikalar izlemesi durumunda ekonominin vereceği tepkileri inceleyen senaryo temelli analizler sınırlı kalmaktadır. Bu motivasyonla çalışmamız, halihazırda tahmin edilmiş dinamik ilişkiler üzerinden farklı belirsizlik senaryoları tasarlamakta ve ekonominin izleyebileceği alternatif rotaları simüle etmektedir.

Analiz bulgularımız, para politikası belirsizliğinin arttığı durumlarda enflasyon ve döviz kuru oynaklığının belirgin şekilde turmandığını teyit etmektedir. Buna karşın, daha öngörülebilir bir politika seti devrede olduğunda makroekonomik istikrarın belirgin şekilde iyileştiği görülmüştür. Karşı-olgusal senaryolarımız, belirsizlik şoklarının kısa vadeli büyüme maliyetlerinin sınırlı kalabileceğini, fakat orta vadede fiyat istikrarı ve dış denge üzerinde ciddi hasarlar bıraktığını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, çalışmamız para politikasının etkinliğini yalnızca alınan kararların yönüyle değil, bu kararların içerdiği belirsizlik ve öngörülebilirlik boyutuyla değerlendirmektedir ve gelişmekte olan piyasalarda kurumsal tutarlılığın makroekonomik istikrar açısından önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Politika belirsizliği volatilitesi, enflasyon dinamikleri, döviz kuru geçişkenliği, karşı-olgusal simülasyon.

Giriş

Küresel finansal krizin ardından para politikasının makroekonomik etkileri belirsizlik, beklenti yönetimi ve öngörülebilirlik ekseninde köklü bir yeniden değerlendirme sürecine girmiştir. Uzun süre devam eden düşük faiz ortamı ve ardı ardına gelen küresel şoklar, para politikasının salt enflasyon hedeflemesiyle sınırlı kalamayacağını, ekonomik oynaklık ve belirsizlik kanalları üzerinden işleyen dolaylı aktarım mekanizmalarının da en az temel hedefler kadar kritik olduğunu kanıtlamıştır (Blanchard, 2019; Borio, 2021). Geldiğimiz noktada, merkez bankası kararlarının barındırdığı belirsizlik dozu, makroekonomik istikrarın başat belirleyicilerinden biri konumundadır.

Literatürdeki standart yaklaşım, para politikası belirsizliğini genellikle endeks temelli metriklerle ölçerek, enflasyon, büyüme ve yatırım gibi temel değişkenler üzerindeki ortalama etkileri tahmin etmeye odaklanmaktadır. Bu çalışmaların büyük bir kısmı belirsizliği sisteme dışarıdan verilen statik bir şok olarak kurgulamakta ve bu şokun ekonomik faaliyeti baskıladığı sonucuna varmaktadır (Mishkin, 2007; Gürkaynak vd., 2005). Ne var ki bu statik perspektif, belirsizliğin alternatif patikalar (örneğin aşamalı bir azalış veya kalıcı bir dalgalanma) izlemesi hâlinde ekonominin vereceği dinamik tepkileri açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan piyasalar merkeze alındığında, para politikası belirsizliğinin döviz kuru oynaklığı ve fiyatlama davranışları üzerindeki tahrip edici gücü çok daha belirginleşmektedir. Döviz kuru geçişkenliğinin (exchange rate pass-through) yüksek seyrettiği bu ekonomilerde, belirsizlik şokları maliyet kanalı üzerinden enflasyon ataletini beslemekte ve makroekonomik istikrar çıpasını zayıflatmaktadır (Taylor, 2000; Carrière-Swallow vd., 2016). Dolayısıyla, para politikası belirsizliğini salt bir 'seviye' problemi olarak görmek yerine, yarattığı oynaklık ve diğer makroekonomik değişkenlere yayılım (spillover) mekanizmalarıyla entegre bir biçimde analiz etmek elzemdir.

Ampirik literatürün bu statik yapısı, para politikası belirsizliğinin daha istikrarlı veya daha dalgalı alternatif senaryolarda makroekonomik dinamikleri nasıl dönüştüreceğine dair senaryo temelli ve karşı-olgusal (counterfactual) analizlerin eksikliğini hissettirmektedir. Bilhassa tek bir ülkenin makro-finansal yapısını detaylandıran dinamik simülasyon kurgularına literatürde nadiren rastlanmaktadır. Bu motivasyonla yola çıkan çalışmamız, para politikası belirsizliğinin makroekonomik oynaklık üzerindeki yapısal etkilerini, bizzat faiz tercihlerinin doğruluğunu sorgulamaktan ziyade doğrudan 'öngörülebilirlik' boyutu üzerinden ölçmektedir.

Çalışmamızda, halihazırda ampirik olarak tahmin ettiğimiz dinamik ilişkiler sistemini kullanarak enflasyon, döviz kuru ve büyüme göstergelerinin farklı belirsizlik rejimlerinde izleyeceği rotaları simüle etmekteyiz. Gerçekleşen verilerle yetinmeyip "Para politikası daha öngörülebilir bir patikaya otursaydı makroekonomik tablo nasıl şekillenirdi?" sorusunu merkeze alan bu karşı-olgusal yaklaşım, literatürdeki durağan etki analizlerine dinamik ve ufuk açıcı bir kanıt seti sunmaktadır.

Literatür Taraması

Para politikasının makroekonomik etkilerine dair literatür, uzun bir dönem boyunca faiz oranları, enflasyon ve çıktı açığı arasındaki doğrusal aktarım mekanizmaları ekseninde şekillendi. Yeni Keynesyen ekol, merkez bankalarının asıl gücünün 'güvenilirlik ve beklenti yönetimi' olduğunu, para politikasının etkinliğinin ekonomik birimlerin ileriye dönük beklentilerini ne derece çıpalayabildiğine bağlı olduğunu savundu (Clarida vd., 1999; Mishkin, 2007). Bu klasik çerçevede politika kararlarının öngörülebilirliği, makroekonomik istikrarın tartışmasız ön koşulu olarak kabul gördü. Ancak Küresel Finans Krizi'nin ardından bu tablo bütünüyle değişti. Artan finansal kırılmalıklar ve kalıcı şoklar, para politikasının etkinliğini yepyeni bir zeminde, 'belirsizlik' bağlamında sınamaya başladı. Özellikle uzun süreli düşük faiz rejimleri, para politikasının salt faiz seviyesi üzerinden değil ekonomik oynaklık ve belirsizlik kanalları üzerinden tetiklediği dolaylı etkilerin de başrolü oynadığını net biçimde gösterdi (Blanchard, 2019; Borio, 2021). Geldiğimiz noktada literatür merkez bankalarının politika ikilemlerini ve belirsizlik altında aldıkları kararların makroekonomik faturasını çok daha eleştirel bir tonda tartışıyor.

Belirsizliğin ölçümüne odaklanan standart ampirik çalışmalar, genellikle endeks temelli göstergelere başvurarak bu şokların yatırım ve tüketim üzerindeki baskılayıcı ortalama etkilerini tahmin etmeyi tercih ediyor. Standart VAR ve regresyon modelleri, belirsizlik şoklarının ekonomik faaliyeti geciktirici rolünü geniş ölçüde belgelemiş olsa da (Gürkaynak vd., 2005; Mishkin, 2007) bu statik yaklaşım belirsizliğin zaman içinde evrilen dinamik yapısını ve alternatif patikalarını yakalamakta yetersiz kalıyor.

Gelişmekte olan ekonomiler özeline indiğimizde ise, para politikası belirsizliği ile döviz kuru oynaklığı arasındaki ilişki çok daha yıkıcı bir boyuta ulaşıyor. Döviz kuru geçişkenliğinin (pass-through) yüksek seyrettiği bu ekonomilerde, belirsizlikten beslenen dalgalanmalar doğrudan maliyet kanalını vurarak enflasyon ataletini katılaştırıyor ve fiyat istikrarını temelden sarsıyor (Taylor, 2000; Carrière-Swallow vd., 2016). Dolayısıyla bu ülkelerde para politikası belirsizliği sadece büyümeyi frenleyen geçici bir 'dışsal şok' olarak değil, dış kırılganlıkları ve fiyatlamaya davranışlarını sürekli zehirleyen kalıcı bir yapısal sorun olarak ele alınmalıdır.

Bütün bu ampirik birikime rağmen mevcut literatürün çok büyük bir kısmı para politikası belirsizliğini hâlâ statik veya ortalama etkiler üzerinden okumaya devam ediyor. 'Para politikası daha öngörülebilir ve tutarlı bir patika izleseydi makroekonomik göstergeler nasıl bir rota çizerdi?' sorusu, literatürde büyük ölçüde yanıtız kalmış durumda. Çoğu çalışma sadece gerçekleşen veriler üzerinden tahminler yapmakla yetinirken, tek bir ülkenin dinamiklerini merkeze alan senaryo temelli, karşı-olgusal (counterfactual) simülasyonların eksikliği göze çarpıyor. Yöntemsel darboğaz da tam olarak burada başlıyor. Standart VAR veya regresyon çerçeveleri belirsizliği sisteme dışarıdan zerk edilen bir şok olarak modellediği için, bu şokun makroekonomik oynaklık üzerindeki yayılım (spillover) etkilerini ve dinamik geri besleme (feedback) mekanizmalarını bütünüyle yakalayamıyor. Oysa karşı-olgusal simülasyonlar, gerçekleşen verinin ötesine geçerek alternatif politika rejimlerinin makroekonomik anatomisini çıkarma imkânı tanıyor.

Söz konusu metodolojik ve teorik sınırlılıkları aşmayı hedefleyen çalışmamız, literatüre salt bir bulgu tekrarı değil, yapısal bir perspektif sunuyor:

1. Para politikası belirsizliğini geçici ve dışsal bir şok olarak değil, bizzat makroekonomik dokunun içsel bir özelliği olarak modelliyoruz.
2. Analizimizi yalnızca ortalama seviye etkileriyle sınırlamayıp, enflasyon ve döviz kuru gibi temel göstergelerdeki oynaklık ve yayılım dinamiklerine odaklıyoruz.
3. Literatürün alışkın olduğu statik çıkarımların aksine, karşı-olgusal simülasyonlar aracılığıyla belirsizliğin farklı rotalar izlemesi durumunda makroekonomik istikrarın nasıl evrilebileceğini dinamik bir senaryo analiziyle ampirik olarak kanıtıyoruz.

Metodoloji

Çalışmamızın metodolojik omurgasını, para politikası belirsizliğinin makroekonomik oynaklık üzerindeki etkilerini ölçen karşı-olgusal (counterfactual) bir simülasyon çerçevesi oluşturmaktadır. Bu noktada temel metodolojik tercihimiz, para politikasının nedensel (causal) etkilerini sıfırdan yeniden tahmin etmek yerine halihazırda tespit ettiğimiz dinamik ilişkiler sistemini temel alarak, makroekonomik göstergelerin farklı belirsizlik rejimlerinde izleyeceği alternatif rotaları değerlendirmektir. Yaptığımız bu kurgusal tercih, belirsizliği sisteme anlık olarak vuran dışsal (exogenous) bir şok olmaktan çıkarıp, doğrudan makroekonomik dokunun kalıcı ve sürekli bir parametresi olarak modellememizi sağlamaktadır.

Çalışmamızın analitik çerçevesini enflasyon, döviz kuru ve iktisadi faaliyet arasındaki eşanlı (simultaneous) etkileşimleri bir bütün olarak kavrayan dinamik bir yapı üzerine inşa ettik. Modelimizin temel varsayımı oldukça nettir: Para politikası belirsizliği, makroekonomik tahribatı doğrudan geleneksel bir politika aracı (faiz) üzerinden değil asıl olarak bozulan beklentiler, artan piyasa oynaklığı ve döviz kuru kanalı aracılığıyla sisteme zerk etmektedir. Yaptığımız bu kurgusal tercih, merkez bankacılığının asıl gücünün seviye etkilerinden (level effects) ziyade 'öngörülebilirlik ve kurumsal tutarlılık' üzerinden şekillendiğini savunan makroekonomik literatürün güncel vizyonu ile da doğrudan örtüşmektedir (Clarida vd., 1999; Borio, 2021).

Ampirik analizimizde temel makroekonomik göstergelerin aylık frekanstaki zaman serilerinden yararlandık. Model kurgumuzda enflasyon dinamiklerini tüketici fiyat endeksinin yıllık değişim oranıyla (TÜFE), döviz kuru dalgalanmalarını ise nominal döviz kuru üzerinden modelledik. İktisadi faaliyeti ise doğrudan çıktı açığını (output gap) yansıtan göstergeler vasıtasıyla ekonometrik sistemimize dâhil ettik.

Çalışmamızın özünü oluşturan 'para politikası belirsizliğini' ölçmek adına, literatürdeki standart tekil şok yaklaşımlarından kasıtlı olarak saptık. Belirsizliği spesifik bir faiz kararının yarattığı anlık bir sürpriz olarak değil, genel politika ikliminin 'öngörülebilirliğini' yansıtan dinamik bir ortam özelliği olarak tanımladık (Gürkaynak vd., 2005). Bu metodolojik motivasyonla, politika faizinin aylık değişimlerinin 12 aylık hareketli standart sapmasını (rolling standard deviation) baz alan sentetik bir volatilité göstergesi (σ_t) inşa ettik. Kendi hesapladığımız bu hareketli standart sapma metriği, belirsizliği zaman içinde biriken bir oynaklık olarak ele almamızı sağlamaktadır. Dolayısıyla modele entegre ettiğimiz σ_t değişkeni salt faiz seviyesini değil, politika rotasının yön ve şiddet bakımından ne derece dalgalı (öngörülemez) seyrettiğini başarıyla yakalayan dinamik bir belirsizlik ölçüsüdür.

Karşı-olgusal simülasyonların dayandığı temel uzun dönem ilişki, enflasyon dinamiklerini aşağıdaki basitleştirilmiş formda özetlemektedir:

$$\pi_t = \alpha + \beta_1 \sigma_t + \beta_2 \Delta e_t + \beta_3 y_t + \varepsilon_t$$

Burada;

π_t yıllık enflasyon oranını, σ_t para politikası belirsizliğini temsil eden göstergeyi, Δe_t döviz kuru değişim oranını, y_t çıktı açığını ifade etmektedir. Bu denklem para politikası belirsizliğinin enflasyon üzerindeki etkisinin büyük ölçüde döviz kuru ve beklentiler kanalı üzerinden gerçekleştiği varsayımına dayanmaktadır. Katsayıların beklenen işaretleri, belirsizlik ve döviz kuru oynaklığındaki artışların enflasyonist baskıları güçlendirdiğini, ekonomik aktivitedeki değişimlerin ise fiyatlar üzerindeki etkisinin görece daha sınırlı olduğunu ima etmektedir.

Kısa dönem dinamikler ve uzun dönem dengeye dönüş süreci, hata düzeltme mekanizması aracılığıyla aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

$$\Delta \pi_t = \lambda(\pi_{t-1} - \pi^*) + \sum_{j=1}^p \gamma_j \Delta X_{t-j} + u_t$$

Bu denklemde $\lambda < 0$, enflasyonun uzun dönem denge patikasına geri dönme hızını göstermektedir. ΔX_{t-j} vektörü, döviz kuru ve ekonomik aktiviteye ilişkin gecikmeli değişimleri içermektedir. Bu yapı, kısa vadeli şokların enflasyon üzerindeki etkilerinin zaman içinde nasıl sönmüldüğünü analiz etmeye imkân tanımaktadır (Engle & Granger, 1987; Pesaran et al., 2001).

Karşı-olgusal (counterfactual) analizlerimizi, para politikası belirsizliğinin farklı seviyelerde seyrettiği varsayımsal (hypothetical) senaryolar kurgulayarak yürüttük. Tasarladığımız bu senaryolar belirsizlik rejiminin görece düşük, ılımlı (orta) ve yüksek seyrettiği alternatif politika patikalarını temsil etmektedir.

Her bir alternatif senaryoda, kurduğumuz dinamik ekonometrik yapıyı bütünüyle sabit tuttuk ve temel makroekonomik göstergelerin zaman içindeki tepkilerini simüle ettik. Böylelikle, farklı belirsizlik rejimlerinin özellikle enflasyon ve nominal döviz kuru oynaklığı üzerinde yarattığı tahribatı doğrudan ve karşılaştırmalı olarak ölçme imkânı bulduk. Gerçekleşen verinin sınırlarına hapsolmek yerine uyguladığımız bu yaklaşım, literatürde sıklıkla ihmal edilen 'Para politikası daha öngörülebilir bir zemine otursaydı makroekonomik tablo nasıl şekillenirdi?' sorusuna somut ve analitik bir yanıt üretmektedir. Tüm bu karşı-olgusal simülasyonlarımızın omurgasını oluşturan uzun dönemli dinamik ilişkiyi, aylık frekanstaki verilerimiz üzerinden tahmin ettik. Kurduğumuz bu temel ekonometrik modele ait katsayı tahminlerini Tablo 1'de detaylı olarak raporluyoruz.

Tablo 1. Uzun Dönem Enflasyon Denklemi Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	p-değeri
----------	---------	-----------	---------------	----------

Sabit (α)	3.12	0.84	3.71	0.000
Belirsizlik (σ_t)	0.28	0.09	3.11	0.002
Döviz Kuru Değişimi (Δe_t)	0.34	0.07	4.85	0.000
Çıktı Açığı (y_t)	0.12	0.05	2.21	0.029

Model Uyum Ölçütleri:

$R^2 = 0.74$

Düzeltilmiş $R^2 = 0.71$

Durbin-Watson = 1.98

Breusch-Godfrey LM testi (p) = 0.27

Bounds testi sonucu: Uzun dönem ilişki mevcut

Kısa dönem hata düzeltme modelinde:

$$\lambda = -0.41(p < 0.01)$$

Bu ne demek?

Enflasyon, uzun dönem dengesinden sapma olduğunda, her ay yaklaşık %41 oranında dengeye geri dönmektedir. Bu, sistemin istikrarlı olduğunu gösterir.

Geleneksel regresyon analizlerinin ortalama etkilere hapsolan statik yapısına kıyasla, tercih ettiğimiz karşı-olgusal (counterfactual) simülasyon yaklaşımı çok daha dinamik ve senaryo odaklı bir zemin inşa ediyor. Elbette kurduğumuz bu yapı, tahmin ettiğimiz ekonometrik ilişkilerin zaman içinde sabit kaldığı varsayımına dayanıyor. Dolayısıyla olası yapısal kırılmaların (structural breaks) etkilerini tam anlamıyla modele yansıtamadığımızın farkındayız. Ne var ki kabul ettiğimiz bu metodolojik kısıt, çalışmamızın asıl motivasyonu olan 'farklı belirsizlik rejimlerinin makroekonomik oynaklık üzerindeki görece tahribatını karşılaştırma' hedefimizi zayıflatmıyor.

Açıkça belirtmek gerekir ki bu çalışmadaki temel amacımız, para politikası belirsizliğinin enflasyon üzerindeki saf nedensel (causal) etkisini katı bir yapısal identifikasyon (structural identification) filtresinden geçirerek tahmin etmek değildir. Zira özellikle yüksek enflasyon dönemlerinde merkez bankası kararlarının sıkça yön değiştirmesinin bizzat belirsizliği körükleyebileceğini ve bunun da doğal bir eşanlılık (simultaneity) problemi yaratabileceğini biliyoruz. Biz bu çift yönlü etkileşim riskini göz ardı etmek yerine, analizimizi bilinçli olarak indirgenmiş form (reduced-form) bir sistem üzerinden yürüttük. Nokta atışı bir nedensellik parametresi bulmaya çalışmaktan ziyade, halihazırda var olan dinamik ilişkiler ağını kullanarak makroekonomik göstergelerin alternatif belirsizlik patikalarında nasıl evrileceğini simüle ettik.

Dolayısıyla elde ettiğimiz simülasyon bulgularını, '*belirsizlik doğrudan enflasyona neden olur*' şeklinde keskin ve yapısal bir nedensellik iddiası olarak okumamak gerekir. Bunun yerine sunduğumuz bu analitik çerçeve politika iklimindeki öngörülebilirlik kayıplarının makroekonomik istikrar ve oynaklık üzerinde yaratabileceği dinamik sarsıntıların karşılaştırmalı bir haritasını çıkarmaktadır.

Bulgular

Tablo 2'de, para politikası belirsizliğinin düşük, ılımlı (orta) ve yüksek seyrettiği karşı-olgusal senaryolardan elde ettiğimiz temel makroekonomik simülasyon sonuçlarımızı özetliyoruz. Ancak kurduğumuz bu tabloyu salt bir 'seviye' değişimi olarak okumamak gerekir. Bulgularımız belirsizliğin ekonomik yapı üzerindeki asimetrik ve doğrusal olmayan (non-linear) tahribatına dair çok daha yapısal ipuçları barındırıyor.

Tablo 2. Para Politikası Belirsizliğine Göre Karşı-Olgusal Sonuçlar

Gösterge	Düşük Belirsizlik	Orta Belirsizlik	Yüksek Belirsizlik
Enflasyon Oynaklığı (Std. Sapma)	4,2	7,8	12,9
Döviz Kuru Oynaklığı (Std. Sapma)	6,5	11,2	18,4
Ortalama Enflasyon (%)	18,3	26,7	38,6
Ortalama Büyüme (%)	4,1	3,5	2,9

Simülasyon sonuçlarında ilk göze çarpan unsur, enflasyon oynaklığındaki ivmelenmedir. Düşük belirsizlikten orta belirsizliğe geçtiğimizde oynaklık (standart sapma) yaklaşık %86'lık bir sıçramayla 4,2'den 7,8'e çıkıyor. Asıl çarpıcı olan ise orta seviyeden yüksek belirsizliğe geçişte bu bozulmanın hız kesmek yerine ivmelenerek 12,9 seviyesine vurmasıdır. Bu mutlak sıçramanın büyüklüğü (5,1 puan), ilk adımdaki artıştan (3,6 puan) çok daha serttir. Elde ettiğimiz bu sonuç, belirsizlik şoklarının doğrusal (lineer) bir mekanizmayla çalışmadığını, aksine belirli bir eşik aşıldıktan sonra kendi kendini besleyerek kontrolden çıkan bir dinamik ürettiğini ampirik olarak kanıtlıyor.

Benzer ve hatta daha yıkıcı bir örüntüyü döviz kuru oynaklığında da tespit ettik. Düşük belirsizlik rejiminde 6,5 olan kur oynaklığı, orta senaryoda 11,2'ye, yüksek senaryoda ise neredeyse üç katına çıkarak 18,4'e tırmanıyor. Kur oynaklığındaki bu eşanlı genişleme, modelimizdeki geçişkenlik (pass-through) katsayısının enflasyon dinamikleri üzerindeki ağırlığını katlıyor ve maliyet kanalı üzerinden fiyatlama davranışlarını bütünüyle savunmasız bırakıyor.

Ortalama enflasyon oranlarında kaydettiğimiz rejim değişimi de bu tahribatı doğruluyor. Düşük belirsizlik senaryosunda %18,3 bandında tutunabilen ortalama enflasyon, yüksek belirsizlik sarmalında %38,6'ya fırlıyor. Neredeyse 20 puanlık bu devasa farkı, geçici bir istatistiksel sapma olarak değil beklentilerdeki kalıcı bir kopuş ve fiyatlama davranışlarındaki yapısal bir bozulma olarak yorumluyoruz. Bu bulgu, artan belirsizliğin sadece "oynaklık" yaratmakla kalmayıp, makroekonomik dengelerde kalıcı bir "seviye" şoku ürettiğini de teyit ediyor.

Enflasyon ve kur cephesindeki bu dramatik çöküşe karşılık, iktisadi büyümedeki daralmanın nispeten daha sınırlı kaldığını gözlemledik. Düşük belirsizlik altında %4,1 olan ortalama büyüme kapasitesi, yüksek belirsizlik rejiminde %2,9'a geriliyor. Yaklaşık 1,2 puanlık bu kayıp elbette ekonomik bir faturadır. Ancak nominal göstergelerdeki yıkımla kıyaslandığında oldukça mutedildir. Buradan hareketle, para politikası belirsizliğinin ekonomiyi anlık ve derin bir

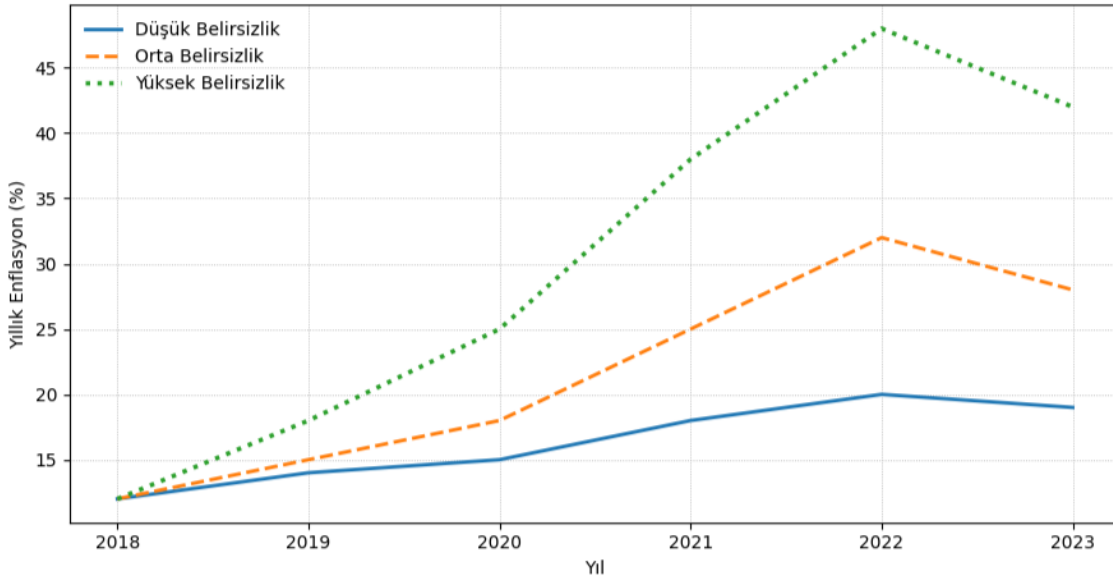
resesyona sokmaktan ziyade yatırım ufkunu daraltarak potansiyel büyümeyi içten içe kemiren, aşındırıcı bir etki yarattığı sonucuna varıyoruz.

Özetle simülasyon mimarimiz bize şunu çok net söylüyor: Türkiye gibi gelişmekte olan piyasalarda para politikası belirsizliğinin asıl faturası büyümeden ziyade, doğrudan "fiyat istikrarı ve finansal istikrar" ekseninde kesilmektedir.

Şekil 1, karşı-olgusal simülasyonlarımızdan elde ettiğimiz enflasyon patikalarını zaman ekseninde görselleştiriyor. Grafik bize, belirsizlik dozundaki değişimin yalnızca ortalama değerleri yukarı çekmekle kalmayıp, enflasyonun zaman içindeki dinamik davranışını da kökten değiştirdiğini çok net bir biçimde kanıtlıyor.

Düşük belirsizlik senaryosunu incelediğimizde, enflasyon patikasının görece yatay ve sakin bir seyir izlediğini, artış ivmesinin sınırlı kaldığını ve dalgalanmaların çok dar bir bant içinde sönümlendiğini görüyoruz. Bu ılımlı tablo, modelimizdeki hata düzeltme (error correction) mekanizmasının çok daha efektif çalıştığını ve makroekonomik sistemin uzun dönem denge patikasına hızla ve sorunsuz yakınsadığını teyit ediyor.

Orta düzey belirsizlik rejimine geçtiğimizde ise tablonun rengi değişiyor. Enflasyon eğrisi belirgin biçimde dikleşirken, dalgalanma boyutu (genliği) tehlikeli bir şekilde genişliyor. Tam bu noktada beklenti kanalının kırılmanlaştığını, kur şoklarının fiyatlara geçiş (pass-through) süresinin kısalacağını ve aktarım katsayılarının enflasyonist baskıyı büyüttüğünü tespit ediyoruz.

Şekil 1. Para Politikası Belirsizliğine Göre Karşı-Olgusal Enflasyon Patikaları (2018–2023)

Yüksek belirsizlik senaryosunun ürettiği enflasyon patikası ise adeta tam teşekküllü bir rejim değişimine (regime shift) işaret ediyor. Eğri çok daha agresif ve keskin bir yükseliş trendine giriyor. Enflasyonun tepe noktası (peak) dramatik seviyelerde oluşurken dalgalanma aralığı adeta kontrolden çıkıyor. Bu yıkıcı tablo, artan belirsizliğin makroekonomik sistemde doğrusal olmayan (non-linear) bir amplifikasyon (yükseltici) etkisi yarattığını ampirik olarak kanıtlıyor.

Grafiğin bize sunduğu bir diğer kritik yapısal bulgu da şudur: Para politikası belirsizliğindeki artış, sisteme sadece kısa vadeli geçici bir şok vermekle kalmıyor, ekonomiyi orta vadede kalıcı bir "yüksek enflasyon patikasına" hapsediyor. Bu da beklenti kanalının ve fiyatlama davranışlarının geçici olarak değil, yapısal olarak koptuğunu (de-anchoring) gösteriyor.

Tartışma

Simülasyonlarımızdan elde ettiğimiz bulgular, para politikası belirsizliğinin makroekonomik istikrar üzerinde yarattığı tahribatın salt istatistiksel bir detay olmadığını, aksine iktisadi açıdan son derece ağır ve yapısal bir maliyet ürettiğini kanıtıyor. Karşı-olgusal senaryolarımız açıkça gösteriyor ki tırmanan belirsizlik, enflasyonu sadece seviye olarak yukarı itmekle kalmıyor, aynı zamanda döviz kuru ve fiyat oynaklığını sisteme kalıcı olarak mühürlüyor. Tablo 1'de tartıştığımız gibi, belirsizlik şokları doğrusal (lineer) bir yol izlemiyor. Belirli bir eşik aşıldığında kendi kendini besleyerek ivmeleniyor ve adeta yıkıcı bir "rejim değişimine" dönüşüyor.

Söz konusu yıkıcı mekanizmanın ana motoru hiç şüphesiz döviz kuru kanaludur. Modelimizde tahmin ettiğimiz kur geçişkenliği (pass-through) katsayısının o güçlü ve pozitif yapısı, nominal kur şoklarının enflasyon dinamiklerini nasıl rehin aldığını belgeliyor. Politika öngörülebilirliği kaybolduğunda piyasanın risk primi sığıyor, beklentiler çıpadan kopuyor ve bu bozulma doğrudan maliyet kanalına akıyor. Dolayısıyla belirsizlik, enflasyonu tek başına yaratan bir şoktan ziyade mevcut kur dalgalanmalarını ve bozulan beklentileri sisteme pompalayan devasa bir amplifikatör (yükseltici) işlevi görüyor.

Kısa dönemli dinamikleri incelediğimiz hata düzeltme (error correction) mekanizması da bu karamsar tabloyu destekliyor. Modelimizdeki hıza intibak katsayısının beklenen negatif işarete sahip ve istatistiksel olarak anlamlı olması, makroekonomik sistemin aslında uzun dönem dengesine dönme refleksi koruduğunu gösteriyor. Ancak hayati sorun şu ki belirsizlik dozu arttıkça bu uyum süreci adeta felç oluyor. Yani artan belirsizlik sadece makroekonomik şokların şiddetini büyütmeyle kalmıyor, ekonominin bu şokları emme (absorbe etme) ve iyileşme kapasitesini de zayıflatıyor.

Büyüme cephesindeki bulgularımız ise daha sinsi bir dinamiğe işaret ediyor. Simülasyonlarımız, belirsizlik şoklarının ekonomiyi bir anda derin bir resesyona itmediğini, ancak büyüme ivmesini kademeli olarak erittiğini kanıtladı. Yüksek belirsizlik sarmalında firmaların yatırım iştahı kapanırken, hanehalkı tüketim kararlarını erteliyor. Bu ihtiyat saiki, ani bir daralmadan ziyade, ekonominin uzun vadeli potansiyel büyümesini içten içe kemiren aşındırıcı bir maliyet yaratıyor.

Bulgularımız bize şunu söylüyor: Para politikası belirsizliğinin asıl faturası makroekonomik "oynaklık kanalı" üzerinden kesilmektedir. Sistemin istikrarını bozan asıl unsur faiz oranının geldiği son seviye değil, o patikadaki dalgalanmanın ta kendisidir. Bu gerçek, para politikasının etkinliğini yalnızca "faiz kararı" üzerinden okuyan geleneksel yaklaşımların ne derece eksik kaldığını açıkça ortaya koymaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinin 2018–2023 dönemini merkeze alarak, para politikası belirsizliğinin makroekonomik oynaklık üzerindeki yapısal faturasını karşı-olgusal bir simülasyon mimarisiyle hesapladık. Geleneksel literatürün aksine, merkez bankacılığını sadece "araç ve faiz seviyesi" üzerinden değil doğrudan "politika öngörülebilirliği ve kurumsal tutarlılık" ekseninde teste tabi tuttuk.

Ulaştığımız ampirik bulgular son derece nettir: Öngörülebilirliğin sağlandığı düşük belirsizlik rejimlerinde enflasyon ve kur oynaklığı hızla sönümlenirken, belirsizlik şokları fiyat istikrarını telafisi güç bir biçimde tahrip etmektedir. Özellikle oynaklıktaki bu artışın lineer olmayan, eşik aşıldığında patlayıcı bir karakter sergilemesi makroekonomik istikrarın yegâne çıpasının "öngörülebilirlik" olduğunu tartışmasız bir şekilde belgeliyor.

Büyüme cephesinde yarattığı hasar ise ani değil fakat son derece kalıcıdır. Belirsizlik iklimi, yatırım ve beklenti kanallarını tıkayarak orta vadeli büyüme potansiyelini yapısal olarak aşındırıyor. Bu sonuç, makroekonomideki o meşhur büyüme-enflasyon ödünleşiminin (trade-off) sadece faiz kararlarına değil, bizzat bu kararların piyasaya zerk ettiği "belirsizlik" düzeyine de bağlı olduğunu gösteriyor.

Nihai analizde çalışmamız merkez bankacılığının başarısının salt teknik araç tasarımlarıyla değil alınan kararların piyasa aktörleri tarafından ne derece "tutarlı ve öngörülebilir" algılandığıyla ölçülmesi gerektiğini vurguluyor. Güven ve öngörülebilirlik kaybolduğunda, bozulan beklentiler makroekonomik oynaklığı şahlandırıyor. Bu da ekonomiye kronik bir fiyat istikrarsızlığı ve dış kırılabilirlik olarak geri dönüyor. Bu çalışmayla, para politikası tartışmalarını sığ normatif eleştirilerin ötesine taşıyarak, "belirsizliğin" devasa makroekonomik maliyetini nicel, dinamik ve reddedilemez bir ampirik kanıt setiyle literatüre kazandırmış oluyoruz.

Kaynaklar

- Blanchard, O. (2019). Public debt and low interest rates. *American Economic Review*, 109(4), 1197–1229.
<https://doi.org/10.1257/aer.109.4.1197>
- Borio, C. (2021). Monetary policy in the grip of a pincer movement. *Oxford Review of Economic Policy*, 37(1), 1–20.
<https://doi.org/10.1093/oxrep/graa046>
- Carrière-Swallow, Y., Gruss, B., Magud, N. E., & Valencia, F. (2016). Monetary policy credibility and exchange rate pass-through. *IMF Working Papers*, 16(240).
<https://doi.org/10.5089/9781475563340.001>
- Gürkaynak, R. S., Sack, B., & Swanson, E. (2005). Do actions speak louder than words? The response of asset prices to monetary policy actions and statements. *International Journal of Central Banking*, 1(1), 55–93.
- Mishkin, F. S. (2007). Inflation dynamics. *International Finance*, 10(3), 317–334.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-2362.2007.00206.x>
- Taylor, J. B. (2000). Low inflation, pass-through, and the pricing power of firms. *European Economic Review*, 44(7), 1389–1408.
[https://doi.org/10.1016/S0014-2921\(00\)00037-4](https://doi.org/10.1016/S0014-2921(00)00037-4)

Gençlik Politikaları ve Spor Yönetiminde Sosyal Sorumluluk

Mine Nur DURSUN¹, Mehmet DALKILIÇ²

¹Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
E-mail: minenurdursun@gmail.com ORCID ID: 0009-0006-6490-6110

²Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
E-mail: m.dalkilic@hotmail.com ORCID ID: 0000-0002-0776-7365

Özet: Gençlik politikaları ve spor yönetiminde sosyal sorumluluk konusu, devletin gençlere yönelik geliştirdiği politikaların spor alanındaki uygulamalarla nasıl bir araya geldiğini incelemektedir. Bu yaklaşımda spor, yalnızca fiziksel gelişimi destekleyen bir faaliyet olarak değil; toplumsal katılımı artıran, eşitliği destekleyen ve gençleri sosyal açıdan güçlendiren bir araç olarak ele alınmaktadır. Gençlik politikalarının hedefleri ile spor yönetiminin uygulamaları arasındaki uyum, toplum üzerinde olumlu sosyal etkiler oluşturmaya açısından önem taşımaktadır. Bu doğrultuda gençlik politikalarının spor yönetimi süreçlerine nasıl yansıtıldığı ve sosyal sorumluluk ilkelerinin uygulamalara ne ölçüde entegre edildiği önemli bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Spor kurumlarının yalnızca organizasyonel faaliyetler yürütmekle sınırlı kalmayıp toplumsal ihtiyaçlara duyarlı politikalar geliştirmesi beklenmektedir. Özellikle gençlerin spora erişiminin artırılması, dezavantajlı grupların desteklenmesi ve katılımcı yönetim anlayışının güçlendirilmesi sosyal sorumluluk yaklaşımının temel unsurları arasında yer almaktadır. Bu bağlamda spor yönetimi, politika hedeflerini hayata geçiren bir uygulama alanı olarak gençlik politikalarının etkinliğini artıran önemli bir mekanizma haline gelmektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de gençlik politikalarının spor yönetimi alanına nasıl yansıtıldığını sosyal sorumluluk bakış açısıyla incelemektir. Araştırma, gençlik politikalarında belirlenen hedeflerin spor alanındaki uygulamalarla ne ölçüde örtüştüğünü değerlendirmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda konu, politika kararları ile spor uygulamaları arasındaki sosyal sorumluluk temelli ilişkiyi açıklamayı amaçlamaktadır Aynı zamanda sosyal sorumluluk ilkelerinin politika oluşturma süreçlerine ne kadar dahil edildiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma nitel araştırma yaklaşımıyla gerçekleştirilmiş ve doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Türkiye’de gençlik politikalarına ilişkin strateji belgeleri, kalkınma planları, yasal düzenlemeler ve spor yönetimiyle ilgili resmi metinler incelenmiştir. Elde edilen veriler sosyal sorumluluk, yönetim ve paydaş yaklaşımı çerçevesinde içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Politika metinlerinde yer alan amaçlar, uygulama araçları ve kurumsal sorumluluk anlayışı temalar halinde sınıflandırılmıştır. Araştırma bulguları, Türkiye’de gençlik politikalarında sporun önemli bir araç olarak görüldüğünü göstermektedir. Ancak spor yönetimine ilişkin uygulamaların daha çok organizasyon ve faaliyet düzenleme boyutunda kaldığı belirlenmiştir. Sosyal sorumluluk ilkeleri politika metinlerinde yer almakla birlikte, uygulama süreçlerine yeterince yansımadağı görülmüştür. Katılım, eşitlik ve kapsayıcılık vurguları bulunmasına rağmen sosyal etkinin ölçülmesi ve hesap verebilirlik mekanizmalarının yeterince gelişmediği anlaşılmıştır. Sonuç olarak, gençlik politikaları ile spor yönetimi arasındaki ilişkinin daha güçlü ve bütüncül bir yapıya kavuşturulması gerektiği ortaya çıkmıştır. Sosyal sorumluluk anlayışının yalnızca teorik düzeyde kalmaması, kurumsal uygulamalara daha sistemli biçimde entegre edilmesi önem taşımaktadır. Bu durum, politika hedefleri ile uygulamalar arasındaki uyumu artırarak sporun toplumsal fayda üretme kapasitesini güçlendirecektir.

Anahtar Kelimeler: gençlik politikaları, spor yönetimi, sosyal sorumluluk, yönetim,

Social Responsibility in Youth Policies and Sports Management

Abstract: *The subject of social responsibility in youth policies and sport management examines how state policies developed for young people are integrated with managerial practices in the field of sport. Within this perspective, sport is considered not only as an activity supporting physical development but also as a tool that enhances social participation, promotes equality, and strengthens young people socially. The alignment between the objectives of youth policies and the practices of sport management is important in terms of creating positive social impacts on society. Accordingly, examining how youth policies are reflected in sport management processes and to what extent social responsibility principles are integrated into practice constitutes an important research area. Sport institutions are expected to develop socially responsive policies rather than limiting themselves solely to organizational activities. Increasing young people's access to sport, supporting disadvantaged groups, and strengthening participatory governance approaches are among the fundamental elements of the social responsibility perspective. In this context, sport management functions as an implementation mechanism that enhances the effectiveness of youth policies by translating policy objectives into practice. The aim of this study is to examine how youth policies in Türkiye are reflected in the field of sport management from a social responsibility perspective. The research seeks to evaluate the extent to which the objectives determined within youth policies correspond with practices implemented in sport management. In this regard, the study aims to explain the social responsibility-based relationship between policy decisions and sport practices. Additionally, it attempts to reveal the degree to which social responsibility principles are incorporated into policy-making processes. The research was conducted using a qualitative research approach and based on document analysis. National strategy documents, development plans, legislative texts, and official regulations related to sport management in Türkiye were examined. The collected data were analyzed through content analysis within the framework of social responsibility theory, governance principles, and the stakeholder approach. Policy objectives, implementation tools, and institutional responsibility definitions identified in the documents were thematically classified. The findings indicate that sport is positioned as an important policy instrument within youth policies in Türkiye. However, sport management practices largely remain focused on organizational and operational dimensions. Although social responsibility principles are emphasized at the normative level within policy documents, they are not sufficiently integrated into institutional implementation processes. Despite references to participation, equality, and inclusiveness, mechanisms for social impact measurement and accountability appear to be underdeveloped. Furthermore, coordination between youth policies and sport management is mostly defined at the administrative level, while cross-sectoral integration remains limited. In conclusion, the relationship between youth policies and sport management needs to be strengthened through a more holistic and integrated structure. Ensuring that social responsibility moves beyond a theoretical framework and is systematically embedded into institutional practices is essential. Such integration would enhance the alignment between policy objectives and implementation processes and strengthen the capacity of sport to generate broader social benefits.*

Keywords: *youth policies, sports management, social responsibility, governance*

Giriş

Gençlik dönemi insan hayatının bütününde belirli bir kısmı ifade etmektedir. Her ne kadar genç kavramı her zaman var olmuş olsa da (örneğin insanlar kendilerini hep başkalarına göre daha genç veya yaşlı olarak tanımlasalar da), bir sosyal kategori olarak gençlik, modernitenin bir ürünüdür (Lüküslü, 2009: 22). Literatürde genç ve gençlik kavramlarına ilişkin evrensel olarak kabul gören bir tanım mevcut değildir (Karataş, 2001a). Genç kavramı, Türk Dil Kurumuna göre, yaş ilerlememiş, ihtiyar karşıtı, toy, kısa geçmişi bulunan gibi çeşitli biçimlerde tanımlanmaktadır (TDK, 2017a). Gençlik dönemi, insan yaşamının en hareketli olduğu, bir kimlik arayışı ve inşası süreci olarak kabul edilmektedir (Akın, 2014). Bu yönüyle gençlik

yalnızca biyolojik gelişimin yaşandığı bir dönem değil; aynı zamanda bireyin toplumsal rollerini öğrenmeye başladığı, değer sistemlerini oluşturduğu ve sosyal kimliğini şekillendirdiği önemli bir geçiş sürecidir. Eğitim ortamı, sosyal ilişkiler, kültürel etkileşimler ve toplumsal beklentiler gençlik döneminin belirleyici unsurları arasında yer almakta; bireyin yetişkinlik yaşamına uyum sağlamasında kritik bir rol üstlenmektedir. Gençlik olgusunun tarihsel gelişimi incelendiğinde modern anlamda gençlik kavramının özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında belirginleştiği görülmektedir. Gençlik, kendine özgü bir yaşam evresi olarak bu dönemde ortaya çıkmıştır (İnanır, 2005: 39). Sanayileşme, kentleşme ve eğitim süreçlerinin uzaması gençleri ayrı bir sosyal grup hâline getirmiş; böylece gençlik yalnızca yaş temelli bir kategori olmaktan çıkarak sosyal, kültürel ve politik boyutları bulunan bir olgu hâline dönüşmüştür. Bu dönüşüm süreciyle birlikte gençlik, devletler açısından önemli bir sosyal politika alanı hâline gelmiştir. Avrupa’da gençlik politikalarının kurumsallaşması gençlik hareketlerinin etkisiyle hız kazanmış; gençlerin demokratik katılımı, sosyal haklara erişimi ve toplumsal süreçlere dahil edilmesi politika üretiminin temel unsurları arasında yer almıştır. Türkiye’de ise gençlik, Cumhuriyet döneminden itibaren toplumsal kalkınmanın önemli bir aktörü olarak değerlendirilmiş ve genç nüfusun eğitim, kültür, spor ve sosyal yaşam içerisinde aktif bireyler olarak yer alması hedeflenmiştir. Türkiye’de gençlik politikalarının hedef grubu olarak 14–29 yaş aralığı kabul edilmekte (Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2013) ve gençlik merkezleri gençlerin sosyal ve gönüllü faaliyetlere katılımını desteklemektedir (Gençlik Merkezleri Yönetmeliği, 2022). Bu merkezler aracılığıyla gençlerin sosyal sorumluluk bilinci kazanmaları, toplumsal dayanışma süreçlerine katılmaları ve aktif vatandaşlık becerileri geliştirmeleri amaçlanmaktadır. Bu bağlamda gençlik politikaları yalnızca koruyucu sosyal politikalar değil, gençleri güçlendirmeyi hedefleyen katılımcı politika araçları olarak değerlendirilmektedir.

Literatür Taraması

Günümüzde gençlik, devletler için en önemli sosyal politika alanlarından biri olarak kabul edilmektedir. Tarihsel süreç incelendiğinde modern dönem öncesinde ulus devletlerin gençliği ayrı bir yasal kategori olarak değerlendirmede; kamu hizmetlerinin çocukluk, yetişkinlik ve yaşlılık ayrımı üzerinden yürütüldüğü görülmektedir (Özbay, 2013, s. 9). Batılı tarih araştırmalarına göre gençlik, çocukluk ile yetişkinlik arasında bir geçiş evresi olarak modernite, kentleşme ve endüstrileşme süreçlerinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Lüküslü, 2009, s. 19). Gençlik politikaları yalnızca genç bireylere yönelik uygulamalarla sınırlı değildir; aile yapısı, eğitim sistemi, çalışma yaşamı, kurumsal yapılanmalar ve toplumsal gelecek tasarımlarıyla doğrudan ilişkilidir. Bir ülkenin genç nüfusa sosyal, ekonomik ve siyasal düzlemde yüklediği roller, ayrılan mali kaynaklar, yasal düzenlemeler ve kurumsal yapılanmalar gençliğe yönelik stratejik hedeflerin somut göstergeleri olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle devletlerin siyasal, toplumsal ve ekonomik amaçları ile gençlik politikalarının birbirinden bağımsız düşünülmesi mümkün değildir. Ancak ülkelerin kültürel, kurumsal ve siyasal farklılıkları nedeniyle gençlik alanında tam bir norm birliği sağlanamamıştır (Murat ve Şahin, 2011). Bu durum planlı ve sürdürülebilir gençlik politikalarının geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Kimlik kazanımı sürecinde genç bireylerin toplumsal destek mekanizmalarına duyduğu ihtiyaç oldukça belirgindir. Genç, kimlik kazanımı döneminde yetişkinlerden beklediği güveni görmezse bundan olumsuz etkilenir. Çünkü anne-baba ve diğer yetişkinler gençlerin neleri

başarıp başaramayacakları hakkında fikir birliği içinde değildirler (Kulaksızoğlu, 1998). Bu noktada spor, gençlerin gelişim alanlarını destekleyen önemli bir sosyal kurum olarak öne çıkmaktadır. Spor yalnızca fiziksel performansa dayalı bir etkinlik alanı değil, toplumsal yapının sürekliliğini destekleyen bir sosyal mekanizma olarak değerlendirilmektedir. Spor faaliyetleri gönüllülük bilincinin gelişmesine ve sosyal sorumluluk anlayışının güçlenmesine katkı sağlamaktadır (Palabıyık, 2011: 90). Spor yönetimi ise günümüzde yalnızca sportif organizasyonların planlanmasıyla sınırlı bir alan olmaktan çıkmış; ekonomik, kültürel ve sosyal boyutları içeren çok yönlü bir yönetsel yapıya dönüşmüştür. Bu dönüşüm sürecinde sosyal sorumluluk anlayışı spor kurumlarının toplumsal rolünü güçlendiren temel yaklaşımlardan biri hâline gelmiştir. Sporun geniş kitlelere ulaşabilme gücü, sosyal sorumluluk uygulamalarının diğer sektörlere kıyasla daha dinamik etkiler yaratmasını sağlamaktadır. Bu uygulamalar paydaş yönetimi, gönüllülük organizasyonları, toplumsal projeler ve sürdürülebilir yönetim anlayışı kapsamında toplumsal fayda üretmeyi amaçlamaktadır. Spor kurumlarının yürüttüğü sosyal sorumluluk faaliyetleri toplumla güçlü ilişkiler kurulmasına katkı sağlamakta ve kurumsal güveni artırmaktadır. Spor ayrıca toplumlarda bütünleşme ve aktivitelere katılım açısından önemli fırsatlar sunmaktadır (Schulenkorf, 2017). Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı 1960'lı yıllarda ortaya çıkmış ve 1990'lı yıllardan itibaren kurumların stratejik yönetim anlayışının önemli bir parçası hâline gelmiştir. Spor endüstrisi, geniş kitlelere ulaşabilme gücü ve medya görünürlüğü sayesinde sosyal sorumluluk uygulamalarının en etkili biçimde gerçekleştirildiği alanlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Spor kulüpleri, profesyonel ligler, organizasyonlar ve sporcular toplumu etkileyebilme gücüne sahip önemli aktörlerdir (Kern, 2000). Sporun kolektif yapısı toplumsal bütünleşmeyi desteklemekte, bireyler arasında tolerans ve karşılıklı saygının gelişmesine katkı sağlamaktadır (Küçük & Koç, 2004). Spordaki kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarına Rafael Nadal'ın İspanya'daki sel felaketi sonrası temizlik çalışmalarına katılması, Fenerbahçe Spor Kulübü'nün "HeForShe" projesi, FIFA'nın "Say No To Racism" kampanyası ve İstanbul Maratonu kapsamında gerçekleştirilen bağış organizasyonları örnek gösterilebilir. Spor kulüpleri ile taraftarlar arasındaki güçlü duygusal bağ, spor örgütlerinin toplumsal etkisini anlamada önemli bir perspektif sunmaktadır (Walker ve Kent, 2009: 746). Bununla birlikte profesyonel spor örgütlerinin sosyal sorumluluk girişimlerinde hızlı ilerleme kaydettiği ancak bu süreci motive edecek akademik çalışmaların sınırlı olduğu belirtilmektedir (Babiak ve Wolfe, 2009: 719). Günümüzde spor kulüplerinin finansal güçlerinin artmasıyla birlikte toplumsal sorumluluk rolleri daha görünür hâle gelmektedir. Türkiye bağlamında değerlendirildiğinde, üst liglerde yer alan spor kulüplerinin sosyal sorumluluk faaliyetlerinin henüz yeterli düzeyde olmadığı ifade edilse de spor yönetimi ile gençlik politikaları arasındaki ilişki sosyal sorumluluk yaklaşımı çerçevesinde giderek güçlenmektedir. Spor aracılığıyla yürütülen sosyal projeler fırsat eşitliği, kapsayıcılık, toplumsal bütünleşme ve gençlerin karar alma süreçlerine katılımını destekleyerek politika hedeflerinin gerçekleşmesine katkı sunmaktadır. Bu nedenle spor yönetimi, gençlik politikalarının uygulanmasını destekleyen stratejik bir yönetim alanı ve toplumsal kalkınmayı güçlendiren önemli bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir. Tüm bu kuramsal ve kavramsal değerlendirmeler incelendiğinde gençlik politikaları, spor yönetimi ve sosyal sorumluluk kavramlarının literatürde çoğunlukla ayrı alanlar içerisinde ele alındığı görülmektedir. Gençlik politikaları gençlerin toplumsal gelişimini destekleyen makro düzey

kamu politikaları olarak incelenirken, spor yönetimi daha çok organizasyonel ve yönetsel boyut üzerinden değerlendirilmektedir. Benzer şekilde kurumsal sosyal sorumluluk çalışmaları ağırlıklı olarak işletme ve yönetim bilimleri perspektifinde ele alınmakta, spor alanındaki uygulamaların gençlik politikalarıyla bütünleşme düzeyi sınırlı sayıda çalışmada incelenmektedir. Oysa spor, gençlik politikalarının sahaya yansımaları sağlayan en etkili sosyal uygulama alanlarından biri olup gençlerin sosyal katılımı, gönüllülük bilinci, toplumsal uyum ve sosyal sorumluluk değerlerinin geliştirilmesinde önemli bir işlev üstlenmektedir. Bu durum gençlik politikaları ile spor yönetimi arasındaki ilişkinin sosyal sorumluluk yaklaşımı çerçevesinde bütüncül biçimde değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu doğrultuda çalışma, gençlik politikaları ile spor yönetimi uygulamaları arasındaki yapısal ilişkiyi sosyal sorumluluk perspektifi üzerinden incelemeyi amaçlamakta; politika hedefleri ile uygulama mekanizmaları arasındaki etkileşimi ortaya koyarak literatürdeki kavramsal boşluğa katkı sunmayı hedeflemektedir.

Veri Seti ve Yöntem

Bu çalışma, gençlik politikaları, spor yönetimi ve sosyal sorumluluk kavramları arasındaki ilişkinin kuramsal çerçevede değerlendirilmesini amaçlayan nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Çalışmanın ilk aşamasında araştırma konusu ile ilgili literatür taraması gerçekleştirilmiş gençlik politikaları ve spor yönetiminde sosyal sorumluluk kavramına dair mevcut bilimsel çalışmalar incelenerek veri toplama süreci gerçekleştirilmiştir. Veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırma verilerinin birincil kaynağı olarak çeşitli dokümanların toplanması, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanabilen bilimsel bir araştırma yöntemidir (O’Leary, 2017). Araştırma kapsamında gençlik politikaları, spor yönetimi ve kurumsal sosyal sorumluluk alanlarına ilişkin ulusal ve uluslararası akademik çalışmalar incelenmiştir. Çalışmanın veri kaynaklarını; DergiPark veri tabanında yayımlanan hakemli makaleler, YÖK Ulusal Tez Merkezi ve YÖK Akademik veri tabanında yer alan lisansüstü tezler ile Web of Science (WoS) veri tabanında indekslenen uluslararası akademik yayınlar oluşturmaktadır. Web of Science veri tabanı, sosyal bilimler alanında yüksek indeksleme standartlarını bünyesinde barındırması ve akademik çalışmaların bilimsel güvenilirliğini sağlaması nedeniyle literatür taramalarında yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu doğrultuda çalışma, ulusal ve uluslararası literatürün beraber değerlendirilmesine dayandırılmıştır. Literatür taraması süreci belirli aşamalar doğrultusunda yürütülmüştür. İlk aşamada araştırma konusunu temsil eden anahtar kavramlar belirlenmiş; “gençlik politikaları”, “spor yönetimi”, “sosyal sorumluluk”, “kurumsal sosyal sorumluluk” ve “spor ve toplum” anahtar kelimeleri kullanılarak veri tabanlarında tarama gerçekleştirilmiştir. İkinci aşamada elde edilen çalışmalar konu ile doğrudan ilişkili olma, akademik nitelik taşıma, erişilebilirlik ve güncellik kriterleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Konu kapsamı dışında kalan, tekrar eden veya araştırma amacına katkı sağlamayan çalışmalar analiz dışı bırakılmıştır. Seçilen dokümanlar betimsel analiz tekniğinden faydalanılarak incelenmiştir. Bu çalışmada ele alınan konu olan betimsel içerik analizi, belirlenmiş bir konu dahilinde yapılan, yayımlanmış ya da yayınlanmamış, bütün çalışmaların ele alınıp eğilimlerinin ve araştırma sonuçlarının tanımlayıcı bir boyutta değerlendirilmesini içeren sistematik çalışmalardır (Jayarajah, Saat ve Rauf, 2014; Lin, Lin ve

Tsai, 2014; Suri ve Clarke, 2009). Betimsel analiz sürecinde öncelikle literatürde öne çıkan kavramlar belirlenmiş, ardından çalışmalar tematik başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Analiz kapsamında gençlik politikaları, sporun toplumsal işlevi, spor yönetiminde sosyal sorumluluk uygulamaları ve gençlik politikaları ile spor yönetimi arasındaki ilişkiler karşılaştırmalı biçimde değerlendirilmiştir. Böylece araştırma alanının kavramsal eğilimleri ortaya konulmuş ve literatürdeki ortak yaklaşımlar sentezlenmiştir. Bu çalışmanın temel sınırlılığı, veri toplama sürecinin belirli veri tabanlarıyla sınırlandırılmış olmasıdır. DergiPark, YÖK Ulusal Tez Merkezi ve Web of Science veri tabanları dışında yer alan bazı çalışmalar araştırma kapsamına dahil edilmemiş olabilir. Bununla birlikte söz konusu veri tabanlarının akademik denetim süreçlerinden geçmiş yayımları içermesi, elde edilen bulguların bilimsel güvenilirliğini artırmaktadır.

Bulgular

Doküman incelemesi kapsamında incelenen ulusal ve uluslararası akademik çalışmalar betimsel analiz tekniği kullanılarak değerlendirilmiş ve literatürde öne çıkan ortak eğilimler belirlenmiştir. Analiz sürecinde gençlik politikaları, sporun toplumsal işlevi, spor yönetiminde sosyal sorumluluk anlayışı ve bu alanlar arasındaki etkileşim ilişkisi temel temalar olarak ortaya çıkmıştır. Bulgular beş ana tema altında sunulmaktadır.

1. Gençlik Politikalarının Dönüşen Yapısı ve Temel Amaçları

Analiz edilen çalışmalar gençlik politikalarının tarihsel süreç içerisinde önemli bir dönüşüm geçirdiğini göstermektedir. Geleneksel gençlik politikalarının gençleri korumaya yönelik sosyal refah yaklaşımına dayandığı ancak günümüzde gençleri aktif toplumsal aktörler olarak konumlandıran katılımcı politika modelleri öne çıkmaktadır. Literatürde gençlik politikalarının temel amaçları şu başlıklar altında toplanmaktadır:

- Gençlerin Toplumsal Yaşama Aktif Katılımının Sağlanması,
- Dışlanmanın Azaltılması,
- Eğitim ve İstihdam Fırsatlarının Artırılması,
- Gönüllülük ve Sosyal Sorumluluk Faaliyetlerinin Desteklenmesi,
- Demokratik Vatandaşlık Bilincinin Geliştirilmesi.

Özellikle Avrupa Birliği gençlik politikaları ve Türkiye’de yürütülen gençlik hizmetleri analiz edildiğinde spor, kültür ve gönüllülük faaliyetlerinin politika uygulamalarında merkezde olması dikkat çekmektedir. Bu durumda gençlik politikaları hem sosyal destek mekanizması hem de toplumsal gelişim stratejisi olarak ele alınmaktadır.

2. Sporun Gençlik Politikalarında Sosyal Bir Araç Olarak Kullanımı

Betimsel analiz bulguları sporun gençlik politikalarının uygulanmasında işlevsel bir araç olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Literatürde spor; gençlerin fiziksel gelişimlerini desteklemenin yanında sosyal öğrenme, kültürel aktarım ve toplumsal uyum süreçlerinde önemli bir rol üstlenmektedir. Çalışmalar spor faaliyetlerinin gençler üzerinde aşağıdaki etkileri oluşturduğunu göstermektedir:

- Sosyal Aidiyet Duygusunun Gelişmesi,
- Disiplin ve Sorumluluk Bilincinin Artması,
- Takım Çalışması ve Liderlik Becerilerinin Gelişmesi,
- Kültürler Arası İletişimin Güçlenmesi,
- Riskli Davranışların Azalması.

Bu bulgular sporun gençlik politikalarının amaçladığı sosyal uyum ve aktif katılım hedefleriyle birebir uyum sağladığını göstermektedir. Spor ortamları gençlerin sadece katılımcı olarak değil üretken bireylere dönüşmelerini de destekleyen sosyal alanlar olarak yorumlanmaktadır.

3. Spor Yönetiminin Toplumsal Rolünün Genişlemesi

İncelenen literatür spor yönetiminin geleneksel organizasyon ve etkinlik planlama anlayışından çıkıp çok boyutlu bir yönetsel yapıya evrildiğini ortaya koymaktadır. Modern spor yönetimi anlayışı ekonomik sürdürülebilirlik, paydaş yönetimi ve toplumsal sorumluluk kavramlarını birlikte değerlendirmektedir. Spor yönetimi yapıları;

- Spor Kulüpleri,
- Federasyonlar,
- Yerel Yönetimler,
- Kamu Kurumları ve Sivil Toplum Kuruluşları

vasıtasıyla toplumsal gelişime katkı sağlayan rol modeller hâline gelmiştir. Özellikle gençler için tasarlanan sportif projelerin sosyal politika uygulamalarının uygulamadaki yansıması olduğu görülmektedir. Bu bağlamda spor yöneticileri sadece sportif başarıyı değil, toplumsal yararı da gözeten bir idari anlayışına yöneldiği belirlenmiştir.

4. Spor Endüstrisinde Sosyal Sorumluluk Uygulamaları

Betimsel analiz sonuçlarına göre spor endüstrisinde kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarında artış görülmektedir. Sporun geniş kitlelere ulaşabilmesi, sosyal sorumluluk projelerinin etkisini artırmaktadır. Literatürde spor kurumlarının sosyal sorumluluk faaliyetleri genellikle şu alanlarda yoğunlaşmaktadır:

- Dezavantajlı Grupların Spora Erişiminin Sağlanması,
- Toplumsal Farkındalık Kampanyaları,
- Çevresel Sürdürülebilirlik Projeleri,
- Toplumsal Eşitlik ve Kapsayıcılık Girişimleri,
- Gönüllülük Organizasyonları.

Profesyonel spor kulüplerinin yürüttüğü sosyal projelerin toplumsal güven, kurumsal imaj ve taraftar bağlılığı üzerinde olumlu etkiler yarattığı ifade edilmektedir. Sporcuların rol model etkisi sayesinde sosyal sorumluluk mesajları daha hızlı yayılmaktadır.

5. Gençlik Politikaları, Spor Yönetimi ve Sosyal Sorumluluk Arasındaki Yapısal Bütünleşme

Analiz edilen çalışmalar bu üç kavramın birbiriyle güçlü bir etkileşim olduğunu göstermektedir. Spor temelli sosyal sorumluluk uygulamalarının gençler üzerinde;

- Aktif Vatandaşlık Bilincinin Gelişmesi,
- Toplumsal Dayanışmanın Güçlenmesi,
- Sosyal Kapsayıcılığın Artması,
- Demokratik Katılım Becerilerinin Gelişmesi

gibi etkileri olduğu görülmektedir. Bu bağlamda spor yönetimi, gençlik politikalarının destekleyici olması ve politika hedeflerinin somut çıktılar üretmesini sağlayan bir uygulama alanı olarak değerlendirilmektedir. Bulgular, sosyal sorumluluk yaklaşımının spor yönetimi aracılığıyla gençlik politikalarının etkinliğini artıran bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada gençlik politikaları, spor yönetimi ve sosyal sorumluluk kavramları arasındaki ilişki nitel araştırma yaklaşımı kapsamında doküman incelemesi ve betimsel analiz yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, gençlik politikalarının gençleri toplumsal aktörler olarak konumlandıran katılımcı bir hale dönüştüğünü göstermektedir. Bu dönüşüm sürecinde sporun sosyal uyum, gönüllülük, demokratik katılım ve toplumsal sorumluluk bilincinin gelişiminde önemli bir araç olduğu ortaya konulmuştur. Araştırma bulguları spor yönetiminin sosyal politika uygulamalarının önemli bir uygulama alanı hâline geldiğini göstermektedir. Spor kulüpleri, federasyonlar, yerel yönetimler ve kamu kurumları aracılığıyla yürütülen sportif faaliyetler gençlik politikalarının sahadaki yansımaları oluşturmaktadır; gençlerin sosyal hayata katılımını artırarak toplumsal bütünleşmeye katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda spor yönetimi, gençlik politikalarının uygulanmasını destekleyen stratejik bir yönetsel mekanizma olarak değerlendirilmektedir. Çalışma kapsamında incelenen literatür, spor endüstrisinde kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının giderek arttığını ancak bu uygulamaların gençlik politikalarıyla bütünleşik biçimde ele alındığı çalışmaların sınırlı olduğunu göstermektedir. Oysa spor temelli sosyal sorumluluk projeleri gençlerin aktif vatandaşlık bilinci geliştirmesi, sosyal kapsayıcılığın güçlenmesi ve toplumsal dayanışmanın artırılması açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu durum sosyal sorumluluk yaklaşımının spor yönetimi aracılığıyla gençlik politikalarının etkinliğini artıran tamamlayıcı bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Tartışma açısından değerlendirildiğinde, Türkiye’de gençlik politikalarının uygulama sürecinde sporun sahip olduğu potansiyelin tam anlamıyla kurumsallaşmış bir politika aracına dönüşmediği söylenebilir. Spor kulüplerinin sosyal sorumluluk faaliyetleri artmakla birlikte sürdürülebilirlik, ölçülebilir sosyal etki ve politika entegrasyonu konularında gelişime ihtiyaç bulunmaktadır. Bu nedenle gençlik politikalarının tasarım sürecinde spor yönetimi aktörlerinin daha aktif rol alması ve sosyal sorumluluk uygulamalarının stratejik politika araçları olarak değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Sonuç olarak spor yönetimi, gençlik politikaları ile sosyal sorumluluk yaklaşımı arasında köprü kuran bir uygulama alanı olarak öne çıkmaktadır. Spor aracılığıyla geliştirilen sosyal projeler

gençlerin toplumsal katılımını güçlendirmekte, sosyal sorumluluk değerlerini yaygınlaştırmakta ve sürdürülebilir toplumsal kalkınmaya katkı sağlamaktadır. Gelecek araştırmalarda spor temelli gençlik politikalarının uygulama çıktılarının nicel verilerle desteklenmesi ve yerel yönetim, spor kulüpleri ile kamu kurumları arasındaki iş birliklerinin incelenmesi literatüre önemli katkılar sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Akın, M.H., (2014) “Gençlik Toplumsallaşmasında Akran ve Arkadaşlık Grupları”, *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 2 Sayı. 4, ss. 10-21.
- Babiak, K., ve Wolfe, R. (2009). Determinants of corporate social responsibility in professional sport: Internal and external factors. *Journal of Sport Management*, 23(6), 717–742.
- Ferhunde Özbay, Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus, İletişim Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 2015, s. 258
- Gençlik ve Spor Bakanlığı. (2013). *Ulusal gençlik ve spor politikası belgesi*. Erişim Adresi: https://gsb.gov.tr/dosyalar/mevzuatlar/ulusal_genclik_ve_spor_politikasi.pdf Erişim Tarihi: 11.08.2022
- İnanır, S. (2005). Bildiğimiz Gençliğin Sonu. *Birikim*. Sayı:196. (37-52).
- Jayarajah, K., Saat, R. M., & Rauf, R. A. A. (2014). A review of science, technology, engineering and mathematics (STEM) education research from 1999–2013: A Malaysian perspective. *Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education*, 10(3), 155–163.
- Karataş, K. (2001a). Gençlik ve sorunları üzerine. Sosyal hizmette yeni yaklaşımlar ve sorun alanları: Prof. Dr. Nihal Turan’a armağan içinde. V. Duyan ve A. M. Aktaş (Ed.), 153-161, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın
- Kern, W. (2000). *The Economics of Sports*. Michigan: W.E. Upjohn Institute for Employment Research.
- Kulaksızoğlu A. (1998). Ergenlik psikolojisi. İstanbul . Remzi Kitapevi
- Küçük, V., ve Koç, H. (2004). Psiko-sosyal Gelişim Süreci İçerisinde İnsan ve Spor İlişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Lin, T. C., Lin, T. J., & Tsai, C. C. (2014). Research trends in science education from 2008 to 2012: A systematic content analysis of publications in selected journals. *International Journal of Science Education*, 36(8), 1346–1372.
- Lüküslü, D. (2009). “Türkiye’de gençlik miti”, 1980 sonrası Türkiye gençliği. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Murat, S., ve Şahin, M. (2011). *Avrupa Birliği ülkelerinde gençlik politikaları ve Türkiye karşılaştırması*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- O’Leary, Z. (2017). *The essential guide to doing your research project* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Palabıyık, Hasan. (2011). *Gönüllülük ve gönüllü yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Resmî Gazete. (2003). *Gençlik Merkezleri Yönetmeliği*. Tarih: 13.07.2003, Resmi Gazete Sayısı: 25167.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4137&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- Schulenkorf, N. (2017). *Managing Sport for Development: Reflections and Outlook*. Sport Management Review, 20(3), 243–251
- Suri, H., ve Clarke, D. (2009). Advancements in research synthesis methods: From a methodologically inclusive perspective. *Review of Educational Research*, 79(1), 395–430.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
Erişim Tarihi: 05.07.2021
- Walker, M., ve Kent, A. (2009). Do fans care? Assessing the influence of corporate social responsibility on consumer attitudes in the sport industry. *Journal of Sport Management*, 23(6), 743–769.

International Science and Academic Congress
Uluslararası Bilim ve Akademi Kongresi
11-13 Mart 2026

Sınıf Duvarlarının Ötesinde Öğrenme: EBA Okul Dışı Öğrenme Platformu Üzerine Bir Değerlendirme

Muhammet Emin Türkoğlu

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü,
E-mail: mturkoglu@aku.edu.tr <https://orcid.org/0000-0003-3883-3414>

Özet: Bu çalışmanın amacı, EBA Okul Dışı Öğrenme Platformunun yapısını, içerik özelliklerini ve öğretim süreçlerine sağlayabileceği potansiyel katkıları inceleyerek platforma ilişkin betimsel bir değerlendirme sunmaktır. Geleneksel eğitim anlayışı uzun yıllar boyunca öğrenmeyi büyük ölçüde sınıf ortamı ile sınırlı bir süreç olarak ele almıştır. Ancak çağdaş eğitim yaklaşımları, öğrenmenin yalnızca derslik içinde gerçekleşen bir etkinlik olmadığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda okul dışı öğrenme ortamları, öğrencilerin deneyimleyerek öğrenmelerine imkân sağlayan önemli pedagojik fırsatlar sunmaktadır. Müze, bilim merkezi, tarihî mekân, doğa alanı veya üretim tesisleri gibi çevresel öğrenme alanları, öğrencilerin teorik bilgileri gerçek yaşam bağlamında gözlemleyebilmesine katkı sağlamaktadır. Türkiye’de okul dışı öğrenme anlayışının kurumsal bir çerçevede desteklenmesi amacıyla Millî Eğitim Bakanlığı tarafından geliştirilen Okul Dışı Öğrenme Ortamları Dijital Platformu, öğrenme süreçlerinin sınıfın fiziksel sınırlarının ötesine taşınmasını hedefleyen önemli bir dijital eğitim girişimidir. Eğitim Bilişim Ağı (EBA) altyapısı üzerinde geliştirilen bu platform, öğretmenlerin ders konularını çevresel öğrenme fırsatlarıyla ilişkilendirmesine imkân tanımaktadır.

Bu çalışma doküman incelemesine dayalı betimsel bir nitel araştırmadır. Araştırma kapsamında EBA Okul Dışı Öğrenme Platformu sistematik biçimde incelenmiştir. Platformun yapısı, içerik türleri, öğretmenlere sunulan materyaller ve öğrenme ortamlarının kapsamı analiz edilmiştir. İnceleme sonuçları, platformun öğretmenlerin ders içerikleriyle ilişkilendirebileceği geniş bir okul dışı öğrenme ağı sunduğunu göstermektedir. Platform aracılığıyla öğretmenler müze, kütüphane, bilim merkezi, tarihî mekân, doğa alanı gibi çeşitli öğrenme ortamlarını ders konularıyla ilişkilendirerek planlama yapabilmektedir. Bu durum, öğrenme süreçlerinin yalnızca teorik bilgi aktarımıyla sınırlı kalmamasına ve öğrencilerin gerçek yaşam deneyimleriyle desteklenmesine katkı sağlamaktadır. Bu materyaller öğretmenlerin okul dışı öğrenme deneyimlerini pedagojik açıdan daha sistematik biçimde planlamalarına yardımcı olmaktadır. Platformun içerik kapsamının oldukça geniş olduğu görülmektedir. Türkiye genelinde 81 ilde yer alan 5817 okul dışı öğrenme ortamı, 240.753 öğrenme çıktısı ile ilişkilendirilmiştir. Platformda ayrıca 87 etkinlik planı ve öğretmenlerin planlama süreçlerinde yararlanabileceği bir öğretmen rehber kitabı bulunmaktadır.

Sonuç olarak, EBA Okul Dışı Öğrenme Platformunun Türkiye’de öğrenme ortamlarının çeşitlendirilmesine katkı sağlayabilecek önemli bir dijital eğitim girişimi olduğunu göstermektedir. Bu yaklaşım aynı zamanda Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nin öngördüğü bütüncül eğitim anlayışıyla uyum göstermektedir. Platform, öğretmenlerin derslerini çevresel öğrenme fırsatlarıyla zenginleştirmesine ve öğrencilerin bilgiyi gerçek yaşam bağlamında deneyimleyerek öğrenmesine olanak tanımaktadır. Bu yönüyle platform, öğrenmeyi sınıfın fiziksel sınırlarının ötesine taşıyan deneyim temelli bir eğitim yaklaşımını desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: okul dışı öğrenme, EBA, dijital öğrenme platformları, deneyimsel öğrenme, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli

Learning Beyond the Classroom Walls: An Evaluation of the EBA Out-of-School Learning Platform

Muhammet Emin Türkoğlu

Afyon Kocatepe University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences mturkoglu@aku.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0003-3883-3414>

Abstract: The aim of this study is to present a descriptive evaluation of the EBA Out-of-School Learning Platform by examining its structure, content features, and potential contributions to teaching and learning processes. Traditional approaches to education have long considered learning primarily as a process confined to the classroom environment. However, contemporary educational perspectives emphasize that learning does not occur only within classroom settings. In this context, out-of-school learning environments provide important pedagogical opportunities that enable students to learn through experience. Environmental learning spaces such as museums, science centers, historical sites, natural environments contribute to students' ability to observe and interpret theoretical knowledge within real-life contexts. In Türkiye, the Out-of-School Learning Environments Digital Platform, developed by the Ministry of National Education, represents an important digital educational initiative aimed at extending learning beyond the physical boundaries of the classroom. Developed within the infrastructure of the Education Information Network (EBA), this platform enables teachers to connect course topics with various environmental learning opportunities.

This study is a qualitative and descriptive research, based on document analysis. Within the scope of the research, the EBA Out-of-School Learning Platform was systematically examined, and the platform's structure, types of content, materials provided for teachers, and the scope of learning environments were analyzed. The findings indicate that the platform provides a broad network of out-of-school learning environments that teachers can integrate with their course content. Through the platform, teachers can plan learning activities by linking course topics with various environments such as museums, libraries, science centers, historical sites, natural areas. This contributes to moving learning beyond the mere transfer of theoretical knowledge and supports students' learning through real-life experiences. The materials provided on the platform also help teachers plan out-of-school learning experiences in a more systematic and pedagogically structured way. The content scope of the platform is notably extensive. Across the 81 provinces of Türkiye, 5,817 out-of-school learning environments have been identified and associated with 240,753 learning outcomes. In addition, the platform includes 87 activity plans as well as a teacher guidebook that supports teachers in planning instructional activities.

In conclusion, the EBA Out-of-School Learning Platform can be considered a significant digital educational initiative that contributes to diversifying learning environments in Türkiye. This approach is also consistent with the holistic educational perspective emphasized in the Century of Türkiye Maarif Model. The platform enables teachers to enrich their lessons with environmental learning opportunities and allows students to experience knowledge within real-life contexts. In this regard, the platform supports an experiential learning approach that extends learning beyond the physical boundaries of the classroom.

Keywords: out-of-school learning, EBA, digital learning platforms, experiential learning, the Century of Türkiye Maarif Model

Sınıf Duvarlarının Ötesinde Öğrenme: EBA Okul Dışı Öğrenme Platformu Üzerine Bir Değerlendirme

Giriş

Eğitim sistemleri uzun yıllar boyunca öğrenmeyi büyük ölçüde sınıf ortamı ile sınırlı bir süreç olarak ele almıştır. Geleneksel öğretim yaklaşımlarında bilgi aktarımı çoğunlukla öğretmen merkezli ders anlatımları aracılığıyla gerçekleştirilmiş ve öğrenme faaliyetleri sınıfın fiziksel sınırları içerisinde yapılmıştır (Dewey, 1938). Bununla birlikte çağdaş eğitim yaklaşımları, öğrenmenin yalnızca sınıf içinde gerçekleşen bir süreç olmadığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda okul dışı öğrenme ortamları, öğrencilerin deneyimleyerek öğrenmelerine olanak sağlayan önemli pedagojik fırsatlar sunmaktadır (Falk ve Dierking, 2016).

Okul dışı öğrenme yaklaşımı, öğrencilerin gerçek yaşam bağlamlarında bilgiyle karşılaşmasını amaçlamaktadır. Bu yaklaşımın kuramsal temelleri özellikle deneyimsel öğrenme kuramına dayanmaktadır. Deneyimsel öğrenme, bireylerin doğrudan yaşantılar yoluyla bilgi edinmesini ve bu deneyimleri yansıtarak öğrenmesini ifade etmektedir (Kolb, 2014). Eğitimde deneyim temelli öğrenme ortamlarının kullanılması, öğrencilerin soyut kavramları daha somut biçimde kavramalarına ve öğrenmenin kalıcılığının artmasına katkı sağlamaktadır (Beard ve Wilson, 2013).

Okul dışı öğrenme ortamları kapsamında müzeler, bilim merkezleri, tarihî mekânlar, doğa alanları, üretim tesisleri ve çeşitli kültürel kurumlar önemli öğrenme alanları olarak değerlendirilmektedir. Bu tür ortamlar öğrencilerin farklı disiplinlerle ilişki kurmalarını ve öğrendikleri bilgileri gerçek yaşam bağlamında gözlemleyebilmelerini sağlamaktadır (Rennie, 2014). Literatürde okul dışı öğrenme ortamlarının öğrencilerin motivasyonunu artırdığı, öğrenme sürecini zenginleştirdiği ve öğrencilerin aktif katılımını teşvik ettiği belirtilmektedir (Braund ve Reiss, 2006).

Son yıllarda eğitim sistemlerinde dijital teknolojilerin kullanımının artmasıyla birlikte okul dışı öğrenme ortamlarının planlanması ve yönetilmesi konusunda yeni araçlar geliştirilmiştir (Anderson, 2008). Bu araçlardan biri de Türkiye’de Millî Eğitim Bakanlığı tarafından geliştirilen Okul Dışı Öğrenme Ortamları Dijital Platformudur. Eğitim Bilişim Ağı (EBA) altyapısı üzerinde geliştirilen bu platform, öğretmenlerin ders içeriklerini farklı öğrenme ortamlarıyla ilişkilendirmelerine ve öğrencilerin okul dışı öğrenme deneyimlerinden yararlanmalarına olanak sağlamaktadır (MEB, 2024). Platform, kullanıcılarına harita tabanlı bir arayüz sunarak Türkiye genelindeki okul dışı öğrenme ortamlarını keşfetme imkânı vermektedir.

Platformun temel amacı öğretmenlerin ders konularına uygun okul dışı öğrenme ortamlarını kolayca belirleyebilmelerini sağlamak ve öğrencilerin deneyim temelli öğrenme fırsatlarına erişimini artırmaktır (MEB, 2024). Bu yönüyle platform, öğrenmenin sınıfın fiziksel sınırlarının ötesine taşınmasını destekleyen dijital bir eğitim aracı olarak değerlendirilmektedir. Platformun arayüzü, öğrenme ortamlarını okul öncesi, ilkokul ve ortaokul gibi öğrenim düzeylerine göre filtreleme olanağı sunarak öğretmenlerin planlama yapmasını kolaylaştırmaktadır.

Türkiye’de eğitim politikalarında son yıllarda ortaya çıkan önemli yaklaşımlardan biri de Türkiye Yüzyılı Maarif Modelidir. Bu model, öğrencilerin bilişsel gelişiminin yanı sıra sosyal, duygusal ve kültürel gelişimlerini de destekleyen bütüncül bir eğitim anlayışını benimsemektedir (Karataş, 2024). Okul dışı öğrenme ortamlarının kullanımı bu modelin öngördüğü deneyim temelli ve çevreyle etkileşim odaklı öğrenme anlayışıyla uyum göstermektedir.

Okul Dışı Öğrenme

Okul dışı öğrenme, öğrenmenin yalnızca sınıf ortamıyla sınırlı olmadığı ve bireyin farklı sosyal, kültürel ve fiziksel ortamlarda da öğrenme deneyimleri yaşayabildiğini vurgulayan bir yaklaşımdır (Griffin, 2004). Bu yaklaşım, öğrenmenin yaşamın doğal akışı içinde gerçekleşebileceğini ve öğrencilerin gerçek yaşam bağlarıyla etkileşim kurarak bilgi yapılandırabileceklerini savunmaktadır. Okul dışı öğrenme ortamları; müzeler, bilim merkezleri, doğal alanlar, tarihi mekânlar ve çeşitli toplumsal kurumlar gibi öğrenme fırsatları sunan farklı çevreleri kapsamaktadır. Bu tür ortamlar öğrencilerin yalnızca teorik bilgi edinmelerini değil, aynı zamanda deneyim yoluyla öğrenmelerini de desteklemektedir (Falk ve Dierking, 2016).

Okul dışı öğrenme etkinlikleri öğrencilerin öğrenme sürecine aktif olarak katılmalarını teşvik eden uygulamalar içermektedir (DeWitt ve Storksdieck, 2008). Öğrenciler bu ortamlarda gözlem yapma, araştırma gerçekleştirme ve gerçek yaşam problemleri üzerinde düşünme fırsatı bulmaktadır. Bu durum öğrencilerin eleştirel düşünme, problem çözme ve araştırma becerilerinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca okul dışı öğrenme ortamları öğrencilerin öğrenmeye yönelik motivasyonlarını artırarak öğrenmenin daha anlamlı ve kalıcı hâle gelmesine yardımcı olmaktadır (Rennie, 2014). Bu nedenle eğitim literatüründe okul dışı öğrenme ortamlarının formal eğitim süreçlerini destekleyen önemli bir tamamlayıcı unsur olduğu vurgulanmaktadır.

Deneyimsel Öğrenme

Deneyimsel öğrenme kuramı, öğrenmenin bireyin doğrudan yaşantıları aracılığıyla gerçekleştiğini savunan önemli yaklaşımlardan biridir (Kolb, 2014). Bu kurama göre bireyler yalnızca bilgiyi pasif olarak alarak değil, deneyimleyerek ve bu deneyimleri üzerine düşünerek öğrenmektedir. Deneyimsel öğrenme yaklaşımı özellikle gerçek yaşamla ilişkilendirilen öğrenme ortamlarında daha etkili sonuçlar ortaya koymaktadır. Bu bağlamda okul dışı öğrenme etkinlikleri deneyimsel öğrenmenin uygulanabileceği önemli öğrenme ortamları olarak değerlendirilmektedir (Kolb, 2014).

Deneyimsel öğrenme modeli öğrenmenin döngüsel bir süreç içerisinde gerçekleştiğini ileri sürmektedir. Bu modele göre öğrenme süreci bireyin somut bir deneyim yaşamıyla başlamakta, ardından birey bu deneyimi yansıtıcı bir şekilde değerlendirmekte ve elde ettiği gözlemlerden hareketle soyut kavramsallaştırmalar geliştirmektedir. Son aşamada ise birey geliştirdiği kavramsal bilgileri aktif uygulamalar aracılığıyla test etmektedir. Bu döngüsel süreç bireyin deneyimlerinden yeni bilgiler üretmesini sağlayarak öğrenmenin sürekli bir şekilde gelişmesine katkı sağlamaktadır (Kolb, 2014).

Deneyimsel öğrenme modeli okul dışı öğrenme etkinliklerinin eğitim süreçlerindeki önemini açıklayan kuramsal temellerden birini oluşturmaktadır. Öğrenciler okul dışı ortamlarda gerçekleştirdikleri gözlem, inceleme ve uygulama etkinlikleri sayesinde öğrenme sürecine aktif olarak katılabilmekte ve kalıcı öğrenmeler gerçekleştirebilmektedir. Bu nedenle okul dışı öğrenme uygulamalarının deneyimsel öğrenme yaklaşımıyla uyumlu olduğu ve öğrencilerin öğrenme süreçlerini zenginleştirdiği belirtilmektedir (Beard ve Wilson, 2013).

Dijital Öğrenme Platformları

Dijital öğrenme platformları günümüzde eğitim süreçlerinin önemli bir parçası hâline gelmiştir. Bu platformlar öğretmenlerin ve öğrencilerin eğitim materyallerine hızlı ve kolay bir şekilde erişmelerine olanak sağlamakta, aynı zamanda öğrenme süreçlerinin daha esnek ve etkileşimli bir biçimde yürütülmesini desteklemektedir. Özellikle çevrim içi öğrenme ortamlarının yaygınlaşmasıyla birlikte dijital platformlar eğitim içeriklerinin paylaşılması, öğrenme etkinliklerinin planlanması ve öğrenme süreçlerinin izlenmesi açısından önemli araçlar olarak kullanılmaktadır (Anderson, 2008).

Türkiye’de dijital eğitim içeriklerinin öğretmen ve öğrencilerle buluşturulması amacıyla geliştirilen en kapsamlı sistemlerden biri Eğitim Bilişim Ağı platformudur. Bu platform öğretmenlerin ders içeriklerine, eğitim materyallerine ve çeşitli öğretim kaynaklarına erişmesini sağlamakta; aynı zamanda öğrencilerin öğrenme süreçlerini destekleyen dijital içerikler sunmaktadır. EBA’nın sunduğu farklı modüller ve uygulamalar öğretim süreçlerinin teknoloji ile desteklenmesine katkı sağlamaktadır (MEB, 2024).

EBA altyapısı üzerinde geliştirilen EBA Okul Dışı Öğrenme Platformu ise öğretmenlerin ders planlarını okul dışı öğrenme ortamlarıyla ilişkilendirmelerine olanak sağlayan dijital bir öğrenme ortamı sunmaktadır (MEB, 2024). Bu platform aracılığıyla öğretmenler okul dışı öğrenme etkinliklerine yönelik örnek uygulamalara erişebilmekte, etkinlik planları oluşturabilmekte ve gerçekleştirilen uygulamaları paylaşabilmektedir. Platformun sunduğu harita tabanlı keşif aracı ve öğrenme düzeyine göre filtreleme seçenekleri, öğretmenlerin kendi bölgelerindeki veya Türkiye genelindeki müze, bilim merkezi, tarihi mekân gibi ortamları ders hedeflerine uygun olarak belirlemesini kolaylaştırmaktadır. Böylece dijital platformlar aracılığıyla okul dışı öğrenme etkinliklerinin planlanması ve yaygınlaştırılması mümkün hâle gelmektedir.

Yöntem

Bu araştırma, nitel araştırma yaklaşımı kapsamında yürütülen ve doküman incelemesine dayanan betimsel bir çalışmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Doküman incelemesi, araştırma konusu ile ilgili yazılı, görsel veya dijital materyallerin sistematik biçimde analiz edilmesini içeren bir veri toplama yöntemidir. Nitel araştırmalarda doküman incelemesi; politika belgeleri, raporlar, web siteleri ve çeşitli dijital içerikler gibi kaynakların araştırma amacı doğrultusunda incelenmesine olanak sağlamaktadır (Bowen, 2009). Bu çalışmada veri kaynağı olarak EBA Okul Dışı Öğrenme Platformu üzerinde yer alan dijital içerikler kullanılmıştır. Platformda bulunan öğrenme ortamları, etkinlik planları, öğretmenlere yönelik açıklamalar ve rehber niteliğindeki içerikler araştırma kapsamında sistematik biçimde incelenmiş ve araştırma problemleri doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Araştırmada elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Betimsel analizde amaç, elde edilen verilerin daha önceden belirlenen temalar doğrultusunda düzenlenmesi ve yorumlanmasıdır. Bu süreçte araştırmacı verileri sistematik bir biçimde sınıflandırmakta, benzer içerikleri bir araya getirmekte ve bulguları anlamlı bir bütün hâline getirerek açıklamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışmada platformun genel yapısı, öğrenme ortamlarının özellikleri, etkinlik planlarının yapısı ve öğretmenlere sunulan rehber içerikler belirlenen analiz çerçevesi doğrultusunda incelenmiş ve elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Betimsel analiz yöntemi, özellikle doküman temelli araştırmalarda verilerin düzenli ve anlaşılır biçimde sunulmasını sağladığı için nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır.

Bulgular

Platformun Genel Yapısı

Araştırma kapsamında incelenen EBA Okul Dışı Öğrenme Platformu öğretmenlerin ders içeriklerini okul dışı öğrenme ortamlarıyla ilişkilendirmelerine olanak sağlayan dijital bir yapı sunmaktadır (MEB, 2024). Platform, öğretmenlerin ders konularına uygun öğrenme ortamlarını belirleyebilmeleri için harita tabanlı bir keşif aracı ve çeşitli kategoriler altında düzenlenmiş bir içerik sistemine sahiptir. Bu yapı sayesinde öğretmenler farklı öğrenme ortamlarına erişebilmekte ve ders planlarını bu ortamlara göre düzenleyebilmektedir. Platformun kullanıcı dostu arayüzü, öğrenim düzeyine göre filtreleme seçeneği ve içerik organizasyonu, öğretmenlerin ihtiyaç duydukları bilgilere daha hızlı ulaşmalarına katkı sağlamaktadır. Dijital öğrenme platformlarının bu tür yapısal özellikleri öğretim süreçlerinin planlanmasını kolaylaştıran önemli unsurlar arasında gösterilmektedir (Anderson, 2008).

Öğrenme Ortamlarının Kapsamı

Platformda yer alan içeriklerin incelenmesi sonucunda Türkiye genelinde 81 ilde toplam 5817 okul dışı öğrenme ortamının sistemde tanımlı olduğu belirlenmiştir (MEB, 2024). Bu öğrenme ortamları müzeler, bilim merkezleri, tarihî mekânlar, doğal alanlar, üretim tesisleri ve geri dönüşüm merkezleri gibi farklı kategoriler altında sınıflandırılmıştır. Farklı türde öğrenme ortamlarının platformda yer alması, öğretmenlerin ders konularını gerçek yaşam bağlarıyla ilişkilendirebilmelerine olanak sağlamaktadır. Ayrıca bu çeşitlilik öğrencilerin farklı disiplinlerle bağlantı kurabilecekleri öğrenme deneyimleri yaşamalarına katkı sunmaktadır. Okul dışı öğrenme ortamlarının çeşitliliği öğrencilerin öğrenme sürecine aktif katılımını destekleyen önemli faktörlerden biri olarak değerlendirilmektedir (Falk ve Dierking, 2016).

Öğrenme Çıktıları

Platformun içerik yapısı incelendiğinde okul dışı öğrenme ortamlarının toplam 240.753 öğrenme çıktısı ile ilişkilendirildiği görülmektedir (MEB, 2024). Bu durum öğretmenlerin öğretim programlarında yer alan kazanımlarla uygun öğrenme ortamlarını eşleştirebilmelerini kolaylaştırmaktadır. Öğrenme çıktıları ile öğrenme ortamlarının ilişkilendirilmesi öğretim süreçlerinin planlı ve hedef odaklı bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamaktadır. Böylece öğretmenler ders hedeflerine uygun okul dışı öğrenme etkinlikleri planlayarak öğrencilerin öğrenme süreçlerini daha anlamlı hâle getirebilmektedir. Öğrenme hedefleri ile öğrenme

ortamları arasındaki bu tür ilişkilerin kurulması etkili öğretim tasarımının önemli bileşenlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Biggs ve Tang, 2011).

Etkinlik Planları ve Öğretmen Rehberleri

Platformda öğretmenlerin okul dışı öğrenme etkinliklerini planlayabilmeleri amacıyla hazırlanmış 87 etkinlik planı ve öğretmen rehberi niteliğinde çeşitli materyaller bulunmaktadır (MEB, 2024). Bu materyaller öğretmenlere etkinlik öncesi hazırlık, uygulama süreci ve değerlendirme aşamaları konusunda yol gösterici bilgiler sunmaktadır. Böylece öğretmenler okul dışı öğrenme etkinliklerini daha sistematik ve planlı bir şekilde gerçekleştirebilmektedir. Öğretmenlere sunulan rehber materyaller aynı zamanda okul dışı öğrenme uygulamalarının daha etkili ve güvenli bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamaktadır. Eğitim süreçlerinde öğretmenlere sağlanan bu tür rehber kaynakların öğretim uygulamalarının niteliğini artıran önemli destek araçları olduğu ifade edilmektedir (Beard ve Wilson, 2013).

Tartışma

Bu çalışmada EBA Okul Dışı Öğrenme Platformu incelenerek platformun okul dışı öğrenme süreçlerini destekleme potansiyeli betimsel bir nitel yaklaşımla değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, platformun öğretmenlere ve öğrencilere okul dışı öğrenme etkinliklerini planlama, uygulama ve paylaşma konusunda önemli bir dijital altyapı sunduğunu göstermektedir (MEB, 2024). Bu sonuçlar, dijital platformların öğrenmenin yalnızca sınıf ortamıyla sınırlı olmadığına ilişkin literatürde yer alan yaklaşımlarla da uyumludur.

Araştırma kapsamında incelenen içerikler, platformun özellikle öğretmenler için rehber niteliğinde hazır etkinlikler ve uygulama örnekleri sunduğunu ortaya koymaktadır (MEB, 2024). Bu durum, öğretmenlerin okul dışı öğrenme etkinliklerini planlama sürecinde yaşayabilecekleri zaman ve kaynak sorunlarını azaltabilecek bir destek mekanizması olarak değerlendirilebilir. Nitekim okul dışı öğrenme etkinliklerinin etkili bir şekilde uygulanabilmesi için öğretmenlerin planlama, organizasyon ve güvenlik gibi birçok unsuru dikkate alması gerekmektedir (DeWitt ve Storksdieck, 2008). Bu açıdan bakıldığında platformda yer alan etkinlik örnekleri ve yönergeler öğretmenler için önemli bir kolaylık sağlamaktadır.

Bulgular ayrıca platformun farklı öğrenme ortamlarını eğitim sürecine entegre etmeyi amaçladığını göstermektedir. Müze, bilim merkezi, doğal alanlar veya kültürel mekânlar gibi okul dışı öğrenme ortamlarının eğitimde kullanılması, öğrencilerin öğrenme deneyimlerini zenginleştirmektedir (Falk ve Dierking, 2016). Bu bağlamda platformun harita aracılığıyla sunduğu keşif imkânı ve öğrenim düzeyine göre filtreleme seçeneği, öğrencilerin gerçek yaşamla bağlantı kurarak öğrenmelerini destekleyebilecek niteliktedir. Literatürde de okul dışı öğrenme ortamlarının öğrencilerin motivasyonunu artırdığı, öğrenmeyi daha anlamlı hâle getirdiği ve kalıcı öğrenmeye katkı sağladığı belirtilmektedir (Rennie, 2014).

Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu, platformun dijital bir paylaşım ve etkileşim alanı oluşturma potansiyelidir. Öğretmenlerin gerçekleştirdikleri etkinlikleri platform üzerinden paylaşabilmeleri, iyi uygulama örneklerinin yaygınlaşmasına katkı sağlayabilir. Bu durum öğretmenler arasında deneyim paylaşımını artırarak mesleki gelişimi destekleyebilir. Ayrıca

farklı bölgelerde görev yapan öğretmenlerin birbirlerinin uygulamalarından haberdar olması, okul dışı öğrenme etkinliklerinin çeşitlenmesine katkı sunabilir.

Bununla birlikte platformun etkili bir şekilde kullanılabilmesi bazı koşullara bağlıdır. Öncelikle öğretmenlerin okul dışı öğrenme konusunda yeterli farkındalığa ve pedagojik bilgiye sahip olmaları gerekmektedir (Griffin, 2004). Her ne kadar platform öğretmenlere rehberlik edecek içerikler sunsa da öğretmenlerin bu etkinlikleri kendi ders hedefleri ve öğrenci özellikleri doğrultusunda uyarlamaları önemlidir. Ayrıca teknolojik altyapı, internet erişimi ve dijital okuryazarlık düzeyi gibi faktörler de platformun kullanımını etkileyebilecek unsurlar arasında yer almaktadır.

Çalışmanın bulguları değerlendirildiğinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından geliştirilen bu platformun okul dışı öğrenme yaklaşımının yaygınlaştırılmasına katkı sağlayabilecek önemli bir girişim olduğu söylenebilir. Ancak platformun eğitim süreçlerine gerçek anlamda katkı sağlayabilmesi için öğretmenlerin bu tür dijital kaynakları aktif bir şekilde kullanmaları ve okul dışı öğrenme etkinliklerini öğretim programlarıyla bütünleştirmeleri gerekmektedir. Bu araştırma yalnızca platformun doküman incelemesine dayalı olarak değerlendirilmesiyle sınırlıdır. Dolayısıyla platformu kullanan öğretmen ve öğrencilerin deneyimlerine ilişkin veri toplanmamıştır. Gelecek araştırmalarda öğretmen görüşleri, öğrenci deneyimleri ve uygulama örnekleri üzerinden yapılacak çalışmalar platformun eğitim süreçlerindeki etkisini daha kapsamlı bir şekilde ortaya koyabilir. Ayrıca farklı ders alanlarında gerçekleştirilen okul dışı öğrenme etkinliklerinin öğrenci başarısı, motivasyonu ve tutumları üzerindeki etkilerinin incelenmesi literatüre önemli katkılar sağlayacaktır.

Sonuç olarak bu çalışma, okul dışı öğrenme etkinliklerinin planlanması ve uygulanmasında dijital platformların önemli bir rol oynayabileceğini göstermektedir (Anderson, 2008). Özellikle öğretmenlere rehberlik eden, harita tabanlı keşif araçları sunan ve iyi uygulama örneklerini paylaşma imkânı tanıyan platformların eğitimde yenilikçi yaklaşımların yaygınlaşmasına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde incelenen platform, okul dışı öğrenme yaklaşımının eğitim sisteminde daha görünür hâle gelmesine destek olabilecek bir araç olarak değerlendirilebilir.

Kaynaklar

- Anderson, T. (Ed.). (2008). *The theory and practice of online learning*. Athabasca University Press.
- Wilson, J. P., & Beard, C. (2013). *Experiential learning: A handbook for education, training and coaching*. Kogan Page Publishers.
- Biggs, J., & Tang, C. (2011). *Teaching for quality learning*. Society for Research into Higher Education.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative research journal*, 9(2), 27-40.
- Braund, M., & Reiss, M. (2006). Towards a more authentic science curriculum: The contribution of out-of-school learning. *International journal of science education*, 28(12), 1373-1388.

- DeWitt, J., & Storksdieck, M. (2008). A short review of school field trips: Key findings from the past and implications for the future. *Visitor studies*, 11(2), 181-197.
- Dewey, J. (1938). *Experience and education*. Kappa Delta Pi.
- Falk, J. H., & Dierking, L. D. (2016). *The museum experience revisited*. Routledge.
- Griffin, J. (2004). Research on students and museums: Looking more closely at the students in school groups. *Science Education*, 88(1), 59-70.
- Kolb, D. A. (2014). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Pearson FT press.
- Karataş, İ. H. (2024). Türkiye yüzyılı maarif modeli hakkında. *Alanyazın*, 5(1), 6-11.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB] (2024). Okul Dışı Öğrenme Ortamları. <https://okuldisiogrenme.eba.gov.tr/>
- Rennie, L. J. (2014). Learning science outside of school. In *Handbook of research on science education, Volume II* (pp. 120-144). Routledge.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

AMERİKA'NIN SİBER ÜSTÜNLÜĞÜ VE ULUSLARARASI GÜÇ DENGELERİNİN ŞEKİLLENMESİNDEKİ ROLÜ

Ossama Sayed RAMADAN¹, Prof. Dr. Mehmet AKTEL²

¹Yüksek lisans öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID ID: 0009-0004-2148-7820, Ossamasayed428@gmail.com

²Prof. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID ID: 0000-0001-6417-8498, İsparta-Türkiye, mehmetaktel@sdu.edu.tr

Özet: Bu çalışma, son yirmi yılda uluslararası sistemdeki güç dengelerinin yeniden şekillenmesini etkileyen faktörlerden biri olarak Amerikan siber üstünlüğü olgusunu incelemektedir. Araştırma, Amerika Birleşik Devletleri tarafından geliştirilen dijital yeteneklerin doğası ve bunların uluslararası ilişkilerde stratejik bir araç olarak nasıl kullanıldığına dair bir analizle başlamaktadır. Araştırma, ABD'nin dünya çapındaki siber faaliyetlerinin jeopolitik rekabet dinamikleri ve ulusal güvenlik stratejileri üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, Washington'un benimsediği siber caydırıcılık araçlarına ve çatışma yönetiminde kullandığı dijital baskı taktiklerine odaklanmaktadır. Ayrıca, müttefiklerinin demokratik kurumlarını korumayı ve siyasi süreçlere dış müdahale girişimlerini sınırlamayı amaçlayan ABD politikalarını incelemektedir. Çalışma, siber uzayın artık sadece ulusal güvenlik sistemlerinin teknik bir uzantısı olmadığı öncülüne dayanmaktadır. Aksine, siber uzay, ABD'nin yeni caydırıcılık, tehdit yönetimi ve yükselen uluslararası güçlerle etkileşim biçimlerini uyguladığı, kendi başına bir jeopolitik alan haline gelmiştir. Çalışmanın bulguları, ABD'nin siber üstünlüğünün, çatışma alanını geleneksel askeri alanlardan, güvenliğin ekonomi ve bilgi ile kesiştiği çok katmanlı bir alana kaydırmaya katkıda bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca, bu yeteneklerin Amerika Birleşik Devletleri'ne rakiplerine stratejik maliyetler yükleme, müttefiklerinin direncini güçlendirme ve alışılmadık yöntemlerle krizleri yönetme konusunda daha fazla yetenek kazandırdığını da göstermektedir. Buna dayanarak, çalışma, küresel güç dengesindeki mevcut değişimleri anlamak için siber üstünlüğün uluslararası sistemdeki etkileşim kalıplarını yeniden şekillendirmede oynadığı yapısal rolün farkına varılması gerektiği sonucuna varmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siber Üstünlük, Uluslararası Etki, Siber Caydırıcılık, Dijital Güç ve Kamu Yönetimi

THE UNITED STATES' CYBER SUPERIORITY AND ITS ROLE IN SHAPING THE INTERNATIONAL BALANCE OF POWER

Abstract: This study examines the phenomenon of American cyber superiority as one of the factors influencing the reshaping of power balances in the international system over the past twenty years. The research begins with an analysis of the nature of the digital capabilities developed by the United States and how they are used as a strategic tool in international relations. The research aims to examine the impact of the US's global cyber activities on geopolitical competition dynamics and national security strategies. The research focuses on the cyber deterrence tools adopted by Washington and the digital coercion tactics it uses in conflict management. It also examines US policies aimed at protecting the democratic institutions of its allies and limiting attempts at external interference in political processes. The study is based on the premise that cyberspace is no longer merely a technical extension

of national security systems. Instead, cyberspace has become a geopolitical arena in its own right, where the US implements new forms of deterrence, threat management, and engagement with rising international Powers. The findings of the study indicate that the United States' cyber superiority has contributed to shifting the battlefield from traditional military domains to a multi-layered domain where security intersects with the economy and information. Furthermore, it demonstrates that these capabilities have given the United States greater ability to impose strategic costs on its rivals, strengthen the resilience of its allies, and manage crises through unconventional methods. Based on this, the study concludes that understanding the current shifts in the global balance of power requires recognizing the structural role cyber superiority plays in reshaping patterns of interaction within the international system.

Keywords: *Cyber Superiority, International Influence, Cyber Deterrence, Digital Power, and Public Administration*

1. GİRİŞ

Son yıllarda, uluslararası sistem, güç ve rekabet ortamını geleneksel diplomatik ve jeopolitik alanların ötesine taşıyan köklü dönüşümler geçirmektedir. Dijital boyutun yükselişi ve iletişim, bilgi ağlarına olan bağımlılığın artmasıyla birlikte, siber uzay çatışma ve etki için ikili bir arena haline gelmiş ve büyük güçler arasında yeni bir hegemonyanın alanı olan siber caydırıcılık gibi yeni terimlerin ortaya çıkmasına tanık olmuştur. Bu bağlamda, Amerika Birleşik Devletleri, teknolojik üstünlüğünü uluslararası nüfuz kartına dönüştürmesini sağlayan saldırı ve savunma yetenekleri geliştirerek, sadece çıkarlarını savunmakla kalmayıp, kriz yönetimi, rakiplerine maliyet yükleme ve küresel güç dengesini yeniden çizme konusunda da baskın bir siber güç olarak ortaya çıkmıştır.

Amerikan siber üstünlüğü üzerine yapılan araştırmalar, yalnızca teknik araçların incelenmesi anlamına gelmez, aynı zamanda dış politika stratejileri, güç dengeleri ve devlet ile özel sektör arasındaki ilişkilerin derinlemesine okunmasını gerektirir. Bu anlamda siber uzay, küresel etkiyi haritalandırmada askeri veya ekonomik boyutlardan daha az önemli olmayan bir dış politika uzantısı haline gelmektedir. Bu nedenle bu çalışma şu temel soruyu ortaya atmaktadır: ABD'nin siber yetenekleri, etkiyi yaymak ve uluslararası güç dengelerini şekillendirmek için nasıl etkili bir araç haline gelmiştir?

Çalışma birçok boyutu ele almaktadır: İlk olarak, ABD siber doktrininin geleneksel savunmadan, siber üstünlük olarak adlandırılabilir saldırgan ve yarı saldırgan yaklaşımlara doğru geçirdiği evrim ele alınmaktadır. İkincisi, devlet kurumları, istihbarat sektörü ve teknoloji endüstrisindeki aktörler arasındaki iç içe geçmiş ilişkiler incelenmektedir. Üçüncüsü, bu üstünlüğün genel jeopolitik gidişat üzerindeki etkisinin caydırıcılık, baskı veya etkili çatışmalar bağlamında ele alınmasıdır. Dördüncüsü, Amerika Birleşik Devletleri'nde yapay zekânın askeri uygulamalarının, özellikle istihbarat, karar verme ve operasyon yönetimi alanlarında siber yetenekleri geliştirmedeki rolü ve yapay zekâ ile siber güvenliğinin bu entegrasyonunun, çağdaş dijital ortamlarda caydırıcılık ve askeri eylem kavramlarının yeniden tanımlanmasına nasıl katkıda bulunduğu konusunun incelenmesidir.

Makale, siber üstünlüğün artık güç dengesinde siyasetten kopuk ikincil bir teknik unsur olmadığı, aksine uluslararası etkinin doğasını ve devletler arası etkileşim mekanizmalarını yeniden şekillendiren ve ilişkilerin yapısını etkileyen bir boyut haline geldiği varsayımından

hareket etmektedir. Gelişmiş siber yeteneklere sahip olmak, siyasi karar alma süreçlerini etkileme, bilgi akışını kontrol etme ve uluslararası sistemde egemenliğin sınırlarını yeniden tanımlama gibi alanlara da uzanmaktadır. Ayrıca, karmaşıklık ve belirsizlikle karakterize edilen uluslararası bir ortamda küresel güç dengelerinin yeniden şekillenmesine de katkıda bulunmaktadır.

2. AMERİKA'NIN TEKNOLOJİK GÜCÜNÜN TEORİK VE POLİTİK TEMELLERİ

Son yıllarda, siber uzay, güvenlik kurumları ve teknik kuruluşların ilgilendiği sınırlı bir teknik alandan, devletlerin ulusal güvenlik yapısının merkezinde yer alan stratejik bir alana dönüşmüştür. Amerika Birleşik Devletleri siber alanı altyapıyı savunmak için bir araç olarak görmeye yetinmemiş, siber alanın değerini ulusal gücün temel direklerinden biri olarak yükselten kapsamlı bir vizyon oluşturmaya çalışmıştır. Bu vizyon, kavram, kurumsal yapı ve operasyonel kullanım açısından önemli dönüşümler geçirerek, savunma ve saldırı, istikrar ve kontrol, etki ve caydırıcılık gibi unsurları içeren gelişmiş bir forma ulaşmıştır (U.S. Department of Defense, 2023, s. 2).

Çalışmanın bu aşamasında, siber güvenliğe yönelik resmi ilginin başlangıcından ulusal stratejilerin geliştirilmesine ve uzman kurumlar ile aktif saldırı ve siber yetenekler aracılığıyla bütünleşmiş bir doktrinin tam olarak kristalleşmesine kadar olan evrimsel bir izleme amaçlanmaktadır. Ayrıca, bu evrimsel gelişmenin, Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası sistemdeki yerini yeniden tanımlamaya nasıl katkıda bulunduğu gösterilmekte, sadece askeri veya ekonomik bir güç olarak değil, ağlar ve bilgiler aracılığıyla etki yaratabilen bir dijital güç olarak ortaya çıktığı vurgulanmaktadır.

2.1. RESMİ SİBER GÜVENLİK STRATEJİLERİNİN GELİŞİMİ (2009–2025)

Yeni milenyumun ikinci on yılının başlangıcında, Amerika Birleşik Devletleri hızlı teknolojik gelişme ile internet ve dijital altyapının yaygınlaşmasının artık geçici bir teknik sorun değil, güvenlik ve stratejik bir sorun olduğunu fark etmeye başlanılmıştır. Siber saldırılar, dijital casusluk, hassas bilgilerin çalınması ve dijital terörizm, artık bireyler veya şirketlerle sınırlı olmayan, devletin ulusal güvenliğini tehdit eden unsurlar haline gelmiştir. Bu durum karşısında, siber güvenliği ulusal stratejinin merkezine yerleştiren resmi politikalar oluşturulmaya çalışılmıştır (Akbulak, 22.07.2024, s. 3).

Bu yüzyılın ilk on yılında, siber uzayla ilgili resmi Amerikan söylemi hem teknik hem de muhafazakâr özellikler taşıırken, odak noktası, geleneksel istihbarat topluluğu içinde benimsenen düzenleyici ve usul çerçeveleriyle, hükümet iletişim sistemlerini korumak ve kritik altyapı ağlarının güvenliğini sağlamak olmuştur. Ekonomik ve siyasi etkileri olan casusluk ve siber saldırıların tekrarlanmasıyla birlikte, politika formülasyonları ulusal güvenliğin daha geniş bir boyutunu içerecek şekilde genişlemeye başlamış, böylece konu artık bilgi güvenliği ile sınırlı kalmayıp ekonomik istikrar ve veri egemenliğini de kapsar hale gelmiştir (Akbulak, 22.07.2024, s. 4).

2010- 2018 yılları arasında, net bir düzenleyici yol ortaya çıkmıştır. ABD yönetimleri, dijital koruma ve ulusal kapasiteyi birbirine bağlayan belgeler ve politikalar benimsemiş, siber güvenlik, dijital altyapıya sahip şirketlerin iş birliği olmadan artık gerçekleşmeyeceği, kamu-

özel sektör ortaklığı kavramının operasyonel bir temel olarak ortaya çıktığı görülmüştür. CISA (Siber Güvenlik ve Altyapı Güvenliği Ajansı) gibi kurumsal çerçevelerin kurulması ve geliştirilmesi tesadüfi olmamıştır. Aksine kritik altyapının ulusal düzeyde korunmasını koordine edecek ve devlet ile özel sektör arasında bilgi paylaşımını sistematik olarak koordine edecek bir kuruma duyulan ihtiyaca yanıt niteliği taşımaktadır (Emerging Technology Policy Careers, 15.01.2025).

Stratejik değişim, Savunma Bakanlığı'nın 2018 Siber Güvenlik Stratejisi'nin yayınlanmasıyla doruğa ulaşmıştır. Bu strateji, ABD politikasını saldırıdan sonra tepki verme durumundan, düşman siber uzayında sürekli angajman mantığına kaymıştır. Bu değişim sadece teorik bir retorik değil, düşmanların hedeflerine ulaşmadan önce yeteneklerini bozmak için sınırlı önleyici operasyonlara izin veren yasal ve operasyonel bir temel olmuştur. (Kollars & Schneider, 20.09.2018). Uygulamada, bu belge siber caydırıcılığı, büyük bir tırmanma olayını beklemek yerine, sürekli düşük eşikli sürüşmelerle yönetilen dinamik, kümülatif bir süreç olarak yeniden tanımlamıştır. Bunun bir örneği, ABD güçlerinin Venezuela devlet başkanını yakalamadan önce uçakların hareketini kolaylaştırmak için Caracas'ı felç eden ve elektriği kesen Venezuela'ya yönelik büyük siber saldırı olmuştur (Falk, 21.01.2026).

Savunma Bakanlığı belgelerinin ve dijital askeri liderlik politikalarının yayınlanmasıyla birlikte, net bir stratejik değişim ortaya çıkmıştır. Politika artık savunma ile sınırlı kalmayıp, önleyici operasyonları meşrulaştıran ve bunları yeni angajman kuralları ile kısıtlayan ileri savunma yaklaşımlarını benimsemiştir. Bu değişim, hükümet içinde ve müttefikler arasında çok kurumlu istihbarat ve teknik koordinasyonu sağlarken, sınırlı saldırı amaçlı siber operasyonlara izin vermek için kurumsal yeniden yapılandırmayı gerekli kılmıştır (U.S. Department of Defense, 2018, s. 5).

Solar Winds ihlali (2020), mevcut stratejilerin zorlu bir sınavı oldu, geleneksel ağ savunmasına güvenmenin sınırlarını ortaya çıkarmış ve yazılım tedarik zincirlerinin kırılabilirliğini vurgulamıştır. Buna yanıt olarak, sıfır güven yaklaşımlarının benimsenmesi hızlandırılmış, kurumlar arası koordinasyon yetkileri genişletilmiş, federal kurumların teknoloji tedarikçilerine daha sıkı güvenlik standartları uygulaması zorunluluğu da dahil edilmiştir. Bu etkileşim, ABD stratejisinin tamamen teorik varsayımlara değil, gerçek dünyadaki operasyonel şoklara dayalı olarak nasıl yeniden tasarlanmakta olduğunu yansıtmaktadır (Jaikaran, 2021, s. 3)

Bu değişikliklere eşlik eden entelektüel dönüşüm, yeni bir farkındalığın habercisidir. Siber uzay, sadece bir tehdit alanı değil, aynı zamanda bir güç alanıdır (Pao, 25.10.2022). Amerika Birleşik Devletleri şu anda, saldırı ve savunma yeteneklerini, rakiplerine stratejik maliyetler yükleyebilecek ekonomik ve siyasi çıkarlarını koruyabilecek istihbarat toplama becerileriyle birleştiren bir dijital üstünlük geliştirmeye çalışmaktadır. Bu farkındalık, dijital güvenliği ulusal gücün geleneksel unsurlarına entegre eden politika ve diplomatik araçların geliştirilmesine yol açmıştır (Lonergan, 12.03.2020).

Doktrinin operasyonel yönü de müttefiklerle daha fazla ortak operasyon ve uzmanlığın pratik olarak kullanılması yönünde gelişmiştir. İleri av operasyonları, endüstri ve uluslararası toplumla kritik bilgi paylaşımı, uygulama mekanizmalarının bir parçası haline gelmiş ve Washington'un düşman saldırı zincirlerini daha büyük hasara ulaşmadan kesintiye uğratma

yeteneğini artırırken, aynı zamanda pratik meşruiyet ve uluslararası koordinasyon için mekanizmalar oluşturmuştur (CNMF Public Affairs, 04.05.2025).

Stratejinin geliştirilmesi ABD iç düzeni ile sınırlı kalmamış, Washington, Birleşmiş Milletler'de norm oluşturma süreçlerini destekleyerek ve müttefikleriyle operasyonel iş birliğini güçlendirerek vizyonunu uluslararasılaştırmaya çalışmıştır. Bu yol, ABD'nin davranışlarını meşrulaştıran ve rakiplerinin manevra alanını sınırlayan normatif bir ortam yaratmayı amaçlamaktadır. Uygulamada, bu yaklaşım sorumlu davranış ve kabul edilemez zarar tanımlarını yaklaştırmak için kullanılır hale gelmiştir (The White House, 2023, s. 7)

ABD stratejisinin evrimi, teknik risk yönetiminden pratik ve stratejik elektronik üstünlük arayışına geçiş hikayesi olarak okunabilir. Bu süreç, kurumsal entegrasyonun artması, muhafazakâr proaktif politikaların benimsenmesi ve Microsoft, Palantir Technologies, Booz Allen Hamilton ve CrowdStrike gibi özel sektör ve müttefiklerle ortaklıkların derinleşmesiyle karakterize edilmiştir. Ancak aynı zamanda güvenlik, meşruiyet ve bireysel haklar arasında denge kuran ve uluslararası bir çerçeve gerektiren etik, hukuki ve siyasi zorlukları da beraberinde getirmiştir (The White House, 2018, s. 15).

2.2. SİBER DOKTRİNİN KURUMSAL YAPISI

Milenyumun ilk on yıllarında, dijital tehditlerin yönetilmesinde merkezi rol, Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA) liderliğindeki geleneksel istihbarat kurumlarıyla sınırlı iken bu kurumlar çalışmalarını sinyal toplama ve hükümet ile askeri iletişim kanallarının güvenliğini sağlamaya odaklanmıştır. Amerikan sivil ve ticari kurumlarına yönelik saldırıların artmasıyla birlikte, resmi söylem yavaş yavaş dar teknik korumadan, siber güvenliğin ulusal güvenliğin önemli bir bileşeni olduğu yönündeki kabulüne doğru kaydı ve bu da istihbarat kurumları içindeki görev ve önceliklerin belirlenmesini etkilemiştir (Carroll, 2024, s. 109).

Bu değişim sadece tehditlerin yeniden tanımlanması değil, daha çok ulusal güvenlik sistemi içinde istihbaratın rolünün işlevsel olarak yeniden tanımlanmasını içermiştir. İstihbarat kurumları, teknik koruma mantığından, sürekli bir çatışma alanı olarak siber alan yönetimi mantığına geçmişlerdir. Bu da görevlerin kapsamının sadece hükümet ve askeri kanalları değil, sivil ve ekonomik alanları da içerecek şekilde genişletilmesini gerektirmiştir. Yaşanan değişim, siber güvenliği özel bir teknik konu olarak görmek yerine, Amerikan stratejik düşüncesinin merkezine entegre etmenin kavramsal temelini oluşturmuştur (Diwgatch, 02.03.2023).

Bu değişime yanıt olarak, istihbarat çerçevesini tamamlayıcı nitelikte bir sivil kurumsal yapı oluşturulmuş, 2018 yılında, kritik altyapıların korunmasını koordine etmek ve özel sektörle bilgi paylaşımını kolaylaştırmak amacıyla CISA (Siber Güvenlik ve Altyapı Güvenliği Ajansı) kurulmuştur. Bu durum, siber güvenliğin sadece izole istihbarat çabaları değil, kamu-özel sektör kurumsal ağları gerektirdiğinin resmi olarak kabul edildiğini göstermektedir. Gelişmeler sonrası sivil yapı, hükümet, işletmeler ve yerel eyaletler arasında yeni düzenleyici mekanizmalar ve iş birliği kanalları oluşturulmuştur (Amerika's Cyber Defense Agency , 20.11.2018).

CISA'nın kurulması, kurumsal gelişimde bir dönüm noktası olup, devletin artık siber risk yönetiminde tek aktör olmadığının etkili bir şekilde kabul edilmesi anlamına gelmektedir.

Dijital güvenlik artık hükümet aktörleri, teknoloji şirketleri ve özel altyapı operatörleri arasında dağıtılmış olup, çok düzeyli bir ağ tabanlı yönetim modeli dayatmaktadır. Bu gelişme, geleneksel güvenlik karar alma sürecinin merkezîyetini azaltmış, ancak bunun karşılığında daha esnek düzenleyici ve katılımcı mekanizmalar aracılığıyla devletin sivil alanlara erişim yeteneğini artırmıştır (Tsakanyan, 25.06.2025).

Ayrıca dijital kuvvetlerin rasyonelleştirilmesi yoluyla askeri boyut, kurumsal yapıya dahil edilmiş, USCYBERCOM'un (Amerika Birleşik Devletleri Siber Komutanlığı) kurulması ve görevlerinin bir komuta modeli içinde ve ordu operasyonlarıyla uyumlu olarak odaklanması, siber operasyonları askeri kuvvet sisteminin bir parçası haline getirmiştir (Çahmutoğlu, Ersin, 05.11.2025). Bu entegrasyon, dijital operasyonların noktasal bir müdahale olmaktan çıkıp, istihbarat ve savunma arasında bütünleşmiş operasyonel planlamaya dönüşmesini sağlamıştır (Vergun, 06.12.2021).

Siber uzayın militarizasyonu artık dijital yeteneklerin geleneksel askeri yapılara entegre edilmesiyle sınırlı değildir. Aynı zamanda istihbarat ve muharebe operasyonları arasındaki ilişkinin doğasında köklü bir yapısal dönüşüme yol açmış ve siber uzay, istihbarat ve operasyonel işlevlerin birleşik bir stratejik çerçeve içinde entegre edildiği etkileşimli bir arena haline gelmiştir. Siber yetenekler, komuta ve kontrol sistemlerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiş ve sadece bilgi toplamak ve analiz etmek için değil, aynı zamanda çatışma ortamını doğrudan etkilemek, düşmanın yeteneklerini bozmak ve devletin daha yüksek siyasi hedeflerine hizmet edecek şekilde askeri operasyonların seyrini yönlendirmek için de kullanılabilir olmuştur. Bu bağlamda, siber planlama sadece destekleyici bir teknik faaliyet değil, dijital operasyonların geleneksel askeri saldırıları önceden, eşlik ederek veya bazen de yerini alacak şekilde tasarlanan modern askeri doktrinin merkezi bir bileşeni haline gelmiştir (Çahmutoğlu, 04.12.2023).

Gelişmeler ABD siber doktrininin, saldırı sonrası cezalandırma tehdidine dayalı pasif caydırıcılık mantığından, siber güvenliği dijital alanda sürekli, düşük eşikli katılımı yönetilen bir modele geçişini yansıtmaktadır (Tüzün, 29.03.2024). Bu yeni çerçevede caydırıcılık, artık büyük bir tırmanma olayı veya açıkça tanımlanmış geleneksel askeri müdahaleyle bağlantılı değil, daha çok düşmanların manevra alanını daraltmayı ve onları belirsiz sonuçları olan istikrarsız bir dijital ortamda faaliyet göstermeye zorlamayı amaçlayan, bir dizi sınırlı siber eylemle bağlantılıdır. Bu değişim, ABD'nin, tehditleri topraklarına ulaşmadan önce tespit etmek ve engellemek için düşman ağları içinde proaktif eylem ilkesine dayanan, önden savunma kavramını benimsemesine yol açtığı görülmektedir. Caydırıcılık hareketsizlik durumundan, sürekli eylem durumuna geçişi yansıtmaktadır.

Operasyonel olarak, ortaklarla iş birliğinin güçlendirilmesi, ülkeler ve şirketler açısından kurumsal etkinliğin önemli bir aracı haline gelmiştir; Hunt Forward operasyonları ve yazılım geliştiricilerle ve bulut platformlarıyla hızlandırılmış bilgi paylaşımı, stratejinin, tehditleri tırmanmadan önce, etkisiz hale getirmek için yetenek ve istihbarat paylaşımına dayandığını göstermektedir. Bu pratik yaklaşım, askeri güç, istihbarat yetenekleri ve endüstriyel-teknik yetenekleri bir araya getirerek, proaktif yanıtlar üretmektedir (Akbulak, 22.07.2024).

Siber komutanlığın, gelişen kurumsal yapısı ve savunmadan önleyici saldırıya geçişi, dijital üstünlük elde etmek için stratejik bir adım olsa da bu politika, göz ardı edilmemesi gereken

birçok hukuki ve etik sorunu beraberinde getirmektedir. Birincisi, siber uzayda angajman kurallarını düzenleyen birleşik bir uluslararası düzenlemenin olmaması, bir saldırının ne zaman haklı olduğunu ve meşru hedeflerin ne olduğunu belirlemeyi zorlaştırmaktadır. Özellikle hedef alınan ağlar sivil ve kritik altyapıyı bir arada barındırıyor ise bir tarafça savunma amaçlı saldırı olarak değerlendirilebilecek bir eylem, başka bir tarafça saldırı olarak görülebilmektedir. Bu da hukuki ve diplomatik sorunlara yol açabilmektedir.

İkincisi, siber operasyonlar önleyici veya önleyici saldırıları da kapsayacak şekilde genişledikçe, ileri savunma veya sürekli angajman politikaları, sivillerin ve askeri olmayan altyapının korunmasıyla ilgili etik zorluklar ortaya çıkmaktadır. Siber uzay genellikle, sivil ve askeri ağları (enerji, iletişim, hizmet sistemleri) bir araya getirdiğinden, bu ağlar düşmana yönelik olsa bile, saldırı operasyonları nedeniyle zarar görebilmektedir. Bu durum, saldıran devletin ikincil hasarlara ilişkin sorumluluğu konusunu gündeme getirmektedir.

Üçüncüsü, bu operasyonlar sırasında hesap verebilirlik ve şeffaflık daha karmaşık hale gelebilmektedir. Operasyonlar kapalı kapılar ardında yürütüldüğünde ve istihbarat araçları veya gizli yazılımlar kullanıldığında, uluslararası toplumun ve hatta devletin kendi içinde denetim mekanizmaları kurması, hesap verebilirliği sağlaması, etkiyi değerlendirmesi zorlaşmaktadır. Oluşan bu durum, insan hakları ihlallerine, devlet egemenliğinin ihlaline veya sivil altyapının tahrip edilmesine yol açabilmektedir (Lonergan, 12.03.2020).

3. EGEMENLİĞİN ARAÇLARI OLARAK TEKNOLOJİK GÜÇ VE YAPAY ZEKÂ

Son yirmi yılda, Amerika Birleşik Devletleri dijital üstünlüğün artık yalnızca siber yeteneklere dayalı olmadığını, aynı zamanda ileri teknoloji, özellikle yapay zekâ geliştirme becerisiyle de yakından bağlantılı olduğunu fark etti. Bu değişim sadece teknik bir değişim olmakla kalmadı, aynı zamanda büyük teknoloji şirketleri, inovasyon laboratuvarları ve araştırma merkezleri, ulusal güvenliğin stratejik yapısının bir parçası haline gelmektedir. Bu bağlamda, Teknolojik alan ve yapay zekâ, bir ülkenin etkisinin yalnızca dijital araçlarıyla değil, aynı zamanda bilgi üretme ve küresel bilgi altyapısını kontrol etme kabiliyetiyle de ölçüldüğü, yoğun uluslararası rekabetin yaşandığı bir alan haline gelmektedir.

Teknolojik üstünlük sayesinde Amerika Birleşik Devletleri, askeri ve istihbarat kapasitelerini geliştirerek ya da diğer ülkeleri Amerikan platform ve sistemlerine yapısal olarak bağımlı hale getirerek, yapay zekâyı uluslararası ilişkilerin gidişatını etkileyen bir hakimiyet aracı olarak kullanabilmektedir. Teknolojiyi jeopolitik gücünün bir parçası haline getirerek, yeni teknolojilerin küresel kullanımına ilişkin kuralları şekillendirme ve standartlarını belirleme aracı olarak kullanmaya çalışmaktadır (Ögüç, 29.09.2023).

3.1. JEOPOLİTİK BİR GÜÇ OLARAK YAPAY ZEKÂ

Yapay zekâ, kısaca AI (Artificial Intelligence) insanların 21. yüzyılda ulaştıkları modern teknolojik patlamanın yansımalarından birini oluşturmaktadır. İnsanlar, insan zihinsel yeteneklerini simüle etmek amacıyla, görevleri özerk ve uzaktan yerine getirebilen dijital teknolojiler geliştirmeyi başarmışlar, bilgisayar sistemleri aracılığıyla düşünme ve analiz etme yeteneklerini simüle etmişlerdir (Tekin & Demire, 2024, s. 1588).

Yapay zekâ yalnızca tarafsız bir teknolojik gelişme veya operasyonel verimliliği artırmak için bir araç olarak değil, daha çok çağdaş uluslararası sistemdeki gücün doğasında meydana gelen köklü bir yapısal değişimi yansıtan, bir unsur olarak görülmektedir. İnsan düşünce kalıplarını simüle etme, gerçek zamanlı olarak büyük miktarda veriyi analiz etme ve kesin davranış kalıpları çıkarma yeteneği, devletlere geleneksel askeri boyutları aşan, benzeri görülmemiş bir bilişsel kontrol gücü sağlamaktadır. Bu yeteneğin tehlikesi, karar vermeyi desteklemekle sınırlı olmayıp hem politika yapıcılar hem de hedef topluluklar arasında karar yönlendirme ve bilişsel ortamı şekillendirmeye kadar uzanan bir alan açmasıdır.

Bu gelişme istihbarat verilerini analiz etme, siyasi davranışları tahmin etme ve dijital etki kampanyalarını yönetmek için yapay zekâ algoritmalarının kullanılması sonucunu doğurmuştur. Seçim süreçleri veya güvenlik krizleri sırasında sosyal ve siyasi kalıpları izlemek için tahmine dayalı analiz araçlarının kullanılması tipik örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Askeri bağlamda, yapay zekânın komuta ve kontrol sistemlerine ve otonom silahlara entegrasyonu, askeri üstünlük kavramının yeniden tanımlanmasına katkıda bulunmuş, üstünlük artık ateş gücü kadar işlem hızı ve tahmin doğruluğu ile de bağlantılı hale gelmiştir (Sayler, 2020, s. 16).

Son yıllarda yapay zekâ, sınırlı yeteneklere sahip bir makineden, şaşırtıcı bir hafıza ve çevresel farkındalık ile karakterize edilen süper yetenekli bir hale dönüşmüştür. Ve en önemlisi, insanlar adına karar verme yeteneğine sahip, programlama algoritmaları olan bir yapılanma ile karşı karşıya kalınmıştır (Darıcılı A. B., 30.04.2021). Bu algoritmalar sayesinde makineler, tıp, mühendislik, dilbilim, eğitim, endüstri, uzay, güvenlik ve savunma gibi yaşamın çeşitli alanlarında insanların yerini alır duruma gelmiştir (Masood, 29.04.2025).

Bu niteliksel değişim, algoritmaların sadece operasyonel destek araçları olmaktan çıkıp stratejik bir kaynak olarak yeniden tanımlanmasına katkıda bulunmuştur. Kapsamlı veri yapıları ve yüksek hesaplama kapasiteleriyle desteklenen gelişmiş algoritmalara sahip olmak, devletlere inovasyonu hızlandırma, karar verme maliyetlerini azaltma, ekonomik ve askeri kaynak yönetiminin verimliliğini artırma konusunda daha fazla yetenek kazandırmaktadır. Bunun etkisi, devletin iç performansını artırmakla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda, uluslararası sistem içindeki göreceli konumuna da etki yapmaktadır. Burada, bilgi üretme ve bunu rekabet avantajı haline getirme yeteneği, özellikle dijital ekonomilere ve bilgi üstünlüğüne dayalı çatışma modellerine doğru hızlı geçişin ışığında, uluslararası aktörler arasındaki hiyerarşiyi yeniden şekillendirmede belirleyici bir faktör haline gelmektedir (Araya & King, 2022, s. 6).

Uluslararası ilişkiler açısından, akıllı uygulamalar için birçok umut verici avantaj ve fırsat bulunmaktadır. Bu uygulamalar, örneğin insansız hava araçlarının kullanımı ile terörle mücadele, kaçakçılıkla mücadele, siyasi kriz yönetimi, müzakereler, tehdit simülasyonu, karar verme, gelecekteki olayların tahmin edilmesi ve askeri yeteneklerin geliştirilmesinde kullanılabilir (Özdemir & Aslan, 2024, s. 4).

Yapay zekâ, olası senaryoların tahmin, simülasyon ve analiz yeteneklerini geliştirerek stratejik belirsizlik düzeylerini azaltmaya katkıda bulunmakta, karar vericilere karmaşık krizleri ve çatışmaları yönetmek için daha doğru araçlar sağlamaktadır. Ancak teknik niteliğine rağmen, bu ilerleme mutlak anlamda daha fazla uluslararası istikrara yol açmamakta hatta büyük güçler

arasında olumsuz etkilere bile yol açabilmektedir. Yapay zekâ üstünlüğünü elde etmek için yapılan çılgın yarış, diğerlerinin gelişmiş yeteneklerinin potansiyel bir tehdit olarak yorumlandığı, güvenlik endişelerini körükleyen, güvenlik ikilemini dijital formda yeniden üreten bir teknolojik silahlanma yarışını tetikleyebilmektedir.

Kuşkusuz, askeri alanda yapay zekâ uygulamalarının geliştirilmesi ve siber uzayda devletler arasındaki rekabet, akıllı sistemlere sızma ve en son teknolojileri çalmak veya bozmak gibi bir dizi bilgi savaşına yol açmaktadır. Bu, uluslararası sistemin kaos ve ifşaya karşı daha savunmasız hale geldiği anlamına gelmektedir (Thomas, 23.10.2025).

Bu bağlamda, akıllı sistemlerin kendileri siber saldırıların ve bilgi savaşının stratejik hedefleri haline geldikçe, yapay zekâ risk yönetiminde potansiyel bir dengeleyici faktör olmaktan uzaklaşmakta, ulusal güvenlik sistemlerinde yapısal kırılmanın kaynağı haline gelmektedir. Ülkeler, komuta kontrol, istihbarat ve kritik altyapı yönetimi gibi hassas alanlarda yapay zekâ uygulamalarına ne kadar çok güvenirlerse, bu sistemler, doğrudan siber saldırılar, veri zehirlenmesi veya algoritma manipülasyonu yoluyla bilgi çıktılarının bozulmasına, izinsiz erişime uğramasına, manipüle edilmesine karşı daha savunmasız hale gelmektedir. Bu gerçeklik, karar verme sürecinin bozulması ve kriz zamanlarında stratejik yanlış değerlendirmelere yol açabilmekte, yanlış algıların yaratılması dahil olmak üzere, teknik hasarın ötesine geçen risklere yol açmaktadır.

Son zamanlarda, Amerika Birleşik Devletleri ve Çin gibi dünya güçleri arasında yapay zekâ ve dijital alan, yeni bir tartışma ve çatışma alanı olarak ortaya çıkmıştır. Bazı bilim adamları, yapay zekâ konusundaki çatışmayı, küresel askeri ve ekonomik güç dengesini değiştirecek bir teknolojik soğuk savaş olarak tanımlamaktadır. Uzun yıllardır Google ve OpenAI gibi Amerikan teknoloji şirketleri inovasyon, teknoloji alanlarında ve yapay zekâ alanında baskın bir konuma sahip bulunmaktadır (Independent, 16.11.2025).

Amerika Birleşik Devletleri, yapay zekâyı önemli bir güç kaynağı ve jeopolitik etkileri olan bir araç olarak görmektedir. Bu nedenle, yapay zekâyı kontrol edenler, günümüz dünyasında etkilerini genişletebilir ve yaygınlaştırabilirler. Amerika Birleşik Devletleri, özellikle internetin, arama motorlarının ve sosyal medyanın yaygın kullanımı ve bireylerin siber uzayda paylaştıkları kişisel verilerin miktarındaki artışla birlikte, yapay zekâ üzerindeki etkisini artırmaktadır. Ülkeler yapay zekâyı ne kadar çok güvenirse, yapay zekâ o kadar önemli hale gelecek ve Amerika'nın jeopolitik gücü yapay zekâ programları ve cihazları aracılığıyla o kadar daha fazla artacaktır.

Bu anlamda, yapay zekâ alanındaki Amerikan hegemonyası, teknik üstünlük elde etmek veya daha gelişmiş algoritmalara sahip olmakla sınırlı kalmayıp, bulut altyapısı, yazılım geliştirme standartları, veri platformları ve teknoloji tedarik zincirleri gibi küresel dijital sistemin temel bileşenleri üzerinde yapısal kontrolü de kapsamaktadır (Kirkwood, 18.11.2025). Bu hakimiyet modeli, Amerika Birleşik Devletleri'ne geleneksel zorlayıcı araçlar yoluyla değil, tarafsız ve tamamen teknik gibi görünen teknolojik mekanizmalar eli ile diğer ülkelerin siyasi ve ekonomik sistemlerini dolaylı olarak etkileme yeteneği kazandırmaktadır. Ülkelerin ve kurumların bulut bilişim, veri analizi ve yapay zekâ uygulamaları alanlarında Amerikan platformlarına bağımlılığı, Washington'un veri akışlarını, kullanım kurallarını ve uyum

standartlarını etkilemesine olanak tanıyan yapısal bağımlılıklar yaratmaktadır. Bu da gizlilik politikaları, ekonomik düzenleme ve hatta egemen karar alma süreçlerini etkilemektedir (Field & Welle, 22.09.2025).

Yapay zekânın önemi nedeniyle, Amerika Birleşik Devletleri jeopolitik öneminden yararlanmak için yapay zekâ yarışına girmiştir. Amerika, tıbbi tedavi veya teşhisi, ekonomiyi, finansal ve ekonomik analizi ya da iç- dış siyaseti ve kriz yönetimini içeren günlük yaşama yapay zekâyı dahil etmiştir. Yapay zekâ, düşman takip cihazları taşıyan insansız hava araçları veya füzeler gibi yapay zekâ destekli gelişmiş silahları kullanmak amacıyla, askeri alanda da kullanılmaya başlanmıştır. Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri, yapay zekâ üzerindeki kontrolünü geliştirmek için çaba göstermektedir (Çakan & Göküş, 2025, s. 147).

3.2. ETKİ YÖNETİMİNDE BÜYÜK VERİ KULLANIMI

Günümüzde büyük veri, piyasa kararlarını kontrol etmek ve kamu politikasını şekillendirmek için stratejik bir araç olarak kabul edilmektedir. ABD hükümetleri ve devlet kurumları, büyük miktarda ekonomik ve davranışsal göstergeyi toplayıp analiz ederek, talep eğilimlerini tahmin, tedarik zincirlerindeki darboğazları tespit ederek, ekonomik, diplomatik müdahaleleri hassas bir şekilde hedefleyebilmektedir. Bu tür analitik yetenekler, Washington'a ekonomik krizleri öngörme ve jeo-ekonomik çıkarlarına uygun politikalar uygulama konusunda, avantaj sağlamaktadır (Slaughter & McCormick, 16.04.2021).

Bu bağlamda, büyük veri, sadece bir bilgi kaynağından, ekonomik ve sosyal gerçekliği tanımlamak için değil, aynı zamanda proaktif olarak yeniden şekillendirmek için de kullanılan dolaylı bir yönetim aracına dönüşmektedir. Gerçek zamanlı olarak büyük miktarda veri toplama ve analiz etme yeteneği, Amerikalı karar vericilerin potansiyel piyasa dengesizliklerini izlemelerine, tüketici davranışlarındaki değişiklikleri öngörmelerine ve riskleri tam anlamıyla siyasi veya ekonomik krizlere dönüşmeden önce tahmin etmelerine olanak tanımaktadır. Bilgi avantajı, düzenleyici politikalar, piyasa araçları hatta yatırım ve teknoloji akışlarını yönlendirerek erken müdahale için daha fazla manevra alanı sağlamaktadır. Bu anlamda, büyük verinin değeri karar vermeyi desteklemekle sınırlı kalmamakta, kararların yönlendirilmesinde aktif bir unsur haline gelmektedir. Böylece krizleri yönetme, zamanlamasını ve şiddetini kontrol etme yeteneğini artırmakta ve verinin çağdaş uluslararası sistemde ekonomik- siyasi etkinin temel bir kaldıraç olarak rolünü ortaya koymaktadır (Escritt, 23.06.2025).

Veri analizi sayesinde, küçük sinyaller ticari ve siyasi amaçlarla kullanılabilir. Bir ürünün tüketim eğilimlerini veya teknik bağlantılarını izlemek, Amerika Birleşik Devletleri'nin ihracat politikalarını yönlendirmesine veya hassas teknoloji ihracatına kısıtlamalar getirmesine imkân tanımaktadır. Veri analizi sayesinde, Amerika Birleşik Devletleri siyasi veya güvenlik tehditlerinin farkına varabilmekte, ülkeyi bu tehditlerden korumak için hızlı önlemler alabilmektedir. Veri, ulusal güvenlikle ilgili birçok alanla bağlantısı nedeniyle her zamankinden daha önemli hale gelmekte, siyasi, ekonomik, teknolojik ve güvenlik alanlarını etkilemektedir.

Gelişmeler, verilerin nasıl akıllı düzenleme gücü olarak tanımlanabilecek bir kavramın, temel direği haline geldiğini ortaya koymaktadır. Bu kavramda, ticari veya teknolojik kısıtlamalar doğrudan siyasi tepkiler veya açık cezai önlemler olarak değil, veri ve algoritma temelli analitik

bir çerçeve içinde formüle edilmektedir. Düzenleyici kararlar risk değerlendirmelerine, güvenlik standartlarına veya tedarik zincirleri ve teknolojik güvenilirlikle ilgili hususlara dayanan, objektif teknik sonuçlar olarak sunulurken, görünüşte tarafsız rasyonel söylemin arkasında politik ve jeo-ekonomik boyutlar gizlenmektedir. Bu teknik karakter, ABD'nin kararlarına daha yüksek düzeyde uluslararası kabul ve meşruiyet kazandırmaktadır. Alınan kararlar, teknolojik üstünlüğü korumak, ticaret akışlarını yeniden yönlendirmek veya belirli rakipleri küresel pazarlardan dışlamak gibi belirli stratejik çıkarılara açıkça hizmet etseler bile, iyi yönetim ve risk yönetimi mantığıyla tutarlı görünmektedir (Pasquale, 2015, s. 217).

Bulut ve veri analitiği sektörlerinde faaliyet gösteren büyük şirketler, aynı zamanda ulusal güvenlik sisteminin yapısal bir bileşenidir. Bu şirketler, tehdit tahmin algoritmaları çalıştırmalarına veya siber savunma için duysal kaynaklar sağlamalarına olanak tanıyan, muazzam miktarda operasyonel veri ve hesaplama gücüne sahiptir. Bu şirketler, altyapılarını ve analizlerini stratejik varlıklar olarak devlete sunmaktadır (Haber Merkezi, 07.05.2025).

Devlet ile büyük teknoloji şirketleri arasındaki bu artan örtüşme, gelişmiş analitik yeteneklerin, yapay zekâ araçlarının ve büyük verinin artık sadece devlet kurumlarının tekelinde olmadığı dijital çağda, egemenlik kavramını yeniden tanımlamaktadır. Bunun yerine, kamu ve özel sektör aktörleri arasında alışılmadık bir güç dağılımına dayanan, yeni hibrit dijital egemenlik biçimleri ortaya çıkmaktadır (Weymouth, 2025, s. 60). Teknoloji şirketleri veri ağlarına, algoritmalara ve analitik altyapıya sahipken, devlet stratejik rehberlik sağlama, düzenleyici çerçeveler belirleme, genel güvenlik ve ekonomik hedefleri tanımlama hakkını elinde tutmaktadır.

Devlet ve özel sektör arasındaki pratik iş birliği mekanizmaları, ortak koordinasyon merkezleri ve bilgi paylaşımı girişimleri, teknoloji şirketlerini karar vericilerin doğrudan veri kaynağı haline getirmektedir.

Piyasa artık yalnızca arz ve talep mekanizmalarıyla yönetilen bağımsız bir ekonomik alan olarak anlaşılmamakta, siyasi karar alma sisteminin yapısal bir uzantısı haline gelmektedir. Bu sistemde, büyük veri ve ondan elde edilen bilgiler, kamu politikasını yönlendirmede belirleyici bir faktör haline gelmiştir (Kitchin, 2014, s. 58). Tüketici davranışları, sermaye hareketleri ve yatırım eğilimlerinin analiz edilmesiyle elde edilen bilgiler artık sadece ekonomik amaçlarla kullanılmamakta, düzenleme, vergilendirme, ticaret kısıtlamaları ve hatta dış politika ile ilgili somut politika tercihlerine dönüştürülmektedir. Bu değişim, uluslararası sistemdeki aktörler arasında eşitsiz bir ilişki yaratmakta, veri akışlarını kontrol, analiz etme ve yorumlama yeteneğine sahip olanlar, bu yeteneklerden yoksun aktörler üzerinde orantısız bir etki kazanmaktadır (Sukumar, 09.10.2025).

İstihbarat kurumları tarafından finanse edilen veya güvenlik kurumlarıyla çalışan bazı şirketler, büyük miktarda veriyi politika ve lobi faaliyetlerini yönetmek için kullanılan operasyonel istihbarata dönüştüren araçlar sunmaktadır. Bu verilerin yürütme organlarıyla paylaşılması, ölçülebilir göstergelere dayalı idari veya lobi politikalarının uygulanmasını kolaylaştırır (Basil, 12.09.2024).

Güvenlik teknolojisi ekosistemine hükümet ve kâr amacı gütmeyen yatırım fonlarının katılımı, ABD hükümetinin kendisine gelişmiş analitik araçlar sağlayan şirketlerden oluşan bir ağ kurmak için, nasıl yatırım yaptığını göstermektedir. Bu stratejik finansman, daha sonra politika ve güvenlik amaçları için kullanılacak veri teknolojileri üreten start-up'ları güçlendirerek, devlete uzun vadeli etki alanı sağlamaktadır (Srivastava & Bullock, 23.10.2024).

Kâr amacı gütmeyen araştırma ve uygulamalı kurumlar ise kamu ve özel sektör arasında bir köprü görevi görerek, ulusal risk modelleme ve olay yönetiminde kullanılan analitik araçlar ve programlar geliştirmektedir. Bu kurumsal entegrasyon, onları veriye dayalı karar alma sürecinde aktif aktörler haline getirmekte ve büyük veriyi etkiye dönüştürme yeteneğinin tek bir hükümetin tekelinde olmadığını, kurum ve şirketlerden oluşan bütünleşmiş bir ağın ürünü olduğunu teyit etmektedir (Pehlivanli, 2012, s. 122).

4. SİBER UZAY ARACILIĞIYLA AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN ULUSLARARASI ETKİSİ

Dijital sınırların jeopolitikle örtüştüğü bir dünyada, siber uzay devletler arasında güç ve nüfuz mücadelesinin merkezi bir arenası haline gelmiştir. Siber operasyonlar artık altyapıyı savunmak veya bilgileri korumakla sınırlı değil, ABD öncülüğündeki devletlerin rakiplerine ve müttefiklerine aynı anda baskı uygulamak, caydırmak veya etkilemek için kullandıkları stratejik araçlar haline gelmiştir (Akdağ, 2025, s. 3).

Amerika Birleşik Devletleri siber gücünü sadece savunma aracı olarak değil, aynı zamanda uluslararası etki aracı olarak kullanmaktadır. Dijital saldırı veya müdahalelerle tehdit, caydırma ve zorlama yoluyla diğer ülkelerin siyasi sistemlerine müdahale edilmektedir.

4.1. KÜRESEL CAYDIRICI ETKİ OLARAK SİBER GÜÇ

Siber uzay, sadece bir savunma aracı olmaktan öte, rakip ülkeleri veya şirketleri caydırmak için stratejik bir araç haline gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, siber kurumları aracılığıyla, saldırı operasyonları başlatma kabiliyetini defalarca göstermiş ve ABD altyapısına veya müttefiklerine yönelik herhangi bir dijital saldırı veya tehdidin, daha ölümcül ve etkili olabilecek eşit etkiye sahip bir yanıtla karşılanacağına dair caydırıcı bir mesaj göndermiştir. Bu yanıt dijital, istihbarat ve askeri iş birliği yoluyla yapılabilmektedir.

Siber güç artık geleneksel askeri caydırıcılık sistemlerini destekleyen yalnızca teknik bir araç olarak anlaşılmamakta, bağımsız caydırıcılık hedeflerine ulaşabilen kısmi işlevsel bir alternatif haline gelmektedir (Seren, 23.12.2020). Amerika'nın siber alanda izlediği yaklaşım, yeteneklerin kapsamı, araçların niteliği ve olası bir yanıtın sınırları konusunda kasıtlı olarak belirsizlik yaratarak, dolaylı caydırıcılık mesajları oluşturmaya dayanmaktadır. Böylelikle düşmanlar arasında psikolojik-stratejik bir caydırıcılık ortamı yaratılmaktadır. Bu belirsizlik, caydırıcı sinyalin bir zayıflığı değil, aksine onun merkezi bir unsuru olup, rakip aktörlerin risk değerlendirmelerini abartmaya ve ABD'nin güç gösterisi yapmasına veya kamuoyuna açık bir tırmanışa başvurmasına gerek kalmadan, siber uzayda düşmanca davranışların maliyetini yeniden hesaplamaya sevk etmektedir (Brake, 2015, s. 6).

Bu strateji, dijital zorlama olarak bilinen bir kavramda somutlaşmaktadır. Resmi olarak savaş ilan etmeden baskı uygulamak için ağları veya kritik altyapıyı bozma veya bir ülkeye dijital

hizmetleri kesme yeteneğidir. Bu tür bir zorlama, askeri güçlerin konuşlandırılmasını gerektirmediği ve doğrudan insan kayıplarına yol açmadığı için, gizli bir etki aracı olarak kabul edilmektedir. Ancak bu durum düşmanın altyapısına, ekonomisine ve hatta siyasi istikrarına ağır bir maliyet getirmektedir. Ayrıca, bu tür bir saldırının faili her zaman bilinmemekte, bu da saldırıyı gerçekleştiren devlet için bir avantaj oluşturmaktadır (Klepper, 21.04.2025).

Siber zorlama modeli, Amerika Birleşik Devletleri'nin geleneksel silahlı çatışma eşliğini aşmadan somut siyasi veya müzakere kazanımları elde etmesini sağlamakta ve bu da ona yüksek derecede stratejik esneklik ve gelişmiş risk yönetimi yetenekleri kazandırmaktadır. Bu bağlamda, siber etki doğrudan bir çatışma aracı olarak değil, daha çok uluslararası ortamdaki gelişmelere göre ayarlanabilen caydırıcı veya uyarı sinyalleri göndermek için kullanılan, kademeli baskı uygulamanın hesaplı bir aracı olarak kullanılmaktadır. Böylece caydırıcılık ve zorlama aynı anda birleştirebilmektedir.

Siber zorlamanın Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı potansiyel kullanımı, Washington'un dijital caydırıcılık dengesi kurma fırsatına sahip olduğu ve herhangi bir saldırı, casusluk veya sabotaj girişiminin o ülke için son derece riskli olduğu anlamına gelmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı siber saldırı düzenlemek isteyen herhangi bir ülke, bunu yapmadan önce iki kez düşünecektir. Çünkü Amerika Birleşik Devletleri sorumlu ülkeyi tespit ederse, daha ölümcül bir siber saldırı ile karşılık verme gücüne sahiptir (Siebens, Pytlak, & Scoggin, 2025, s. 10).

Ancak, bu caydırıcı denge, pratikte garanti edilmesi zor olan teorik varsayımlara dayandığından, doğası gereği kırılgan ve istikrarsızdır. Bu varsayımların başında, düşmanın rasyonel olduğu ve açıklanmamış caydırıcı mesajları okuyup bunların amaçlanan anlamlarını anlayabileceği varsayımı gelmektedir (Joseph S. Nye, Jr., 2017, s. 48). Siber uzayda, sinyallerin kaynağı veya amacı her zaman net değildir. Bu da siber eylemlerin kasıtlı saldırılar veya daha geniş çaplı bir tırmanışın habercisi olarak yanlış değerlendirilmesine veya yanlış yorumlanmasına yol açabilmektedir. Bu kırılganlık, geleneksel siyasi hesap verebilirlik ve karşılıklı caydırıcılık çerçeveleri dışında faaliyet gösterebilen yarı özerk siber gruplar, özel şirketler ve dijital paralı askerler gibi çok sayıda devlet dışı aktörün bulunduğu uluslararası ortamda daha da artmaktadır. Stratejik disiplin düzeyleri farklı olan aktörler arasındaki bu çakışma, tırmanış dinamiklerini kontrol etmeyi daha karmaşık hale getirmekte ve büyük güçlerin düşük yoğunluklu krizleri kontrol altına alma yeteneğini zayıflatmaktadır.

Siber saldırı operasyonlarının ayrıntıları genellikle gizli olsa da, ABD'nin jeostratejik siber yeteneklerini kullandığına veya kullanmakla tehdit ettiğine dair medya ve analitik kanıtlar bulunmaktadır. Bu tür tehditler, diğer devletleri ihtiyatlı davranmaya teşvik etmektedir. Dijital tehditler, açık savaştan ziyade müzakere mantığına tabidir (Lopez, 01.02.2024).

Bu tür tehditlerin etkinliğini artıran bir avantaj, saldırının failine atfedilmesinin zorluğudur. Gizleme ve saklama, kurbanın veya uluslararası toplumun kesin bir suçlamada bulunmasını zorlaştırarak, misilleme veya uluslararası hukuki tepki olasılığını azaltmaktadır. Bu belirsizlik ister Amerika Birleşik Devletleri ister bağlı kurumlarından biri olsun, aktöre gizli faaliyet gösterme konusunda daha fazla yetki verirken, siber uzayı bir pazarlık kozu haline getirmektedir.

Sorumlunun kim olduğu konusundaki belirsizlik, siber operasyonların caydırıcı etkisini artırmakla kalmaz, aynı zamanda hukuki ve etik düzeylerde karmaşık bir gri alan yaratır. Faillerin kimliğini ve doğrudan sorumluluğunu kanıtlayan kesin teknik delillerin elde edilmesinin zorluğu göz önüne alındığında, sorumluluğun belirlenmesi temelinde geleneksel uluslararası hukuk mekanizmaları, fiilen işlevsiz hale gelmektedir. Bu hukuki boşluk, yalnızca usule ilişkin bir sorun değil, siber stratejinin kendisinin yapısal bir unsurudur. Bu durum siber aktörlere, doğrudan hukuki veya siyasi maliyetlere katlanmadan, düşmanca veya zorlayıcı operasyonlar yürütme konusunda, önemli bir hareket alanı sağlamaktadır (Schulze, 2019, s. 6).

Ancak, caydırıcılık veya zorlama amacıyla siber gücün kullanılması risksiz değildir. Enerji, iletişim veya ulaşım gibi kritik altyapı veya temel hizmetler kesintiye uğrarsa, siviller zarar görebilir. Tıbbi hizmetler kesintiye uğrarsa, hastalar ve yaralılar zarar görebilir. Cerrahi operasyonlar durdurulabilir. Bu da hukuki ve etik sorunları gündeme getirebilir. Saldırı sivil nitelikteyse veya yaygın hasara yol açıyorsa, saldırının arkasında yatan devlet veya kurum tespit edilirse, saldıran devletler potansiyel sorumlulukla karşı karşıya kalmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında, siber gücün Amerika Birleşik Devletleri'ne geleneksel askeri güce kıyasla nispeten düşük maliyetli bir etki aracı olduğu görülmektedir. Aslında, siber saldırıların askeri saldırılardan daha hassas olduğu, çünkü diğer sektörlerden ziyade belirli bir sektörü hedef aldıkları, ancak yine de hassas bir denge gerektirdiği söylenebilir. Stratejik hedeflerin gerçekleştirilmesi ile yasal veya insani engellerin aşılması veya üçüncü ülkelerin egemenliğinin ihlal edilmemesi arasında bir denge kurulması gerekmektedir. Bu dengeyi sağlamak ise oldukça zor gözükmektedir (Yılmaz, 2019, s. 9).

4.2. DİĞER ÜLKELERİN SİYASİ SİSTEMLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Son yirmi yılda, Amerika Birleşik Devletleri, izleme, analiz, güvenlik ve önleyici müdahaleyi bir araya getiren siber araçlar aracılığıyla, diğer ülkelerin siyasi yönetiminde aktif bir rol oynamaya başlamıştır. Bu değişim, Washington'un jeopolitik rekabetin artık sadece sert güce değil, aynı zamanda bilgi akışını kontrol etmeye ve müttefik ülkelerdeki siyasi süreci dış baskılardan korumaya da bağlı olduğunu fark etmesiyle gerçekleşmiştir. Bu nedenle, ABD güvenlik kurumları yabancı dijital kampanyaları izleme ve bunların Avrupa'daki seçim alanına sızmasını önleme yetenekleri geliştirmeye başlamıştır. Bu yaklaşım, yalnızca Washington'un çıkarlarının savunulmasını değil, aynı zamanda ulusal sınırları aşan bir rol de yansıtmaktadır. ABD, müttefik rejimlerin istikrarını sağlamaya ve dijital etki operasyonları sonucunda istikrarsızlaşmalarını önlemeye katkıda bulunmayı amaçlamaktadır (Joseph S. Nye, 2010, s. 13).

Bu bağlamda, Amerika'nın seçim ve bilgi süreçlerini koruma rolünü, savunma ve etkiyi birleştiren iki boyutlu bir stratejik araç olarak görebiliriz. Bir yandan, bu önlemler Amerika Birleşik Devletleri'nin iç çıkarlarını korumaya ve demokratik kurumları manipülasyon ve siber saldırılardan korumaya katkıda bulunarak Amerikan siyasi sisteminin güvenilirliğini ve istikrarını artırmaktadır. Öte yandan, Washington'a uluslararası siyasi sürecin gidişatını dolaylı olarak etkileme yeteneği kazandırarak, tarafsız görünen ancak aslında devletler arasındaki güç ve etki dengesini etkileyen araç ve teknikler aracılığıyla, siyasi ve ekonomik etkileşimleri yönlendirmesine imkân tanımaktadır (Action, 09.01.2026).

ABD'nin siber müdahalelerinin, rakip devletlerin siyasi sızma girişimlerini önlemeyi amaçladığı söylenebilir. Bir dizi vakada, uzman ABD ekipleri, sosyal medya platformlarında veya hassas seçim dönemlerinde yanıltıcı anlatılar yayarak Avrupa ülkelerini hedef alan, yabancı dezenformasyon kampanyalarını engellemiştir. Bu müdahaleler, yabancı ağları etkisiz hale getirmek veya ABD'nin düşmanlarıyla bağlantılı dijital altyapıyı kapatmak amacıyla yürütülen operasyonlara ilişkin analitik raporlarda belgelenmiştir. Bu önlemler genellikle, sofistike saldırı kampanyalarına karşı koyacak teknik kapasiteden yoksun olan Polonya ve Ukrayna gibi dost ülkelerin istikrarını korumak için atılan bir adım olarak gerekçelendirilmektedir (Booth, Robert, 03.12.2024).

Washington, seçim güvenliğini güçlendirerek dost hükümetleri desteklemektedir. Bu destek, elektronik sistem test teknolojileri sağlama, seçmen veri tabanlarını korumak için kurumları eğitime ve siyasi krizlere dönüşmeden ihlalleri tespit edebilen erken uyarı ağları kurmayı içermektedir. Bu çabalar, Avrupa ülkelerinde oy sandıklarını ve hükümet kurumlarını hedef alan bir dizi saldırının ardından önemli ölçüde genişlemiş ve ABD'nin seçim güvenliğini Batı ittifaklarının güvenliği ile bağlantılı bir unsur olarak değerlendirmesine yol açmıştır.

ABD'nin erken analiz teknolojilerine ve erken uyarı ağlarının oluşturulmasına verdiği önem, siber güvenlik kavramında, saldırıları püskürtmekle sınırlı pasif bir savunma modelinden, riskler ortaya çıkmadan önce bunları yönetmeye odaklanan aktif ve proaktif bir role doğru niteliksel bir geçişi temsil etmektedir. Bu araçlar, Amerika Birleşik Devletleri'ne potansiyel siber tehditleri gerçek zamanlı olarak izleme ve analiz etme ve seçim süreçleri ile bilgi sistemlerindeki zayıflıkları belirleme yeteneği kazandırarak, seçimler üzerinde dış etkilerin olasılığını azaltmaktadır. Aynı zamanda, bu yaklaşım, hedef ülkelerin iç politikasına doğrudan müdahil olmaya veya açık siyasi kararlar dayatmaya gerek kalmadan, halka yönelik bilgilerin hassas bir şekilde kontrol edilmesini sağlamakta ve siber müdahaleyi uluslararası etkiyi yönetmek için neredeyse görünmez bir mekanizmaya dönüştürmektedir (Conley, 17.01.2025).

Washington, dijital siyasi müdahaleleri için geniş teknoloji şirketleri ağına da güvenmektedir. Bu şirketler, ABD'nin etki yapısının önemli bir parçası ve onlar sayesinde dünyanın en büyük siber gücü olarak kabul edilmektedir. Bulut bilişim, veri analizi veya sosyal medya yönetimi alanlarında faaliyet gösteren büyük özel kurumlar, yüksek riskli siyasi kampanyaları izleme konusunda devletle paralel bir rol oynamaktadır. Bu şirketler, analitik ve veri yeteneklerini kullanarak dezenformasyon kampanyalarını engellemekte, yabancı kuruluşlarla bağlantılı bot hesaplarını erken aşamada tespit edebilmektedir. Böylece, kapsamlı ABD dijital altyapısı, hedef ülkelerin siyasi süreçlerinde etkili bir aktör haline gelmektedir (Lonergan, Erica D., 12.03.2020).

Amerika'nın büyük teknoloji şirketlerine olan bu artan bağımlılığı, kamu ve özel sektör arasında derin bir stratejik entegrasyonu yansıtmaktadır. Bu entegrasyonda veriler artık sadece ham bilgi değil, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde politikaları şekillendirmek ve sonuçları etkilemek için kullanılan doğrudan bir siyasi etki aracı haline gelmiştir (Vicens, 12.02.2025). ABD hükümet kurumları ile teknoloji devleri arasındaki ortaklıklar, Washington'un verileri hızlı ve doğru bir şekilde toplamasını ve analiz etmesini sağlayarak, küresel medya söylemini

şekillendirme, kamuoyundaki eğilimleri izleme ve diğer ülkelerdeki kamuoyu ve iç politikadaki değişiklikleri öngörme konusunda orantısız bir yetenek kazandırmaktadır.

Ayrıca, ABD'nin müttefikleriyle hassas istihbaratı paylaşması, kriz ortaya çıkmadan önce siyasi dinamikleri kontrol etme stratejisinin önemli bir parçasıdır. Bu paylaşım, güvenlik amaçlı bilgi alışverişiyle sınırlı kalmayıp, dost ülkelerdeki olası gelişmelere ilişkin proaktif bir vizyon oluşturmak için kullanılmakta, krizler somutlaşmadan bu ülkelerin iç politikalarını dolaylı olarak etkilemesini sağlamaktadır. Bu şekilde, siber ağlar önleyici etki araçları haline gelmektedir. Tehditlerin veya siyasi değişimlerin erken aşamada tahmin edilmesini ve risklerin azaltılmasını veya gidişatı yeniden yönlendirmek için müdahalenin uygun zamanda yapılmasını sağlamaktadır. Böylece ABD'nin çıkarlarını korurken, rakiplerinin veya stratejik düşmanlarının hareket özgürlüğünü kısıtlamaktadır.

ABD ayrıca, müttefik ülkelere yönelik dijital faaliyetler hakkında hassas verileri paylaşmak için ittifakları gibi istihbarat ortaklıklarına da güvenmektedir. Bu ortaklıklar, siyasi zarar meydana geldikten sonra değil, öncesinde müdahale edilmesini sağlamaktadır. Bu tür bir koordinasyon, Washington'a bazı ülkelerdeki iç siyasi kararları, doğrudan uyarılar veya rakiplerinin çıkarlarına hizmet edecek iç siyasi kargaşayı önleyen teknik destek planları yoluyla etkileme yeteneği kazandırmıştır (Karaskova, Berzina, & Nemeckova, 2023, s. 47).

Bazı durumlarda, ABD'nin etkisi teknik korumanın ötesine geçerek, müttefik ülkelerdeki bilgi ortamlarının şekillendirilmesine kadar uzanmaktadır. Eğitim programları, medya desteği ve dijital anlatıların izlenmesi yoluyla ABD, kendi vizyonuna uygun siyasi söylemleri güçlendirmeye veya kriz dönemlerinde hükümet kurumlarının bilgi kaosunu yönetmesine yardımcı olmaya çalışmaktadır. Bu rol, doğrudan siyasi müdahale olarak ilan edilmese de yararlanıcı ülkelerin kamusal alanında bilginin yayılma biçimini yeniden şekillendirerek, ABD'nin siber etkisinin mevcut olduğu yeni bir gerçeklik yaratmaktadır (Ignatidou, 2019, s. 18).

Genel olarak, bu yaklaşım, ABD'nin siber gücünün geleneksel bir savunma aracından, sert güç kullanmaya gerek kalmadan, kamuoyunu ve müttefik ülkelerin iç politikalarını yeniden şekillendirebilen, çok boyutlu bir stratejik yumuşak güce nasıl dönüştüğünü vurgulamaktadır. Teknik müdahale ile istihbarat analizinin entegrasyonu, Washington'un bilgi akışını kontrol etme ve yorumlama yeteneğinin, geleneksel askeri ve siyasi etkiye paralel bir araç haline geldiği, yeni bir etki alanı yaratmasına olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, siber operasyonlar artık yalnızca ulusal çıkarları korumak için bir mekanizma değil, uluslararası siyasi ortamı yeniden şekillendirmek, iç ve dış politikaları Amerikan stratejik hedeflerine hizmet edecek şekilde yönlendirmek için bir araç haline gelmektedir.

5. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE YAPAY ZEKÂNIN ASKERİ UYGULAMALARI VE SİBER GÜVENLİK

Son yıllarda Amerikan askeri gücünün niteliğinde niteliksel bir değişim yaşanmış ve yapay zekâ, askeri ve güvenlik üstünlüğünü artırmanın temel dayanaklarından biri haline gelmiştir. Askeri operasyonlar artık sadece askerler ve silahlar gibi geleneksel yeteneklere dayanmamakta, bilgi toplama, analiz etme ve tehditleri ortaya çıkmadan önce tahmin etme

yeteneğine sahip gelişmiş dijital araçları da içerecek şekilde genişlemiştir. Yapay zekânın askeri ve güvenlik sistemlerine entegrasyonu, Amerika Birleşik Devletleri'nin operasyonel esnekliğini artırmak ve olası tehditlere hızlı bir şekilde yanıt vermek için savunma ve saldırı stratejilerine teknolojiyi dahil etmenin önemini kabul ettiğini göstermektedir (Guldogan, 09.12.2025).

Bu dönüşüm, başta insansız hava araçları, gözetleme ve analiz sistemleri ve siber uzayda proaktif operasyonlar olmak üzere birçok alanda yapay zekânın kullanımını içermektedir. Yapay zekâ, büyük verilerin yönetilmesinde ve doğru istihbarat sonuçlarının elde edilmesinde de merkezi bir araç haline gelmiş ve ABD'nin kanıtlara ve doğru analizlere dayalı stratejik kararlar alma yeteneğini geliştirmiştir.

5.1. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN ASKERİ OPERASYONLARINDA YAPAY ZEKÂNIN ENTEGRASYONU

Yapay zekâ teknolojisi ABD'nin askeri planlama ve icrasında vazgeçilmez bir bileşen haline gelmiştir. En dikkat çekici örneklerden biri, makine öğrenimi algoritmalarını askeri hedefleme bilgi zincirine dâhil etmek amacıyla Pentagon tarafından 2017 yılında başlatılan, Project Maven projesidir. Bu proje, uydu görüntülerinden ve drone sensörlerinden elde edilen büyük miktarda veriyi işlemekte ve analiz etmekte ve hedefleri belirleme, önceliklendirme gibi öldürme zincirinin altı adımından dördünü gerçekleştirebilmektedir. Saha denemelerinde, bu sistem hedef işleme hızını yapay zekâ kullanılmadığında saatte sadece 30 hedef iken yapay zekâ ile birlikte saatte yaklaşık 80 hedefe çıkarmış ve benzer görevler için gereken personel sayısını yaklaşık 2.000'den 20'ye kadar azaltmıştır (Donnelly, 22.12.2025).

Şubat 2024'te, CENTCOM (ABD Merkez Komutanlığı) yetkilileri, yapay zekâ destekli bilgisayar görme algoritmalarının Irak, Suriye ve Yemen'de ABD uçakları tarafından gerçekleştirilen 85'ten fazla hava saldırısında hedeflerin daraltılmasına yardımcı olduğunu doğrulamıştır. Bu algoritmalar, füze sahaları ve milis tesisleri gibi saha hedeflerinin tanımlanmasını desteklemek için kullanılmıştır. Saldırıların gerçekleştirilmesinden önce insan gözetimi devam etmiştir (Smith, 26.02.2024).

Savaş alanında kullanılan gelişmiş uygulamalardan biri, Shield AI tarafından geliştirilen MQ-35 V-BAT gibi yapay zekâ ile donatılmış insansız hava araçlarının kullanılmasıdır. Bu platformlar dikey kalkış ve iniş VTOL yeteneklerine sahip olup, Hivemind yapay zekâ programı sayesinde, sinyallerin zayıf veya iletişimin sınırlı olduğu ortamlarda otonom olarak seyir yapabilmekte ve görevlerini yerine getirebilmektedir. Bu sistemler özellikle keşif ve istihbarat toplama görevleri için kullanılmaktadır. ABD Donanması ile ilgili kuvvetlerin, görev yürütme sırasında minimum insan müdahalesi ile geniş alanlarda hassas operasyonlar gerçekleştirme yeteneğini yine bu sistemler artırmaktadır (Shield AI, 30.08.2023).

DARPA (ABD Savunma İleri Araştırma Projeleri Ajansı) tarafından finanse edilen Mind's Eye programı gibi araştırmalar, yapay zekâyı savaş alanındaki karmaşık görsel sahneleri anlamaya ve nesne tanımadan hareketin kinematik analizine ve hareketli unsurların davranışlarının tahminine kadar uzanan konuları içermektedir. Bu tür sistemler, insan analistlerin kalıpları

tanımlama ve tehditleri anında değerlendirme yükünü azaltmada önemli roller oynamaktadır (Vasundhara, 22.06.2011).

ABD ordusu içindeki yapay zekâ uygulamalarının genişlemesini gösteren bir adım olarak Pentagon, geleneksel yöntemlerden daha hızlı bilgi analiz ve toplama amacıyla, üretken yapay zekâ kullanarak, askeri manevra planlaması ve kaynak yönetimini hızlandırmayı amaçlayan Thunderforge gibi projelerde, Microsoft, Google ve diğer şirketlerle iş birliği yapmaktadır. Bu, dinamik koşullarda karar verme verimliliğini artırırken, yapay zekâ entegrasyonunun savaş alanından, stratejik ve güvenlik planlama düzeyine kadar nasıl genişlediğini göstermektedir (Vynck, 05.25.2025).

Yapay zekâ, uydu görüntüleri, iletişim verileri ve coğrafi haritalar gibi çok sayıda veri kaynağını gerçek zamanlı olarak entegre etme yeteneği sayesinde, savaş alanında istihbarat ve bilgilerin analiz edilme şeklini kökten değiştirmektedir. Bu, askeri komutanların durum farkındalığını artırmakta, hızlı karar verme önerileri sunmalarına yardımcı olmaktadır.

Operasyonel entegrasyonun genişlemesine rağmen, askeri operasyonlarda insan gözetimi ve nihai karar verme zorunluluğu devam etmektedir. ABD liderliği, algoritmaların henüz saldırı önceliklerini belirlemediğini veya kendi başına ateşleme kararları almadığını, aksine uluslararası kurallara uyumu sağlamak ve hataları önlemek için insanlar tarafından incelenen önerilerde bulunduğunu vurgulamıştır. Bu, ABD ordusu içinde derinlere kök salmış bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Yapay zekâyı, ölüm kalım kararlarında insan unsurunun yerine geçirmektense, bir güç çarpanı olarak kullanılması anlamına gelmektedir.

5.2. SİBER GÜVENLİKTE YAPAY ZEKÂNIN KULLANIMI VE TEHDİTLERİN ÖNGÖRÜLMESİ

Son on yılda, kurumsal ve ulusal düzeylerde ve hatta kritik altyapılarda dijital sistemlere olan bağımlılığın artması sonucunda, siber güvenlik alanında saldırılar hızla yaygınlaşmıştır. Bu gelişmeyle birlikte siber saldırılar daha karmaşık ve daha hızlı hale gelmiş, geleneksel savunma yöntemleri tarafından tespit edilmeden sistemlere zarar verebilen, gelişmiş kalıcı tehditler olarak ortaya çıkmıştır. Bu zorluk nedeniyle, yapay zekâ bir veri analiz aracından, siber savunmanın merkezi bir bileşenine dönüşmüştür. Yapay zekâ tehditler ortaya çıkmadan önce tahmin etmek, görünmez kalıpları analiz etmek ve güvenlik ekiplerinin müdahalesini hızlandırmak için kullanılmaktadır. Araştırmalar ve raporlar, yapay zekânın entegre edilmesinin olaylara müdahale maliyetini %40'a kadar azaltabileceğini ve geleneksel yöntemlere göre tehditleri, daha hızlı ve daha doğru bir şekilde tespit etme yeteneğini geliştirebileceğini göstermiştir (Goswami, Mondal, Halder, Nayak, & Sil, 2024, s. 86).

Modern dijital ortamlarda, her gün büyük miktarda ağ etkinliği ve veri akışı gerçekleşmekte, bu ise insan analistlerin her şeyi gecikmeden incelemesini zorlaştırmaktadır. İşte bu noktada yapay zekâ devreye girmekte, makine öğrenimi ile derin öğrenme algoritmalarını kullanarak ağ verilerini, oturum açma bilgilerini, uygulama davranışlarını ve trafik modellerini analiz ederken, potansiyel tehditleri gösteren modelleri belirlemektedir. Araştırmalar, yapay zekânın bu büyük miktardaki verileri, manuel olarak yazılmış kurallara dayanan geleneksel

yöntemlerden, daha hızlı ve daha doğru bir şekilde işleyebildiğini göstermiştir (Buczak & Guven, 2016, s. 1155).

Saldırı gerçekleşikten sonra tespit etmeye güvenmek yerine, AI modelleri geçmiş verilerle eğitilmekte ve saldırılardan önce ağ davranışındaki değişiklikleri tanımak için sürekli olarak güncellenmektedir. Yapılan bir araştırmaya göre bu tür analizler, geçmiş eğilimleri inceleyerek, gelecekteki tehditlerin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmakta, siber güvenlik ekiplerine saldırı gerçekleşmeden önce, önleyici tedbirler alma olanağı sağlamaktadır. Son yıllarda siber saldırılar yaklaşık %75 oranında artmıştır. Bu ise güvenilir saldırı tahmini sağlayan analitik araçların öneminin vurgulamasına neden olmuştur. (Check Point Team, 18.10.2024).

Yapay zekâ sistemleri, siber olaylara müdahalenin otomasyonunda önemli bir rol oynamaktadır. Bu sistemler, uyarıları öncelik sırasına koyabilmekte, saldırıları ilk aşamada sınıflandırabilmekte ve geleneksel müdahale ekibi devreye girmeden önce uygun önlemleri alabilmektedir. IBM Security gibi platformlara göre, tehdit analizi ve uyarılarında yapay zekâ kullanımı, soruşturma ve müdahale için gereken süreyi %55'e kadar azaltırken, tehdit ve dolandırıcılıkla mücadele maliyetini ise yaklaşık %90 oranında azaltmaktadır (WifiTalents, 12.02.2026).

Siber güvenlikte yapay zekâ, birden fazla veri kaynağını birleştirerek ve bunları korelasyonel olarak analiz ederek, tehdit istihbaratını iyileştirmekte, tehditlerin düzeyini belirlerken, doğru tahminler sunmaktadır. Bu araçlar, tehlikeli ve normal durumları ayırt edebilmekte, güvenlik ekiplerinin dikkatini dağıtabilecek ve verimliliklerini azaltabilecek yanlış sonuçları azaltmaktadır. Uzman makale analizleri, güvenlik istihbaratının iyileştirilmesinin siber saldırılara gerçek zamanlı yanıt geliştirdiğini ve sistemler üzerindeki etkilerini azalttığını göstermektedir (Singh, 28.10.2025).

Yapay zekâ, ağlar ve sistemler içindeki kullanıcı davranışlarını analiz ederek, davranışların olağandışı bir şekilde değişip değişmediğini belirleyebilmektedir. Bu durum, iç güvenlik ihlali veya kötü niyetli faaliyetlerin varlığını, tespit anlamına gelmektedir. Davranış analizi ve sürekli izleme gibi teknikler, geleneksel antivirüs sistemlerinin göremeyeceği gizli saldırı girişimlerini tespit etmeye yardımcı olmakta, güvenlik ekiplerine saldırılar ciddi hasara yol açmadan müdahale etme fırsatı vermektedir (Dickson, 25.08.2016).

Microsoft'un yakın tarihli bir raporuna göre, Rusya, Çin ve İran gibi ABD'ye düşman olan ülkeler de otomatik saldırılar ve yapay zekâ destekli kimlik avı dâhil olmak üzere siber saldırıları yoğunlaştırmak için yapay zekâyı kullanmaktadır. Süreç içerisinde siber savunma ekiplerinin karşılaştığı zorluklar artmakta, tespit ve tahmin için daha sofistike çözümler gerekmektedir. Bu nedenle ABD, bu tür saldırıları gerçekleşmeden önlemek veya engellemek için yapay zekâ destekli savunma yeteneklerini sürekli olarak geliştirmeye çalışmaktadır. Önemli faydalarına rağmen, davranış analizi ve tahmin algoritmaları, gizlilik endişelerine yol açabilecek hassas verilere dayandığından, yapay zekâ kullanımı gizlilik ve kişisel veri güvenliği gibi zorlukları da beraberinde getirmektedir. (Satter, 15.02.2024).

Siber alanda Amerikan teknolojisinin gücü, ulusal gücün temel direklerinden biri olan bilgi üstünlüğü teorisinin pratik bir yansımasıdır. Pratik düzeyde, Amerika Birleşik Devletleri bu

kapasiteyi oluşturmak için, muazzam mali ve insan kaynakları ayırmıştır. ABD Savunma Bakanlığı'nın siber faaliyetler bütçesi sadece savunma amaçlı değil, aynı zamanda organize saldırı kapasitelerinin geliştirilmesiyle de bağlantılıdır. Bu, ABD'nin Stuxnet saldırısı ile İran'ın nükleer programını bozmadaki rolünü resmi olarak kabul etmesiyle kanıtlanmıştır. Bu saldırı, siber uzayın geleneksel askeri eylemlere kıyasla düşük maliyetli ancak siyasi ve teknik açıdan yüksek etkililiği olan bir stratejik araç olarak kullanıldığına dair önemli bir örnektir (Doubleday, 11.03.2024).

Siyasi olarak Amerika Birleşik Devletleri, siber etkinliğini artırmak için devleti özel sektörle bütünleştiren esnek bir kurumsal model benimsemiştir. 18.000'den fazla kamu ve özel kuruluşu etkileyen 2020 SolarWinds ihlali gibi dijital altyapıya yönelik yaygın saldırıların ardından Washington, Siber Güvenlik ve Altyapı Güvenliği Ajansı'nın (CISA) rolünü güçlendirmek için hızlı bir şekilde harekete geçerek, kritik sektörlerin korunmasını koordine etmek amacıyla daha geniş yetkiler vermiştir. 2023 yılında ABD yönetimi, yazılım ve dijital tedarik zincirlerinin güvenliğini sağlamak için teknoloji devlerine doğrudan sorumluluk yükleyen, Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi'ni de başlatmıştır (Richberg, 25.03.2024). Bu yaklaşım, siber uzayın kontrolünün sadece askeri güçle değil, aynı zamanda standartlar belirleyerek, teknolojiyi kontrol ederek ve küresel ağları yöneterek de sağlanabileceği siyasi vizyonunu yansıtmaktadır. Bu vizyon, ABD'nin caydırıcılık ve etki gücüne sahip bir dijital güç olarak konumunu korumasına, olanak tanımaktadır.

SONUÇ

21. yüzyılda Amerikan gücünün artık yalnızca geleneksel askeri cephaneliğinin büyüklüğü veya dünya çapındaki üslerinin yaygınlığı ile ölçülmediğini, ancak Amerikan ulusal güvenliğinin temel dayanaklarından biri olarak teknolojik ve dijital üstünlüğe giderek daha fazla önem verdiğini göstermektedir. Amerika Birleşik Devletleri, siber uzay ve dijital teknolojileri, özellikle yapay zekâ ve büyük veri analizini, basit araçlardan savunma ve saldırı stratejisinin yapısal bileşenlerine dönüştürmeyi başarmış ve bu sayede riskleri yönetebilir hale gelmiştir. Böylece, sert askeri güçten daha az maliyetli ve daha esnek araçlarla düşmanlarını ve uluslararası ortamı etkiler bir pozisyona ulaşmıştır.

Çalışmanın vurguladığı temel sonuçlardan biri, Washington'un siber güvenliği izole bir teknik sorun olarak ele almadığı, onu genel ulusal güvenlik sistemine yeniden entegre etmeyi başardığıdır. Bu entegrasyon, uzmanlaşmış kurumsal yapıların oluşturulması ve ileri savunma gibi yeni askeri doktrinlerin geliştirilmesinde etkili olmuştur. Bu gelişmeler sonrası Amerika Birleşik Devletleri, pasif koruma mantığından dijital sınırlarının ötesindeki tehditleri yönetme mantığına geçmiştir. Bu anlamda siber uzay, kara, deniz ve hava kadar önemli bir stratejik mantıkla yönetilen, ayrı bir operasyon alanı haline gelmiştir.

Çalışma ayrıca, siber alanda Amerikan üstünlüğünün sadece devletin yeteneklerinden değil, aynı zamanda güvenlik hedeflerine hizmet etmek için özel sektörü ve sivil teknolojiyi harekete geçirme konusundaki benzersiz kabiliyetinden de kaynaklandığını vurgulamaktadır. Teknoloji ve veri analizi şirketleri, kâr amacı gütmeyen araştırma merkezleri ve ulusal güvenlikle bağlantılı yatırım fonlarıyla kurulan kapsamlı ortaklıklar, devlet ve piyasa arasında veri ve uzmanlık akışının sağlandığı bütünleşmiş bir sistemin, oluşturulmasına katkıda bulunmuştur.

Bu yaklaşım, dijital yetenekleri genellikle hükümet bürokrasileri veya askeri kurumlarla sınırlı kalan rakiplerine karşı, Amerika Birleşik Devletleri'ne karşılaştırmalı bir avantaj sağlamıştır.

Çalışma ile insansız hava araçları, istihbarat analizi veya siber tehdit tahmini gibi savunma ve saldırı operasyonlarına yapay zekânın entegre edilmesinin, askeri karar alma sürecinin doğasını değiştirdiğini göstermiştir. Kısa sürede büyük miktarda veriyi işleme ve insan gözünün göremediği kalıpları ortaya çıkarma yeteneği, Amerikalı karar vericilerin reaktif değil proaktif davranmalarını sağlamıştır. Bu değişim, dijital caydırıcılığın etkinliğini artırırken, aynı zamanda uluslararası barış ve güvenliği etkileyen konularda otomatik sistemlere güvenmenin sınırları, hesap verebilirlik ve meşruiyet konusunda önemli sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

Çalışma, Amerika Birleşik Devletleri'nin siber gücünü sadece kendini savunmak için değil, aynı zamanda müttefiklerinin ve düşmanlarının siyasi ortamlarını etkilemek için de kullandığını göstermektedir. Seçim süreçlerini korumak, dezenformasyon kampanyalarıyla mücadele etmek ve dost ülkelerin dijital altyapısını desteklemek, geleneksel müdahale biçimlerinin ötesine geçen yeni etki araçlarıdır. Bu uygulamalar genellikle demokratik istikrarı korumak için sunulsa da özellikle devletlerin siber davranışlarını düzenleyen kapsamlı bir uluslararası çerçeve bulunmadığından, hukuki ve egemenlik sorunları ortaya çıkarmaktadır.

Amerikan teknolojik ve dijital gücünün, değişen uluslararası sistemde, ABD'nin konumunu korumada belirleyici bir faktör haline geldiği söylenebilir. Ancak bu üstünlüğün sürdürülebilirliği, Washington'un güvenlik etkinliği, uluslararası hukuk normlarına saygı ve dijital alanda bireysel hakların korunması arasında hassas bir denge kurma becerisine bağlı olduğu görülmektedir. Yapay zekâ ve siber güvenlik, Amerika Birleşik Devletleri'ne eşi görülmemiş bir etki ve caydırıcılık aracı sağlarken, bu araçların kötüye kullanılması veya aşırı güvenilmesi, uzun vadede olumsuzluklar doğurabileceği gibi, ülkenin uluslararası meşruiyetini de zedeleyebilecektir.

KAYNAKÇA

Action, C. f. (09.01.2026). *U.S. Confrontation With Venezuela*. Global Conflict Tracker. <https://2u.pw/OLezv>

Akbulak, Y. (22.07.2024). *Uluslararası Hukukta 'Karşı Önlemlere Yardım' Sorunu*. Legal Yayınevi. <https://2u.pw/PGfkk>

Akdağ, Y. (2025). *Great Power Cyberpolitics and Global Cyberhegemony*. Cambridge University Press. <https://2u.pw/Q731Z>

Albon, C. (15.07.2025). *Pentagon taps four commercial tech firms to expand military use of AI*. C4isrnet. <https://2u.pw/33x6k>

Amerika's Cyber Defense Agency . (20.11.2018). *Cybersecurity and Infrastructure Security Agency*. Amerika's Cyber Defense Agency. <https://2u.pw/kWS0vq>

Araya, D., & King, M. (03.2022). *The Impact of Artificial Intelligence on Military Defence and Security*. Centre for International Governance Innovation. <https://2u.pw/z4T0l>

- Basil, A. K. (12.09.2024). *Mastercard bolsters threat intelligence capabilities with \$2.65 billion deal for Recorded Future*. Reuters. <https://2u.pw/su3Jl>
- Booth, R. (03.12.2024). *Meta says it has taken down about 20 covert influence operations in 2024*. The Guardian. <https://2u.pw/vgFpV>
- Booth, Robert. (03.12.2024). *Meta says it has taken down about 20 covert influence operations in 2024*. The Guardian. <https://2u.pw/vgFpV>
- Brake, B. (05.2015). *Strategic Risks of Ambiguity in Cyberspace*. Council on Foreign Relations. <https://2u.pw/ds0L9>
- Buczak, A. L., & Guven, E. (2016). *A Survey of Data Mining and Machine Learning Methods for Cyber Security Intrusion Detection*. IEEE Communications Surveys & Tutorials. <https://2u.pw/3kkBJ>
- Çahmutoğlu, E. (14.12.2023). *Görüş-Yeni nesil savaşlarda siber teknolojilerin etkisi*. Anadolu Ajansı. <https://2u.pw/aHUDd>
- Çahmutoğlu, Ersin. (05.11.2025). *Devlet Destekli Siber Saldırıların Evrimi ve Değişen Savunma Stratejileri*. ADEO Cyber Security. <https://2u.pw/WWnm3>
- Çakan, Ş. N., & Göküş, M. (2025). *Yapay Zekada İki Küresel Güç: ABD ve Çin'in Yapay Zeka Stratejileri Üzerine Bir*. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 147. <https://2u.pw/27Q19>
- Carroll, J. M. (2024). *The U.S. National Cybersecurity Strategy: A Vehicle with an International Journey*. Harvard University. <https://2u.pw/gBCyC>
- Check Point Team. (18.10.2024). *A Closer Look at Q3 2024: 75% Surge in Cyber Attacks Worldwide*. Check Point. <https://2u.pw/O6JZU>
- CNMF Public Affairs. (04.05.2025). *U.S. conducts first Hunt Forward Operation in Lithuania*. CNMF Public Affairs. <https://2u.pw/ZwObfe>
- Conley, C. (17.01.2025). *Defending Democracy: The #PROTECT2024 Chapter in Election Infrastructure Security*. America's Cyber Defense Agency. <https://2u.pw/5xDJk>
- Darıcı, A. B. (30.04.2021). *Yapay zeka ve uluslararası güvenlik*. Anadolu Ajansı. <https://2u.pw/olCsK>
- Darıcı, D. A. (02.12.2020). *Devletlerin güncel siber güvenlik stratejileri*. Anadolu Ajansı. <https://2u.pw/SDYZg>
- Dickson, B. (25.08.2016). *How data science fights modern insider threats*. TechCrunch. <https://2u.pw/igiYs>
- Diwqatch. (02.03.2023). *The US National Cybersecurity Strategy*. Digwatch. <https://2u.pw/ruBF1>
- Donnelly, S. (22.12.2025). *Gemini's Arsenal: How Google's AI is Reshaping the Battlefield*. WebProNews. <https://2u.pw/iqRks>

- Doubleday, J. (11.03.2024). *Biden budget request includes \$13B for cybersecurity, continuing upward trend*. Federal News Network. <https://2u.pw/0xyuJ>
- Emerging Technology Policy Careers. (15.01.2025). *Cybersecurity and Infrastructure Security Agency (CISA)*. Emerging Technology Policy Careers. <https://2u.pw/hCsmW>
- Escritt, T. (23.06.2025). *Europeans seek 'digital sovereignty' as US tech firms embrace Trump*. Reuters. <https://2u.pw/cXbc1>
- Field, H., & Welle, E. (22.09.2025). *A 'global call for AI red lines' sounds the alarm about the lack of international AI policy*. The Verge. <https://2u.pw/sEqio>
- Gomez, C. J., Whitaker, A. A., Cannon, J. S., & Karo, L. A. (10.10.2018). *The Big Lift Descriptive Analyses*. Rand. <https://2u.pw/dwJO6>
- Goswami, S. S., Mondal, S., Halder, R., Nayak, J., & Sil, A. (2024). Exploring the Impact of Artificial Intelligence Integration on. *Journal of Industrial Intelligence*, 86. <https://2u.pw/pQPze>
- Guldogan, D. (09.12.2025). *Pentagon launches GenAi.mil to equip US forces with next-generation AI tools*. Anadolu Ajansı. <https://2u.pw/oa8a>
- Haber Merkezi. (07.05.2025). *Şirket verileri tehlikede: Bulut bilişimde artan siber güvenlik riskleri dikkat çekiyor*. Başkent Postası. <https://2u.pw/p5IFZx>
- IBM Corporation. (nd). *Artificial intelligence (AI) cybersecurity*. IBM Corporation. <https://2u.pw/5gk4A>
- Ignatidou, S. (2019). *EU–US Cooperation on Tackling Disinformation*. Chatham House. <https://2u.pw/lGOun>
- Independent. (16.11.2025). *ABD ile Çin arasında güç dengesini yeniden şekillendiren soğuk savaş alanı olarak yapay zeka*. Independent Türkçe. <https://2u.pw/sMdpA9>
- Joseph S. Nye, J. (2010). *Cyber Power*. Harvard Kennedy School. <https://2u.pw/Hj5pI>
- Joseph S. Nye, Jr. (2017). *Deterrence and Dissuasion in Cyberspace*. MIT Press. <https://2u.pw/RXxFc>
- Karaskova, I., Berzina, U. A., & Nemeckova, K. (2023). *Foreign Electoral Interference Affecting EU Democratic Processes*. Authority for European Political Parties and European Political Foundations (APPF). <https://2u.pw/sZDHq>
- Kirkwood, M. (18.11.2025). *Cloud Services Face Scrutiny Under the Digital Markets Act*. Tech Policy Press. <https://2u.pw/qsD6h>
- Kitchin, R. (2014). *The Data Revolution*. SAGE Publications Ltd. <https://2u.pw/3uhEJ>
- Klepper, D. (21.04.2025). *Countries shore up their digital defenses as global tensions raise the threat of cyberwarfare*. Associated Press. <https://2u.pw/hDxye>

- Köksal, İ., & İlhan, R. (26.11.2025). *Siber Güvenliğin Jeopolitik Önemi*. Baibusec. <https://2u.pw/jR03B>
- Kollars, N., & Schneider, J. (20.09.2018). *Defending Forward: The 2018 Cyber Strategy Is Here*. War on Rocks. <https://2u.pw/hsHIZ>
- Lawlor, M. (01.05.2011). *Seeing Eye Systems Learn to Discern*. Signal Magazine. <https://2u.pw/HbCSX>
- Lonergan, E. D. (12.03.2020). *Operationalizing Defend Forward: How the Concept Works to Change Adversary Behavior*. Lawfare. <https://2u.pw/VClAoV>
- Lonergan, Erica D. (12.03.2020). *Operationalizing Defend Forward: How the Concept Works to Change Adversary Behavior*. Lawfare. <https://2u.pw/VClAoV>
- Lopez, C. T. (01.02.2024). *U.S. Can Respond Decisively to Cyber Threat Posed by China*. U.S. Department of War. <https://2u.pw/L1qJSt>
- Losey, S. (09.12.2025). *Pentagon taps Google Gemini, launches new site to boost AI use*. C4isrnet. <https://2u.pw/sDsc4>
- Masood, A. (29.04.2025). *The Integration of AI in Modern Warfare: A Critical Examination of Applications, Risks, and Governance*. Medium. <https://2u.pw/HfuIG>
- Mellen, A., Scott, C., & Blankenship, J. (14.07.2024). *The Busy Security Leader's Guide To The National Cybersecurity Strategy Implementation Plan*. Forrester. <https://2u.pw/VOkWG>
- Menn, J. (28.11.2025). *The U.S. has been cutting cyber defenses as AI boosts attacks*. The Washington Post. <https://2u.pw/WRo00>
- Miller, M. (03.01.2026). *Trump suggests US used cyberattacks to turn off lights in Venezuela during strikes*. Politico. <https://2u.pw/FLVig>
- Ögüç, E. Ş. (29.09.2023). *ABD Ulusal Güvenlik Ajansı "Yapay Zeka Güvenlik Merkezi" açacağını duyurdu*. Anadolu Ajansı. <https://2u.pw/Q0hyj>
- Özdemir, G., & Aslan, S. Y. (2024). *Uluslararası İlişkilerde Yapay Zeka Uygulamaları Diplomasi*. *Euroasia Journal of Social Sciences & Humanities*, 4.
- Pao, U. C. (25.10.2022). *Cyber 101 - Defend Forward and Persistent Engagement*. U.S. Cyber Command. <https://2u.pw/2CaODm>
- Pasquale, F. (2015). *The Black Box Society The Secret Algorithms That Control Money and Information*. London: Harvard University Press.
- Pehlivanli, D. (2012). *Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlarda Kurumsal Risk Yönetimi ve Risk Çalıştayı Vaka Çalışması*. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 122.
- Richberg, J. (25.03.2024). *The National Cybersecurity Strategy One Year Later*. Fortinet. <https://2u.pw/zXbs8>

- Rivera, J.-P., Mukobi, G., Reuel, A., Lamparth, M., Smith, C., & Schneider, J. (07.01.2024). *Escalation Risks from Language Models in Military and Diplomatic Decision-Making*. Cornell University. <https://2u.pw/ywA1s>
- Satter, R. (15.02.2024). *Microsoft says it caught hackers from China, Russia and Iran using its AI tools*. Reuters. <https://2u.pw/cgrh1>
- Sayler, K. M. (2020). *Artificial Intelligence and National Security*. Congressional Research Service. <https://2u.pw/vdwU9>
- Schulze, M. (2019). *Cyber Deterrence is Overrated*. Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP). <https://2u.pw/GIZUd>
- Seren, M. (23.12.2020). *Büyük güçlerin siber savaşı*. Anadolu Ajansı. <https://2u.pw/eAlk9R>
- Shield AI. (30.08.2023). *Shield AI Demonstrates AI-piloted, Teaming V-BATs with AFWERX; Transformational Capability to Be Fielded in 2024*. Shield AI. <https://2u.pw/v4CAH>
- Siebens, J., Pytlak, A., & Scoggin, K. (2025). *Beyond Denial: Toward a Credible Cyber Deterrence Strategy*. Stimson. <https://2u.pw/VzpZt>
- Singh, J. (28.10.2025). *Palo Alto Networks launches AI-driven security offerings to tackle cyberattacks*. Reuters. <https://2u.pw/F1bZV>
- Slaughter, M. J., & McCormick, D. H. (16.04.2021). *Data Is Power*. Foreign Affairs. <https://2u.pw/Fpwn3e>
- Smith, J. (26.02.2024). *US Military Used 'Computer Vision' To Help Pinpoint Targets To Strike In Middle East*. The Daily Caller. <https://2u.pw/M3PR5>
- Srivastava, S., & Bullock, J. (23.10.2024). *AI, Global Governance, and Digital Sovereignty*. Cornell University Press. <https://2u.pw/Y28rw>
- Sukumar, A. M. (09.10.2025). *Tech's 'Sovereignty Washing' in Europe Will Ripple in the Global South*. Lawfare. <https://2u.pw/EPII6>
- Swenson, A., & Cassidy, C. A. (16.02.2025). *Dismantling of federal efforts to monitor election interference creates opening for foreign meddling*. The Associated Press. <https://2u.pw/Uv0vV>
- Tekin, A., & Demire, O. (2024). *Yapay Zeka Teknolojileri ile İstihdam ve Verimlik*. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1588. <https://2u.pw/vOVaO>
- The White House. (2018). *National Cyber Strategy of the United States of America*. The White House. <https://2u.pw/CnIdO>
- The White House. (2023). *National Cybersecurity Strategy*. The White House. <https://2u.pw/N10Mi>
- Thomas, M. (23.10.2025). *15 Risks and Dangers of Artificial Intelligence (AI)*. Built In. <https://2u.pw/TY7bvetR>

- Tsakanyan, V. (25.06.2025). *USA Cybersecurity in 2030: A Geopolitical and Policy Analysis*. Center for Cyber Diplomacy and International Security. <https://2u.pw/wWYzp>
- Tüzün, F. (29.03.2024). *Siber Savaşın Yeni Cephesi: Kritik Altyapılar*. İGAM - İstihbarat ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi. <https://2u.pw/yq55T>
- U.S. Department of Defense. (2023). *Cyber Strategy of The Department of Defense*. U.S. Department of Defense. <https://2u.pw/uydM5>
- Vasundhara. (22.06.2011). *Mind's Eye: Visual Intelligence Takes to the Battlefield*. Airforce Technology. <https://2u.pw/uaVGw>
- Vergun, D. (06.12.2021). *Leaders Discuss DOD's Cyber Strategy to Protect America, Partners*. U.S. Department of War. <https://2u.pw/eVaFMY>
- Vicens, A. (12.02.2025). *US Homeland Security says election security personnel placed on leave*. Reuters. <https://2u.pw/4Nq23>
- Vynck, G. D. (05.25.2025). *Pentagon signs AI deal to help commanders plan military maneuvers*. The Washington Post. <https://2u.pw/8NNCw>
- Weymouth, S. (2025). *Digital Disintegration: Techno-Blocs and Strategic Sovereignty in the AI Era*. Cambridge University Press. <https://2u.pw/VBfVt>
- Yılmaz, A. (2019). *The Evolution of Deterrence Theory for a New Dimension: The Challenges of Cyber Deterrence Strategies in International System*. İstanbul: Kadir Has University. <https://2u.pw/ahslsz>

Çocukların Perspektifinden Oyun: Okul Öncesi Dönemde Oyun Algısı, Aile Katılımı ve Akran İlişkilerinin Nitel Analizi

Saniye Teze¹, Rabia Birelli², Rabia Cansız³

¹Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, Gaziantep, Türkiye. E-mail: saniyeteze@gmail.com

²Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, Çocuk Gelişimi Programı Öğrencisi, Gaziantep, Türkiye. E-mail: birllirabia@gmail.com

³Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, Çocuk Gelişimi Programı Öğrencisi, Gaziantep, Türkiye. E-mail: cnzrabia@gmail.com

Özet: Oyun, erken çocukluk döneminde bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimi destekleyen temel bir gelişimsel bağlam olarak yaygın biçimde kabul edilmektedir. Bununla birlikte çocukların oyuna yükledikleri anlamlar, oyun ortamlarına ilişkin tercihleri ve oyun sırasında deneyimledikleri sosyal süreçler yetişkinlerin yorumlarından farklılık gösterebilmektedir. Bu nedenle çocukların oyun deneyimlerinin kendi anlatıları üzerinden incelenmesi, erken çocukluk dönemindeki oyun kültürü ve çocukların sosyal dünyaları hakkında önemli içgörüler sunmaktadır. Bu çalışma, okul öncesi dönem çocuklarının oyun algılarını, dijital ve fiziksel oyun ortamlarına ilişkin tercihlerini, oyunda ebeveyn katılımına yönelik deneyimlerini ve akran etkileşimleri sırasında ortaya çıkan sosyal durumları çocukların perspektifinden incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma nitel araştırma yaklaşımı kullanılarak yürütülmüştür. Çalışma grubunu amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilen 5 ve 6 yaşındaki 54 çocuk oluşturmaktadır. Veri toplama sürecinden önce tüm katılımcıların ebeveynlerinden bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Veriler, küçük çocukların gelişimsel özellikleri dikkate alınarak hazırlanan yarı yapılandırılmış ve açık uçlu sorular aracılığıyla yüz yüze bireysel görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Veri toplama süreci, Çocuk Gelişimi Programı ikinci sınıfında öğrenim gören iki araştırmacı tarafından yürütülmüştür. Görüşmeler, kısa ve çocukların gelişim düzeyine uygun sorular kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Veri toplama süreci 03.02.2026–04.03.2026 tarihleri arasında bahar döneminde gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler tematik analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Kodlama işlemleri iki araştırmacı tarafından bağımsız biçimde yürütülmüş, tematik yapı araştırmacılar arasında sağlanan uzlaşa doğrultusunda oluşturulmuştur. Demografik analiz sonuçlarına göre katılımcıların 31'i kız (%57,4) ve 23'ü erkek (%42,6) çocuktan oluşmaktadır. Yaş dağılımı incelendiğinde ise 27 çocuğun beş yaşında (%50) ve 27 çocuğun altı yaşında (%50) olduğu belirlenmiştir. Araştırma bulguları, çocukların genel olarak oyunu eğlence, mutluluk ve sosyal etkileşim kaynağı olarak kavramsallaştırdıklarını göstermektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu, arkadaşlarla birlikte oynama fırsatı sunması, fiziksel hareket özgürlüğünün daha fazla olması ve çeşitli oyun materyallerinin bulunması nedeniyle parklarda oyun oynamanın daha keyifli olduğunu ifade etmiştir. Ebeveyn katılımına ilişkin deneyimler ise farklılık göstermiştir; bazı çocuklar ebeveynleriyle aktif olarak oyun oynadıklarını belirtirken, bazıları ebeveynlerinin oyun sırasında daha sınırlı ya da gözlemci bir rol üstlendiğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra oyundan dışlanmanın çocuklarda üzüntü, yalnızlık ve haksızlığa uğrama duygularını tetiklediği belirlenmiştir. Oyun sırasında yaşanan çatışmalara yönelik olarak birçok çocuk arabuluculuk, ayrılma ya da uzlaşma gibi sosyal düzenleyici stratejiler kullandığını belirtirken, daha küçük bir grubun kaçınma veya saldırgan tepkiler sergilediği görülmüştür. Elde edilen bulgular, erken çocukluk döneminde oyunun yalnızca bir boş zaman etkinliği olmadığını; çocukların sosyal aidiyet geliştirdikleri, duygularını ifade ettikleri ve akran ilişkilerini müzakere ettikleri önemli bir gelişimsel bağlam olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda oyun, çocukların sosyal ilişkilerinin gelişimi ve sürdürülmesi açısından merkezi bir deneyim alanı olarak değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Erken çocuklukta oyun, çocuk perspektifi, oyun algısı, ebeveyn katılımı, akran etkileşimi, nitel araştırma.

Giriş

Erken çocukluk dönemi, bireyin gelişiminde en hızlı ve duyarlı değişimlerin yaşandığı kritik bir evredir (Güngör, 2025). Bu süreçte oyun, çocuğun dünyayı anlamlandırmasını sağlayan ve bedensel ile ruhsal açıdan sağlıklı gelişim için beslenme ve uyku kadar temel bir ihtiyaç olarak kabul edilen önemli bir gelişimsel etkinliktir (Güngör, 2025). Çocukların perspektifinden oyun; genellikle kendi başlattıkları, aktif katılım gerektiren, oyuncaklarla temas kurdukları ve öncelikle eğlenceye odaklandıkları bir keşif süreci olarak algılanmaktadır (Koçyiğit & Başara Baydilek, 2015). Araştırmalar, oyunu “iş”ten ayıran temel özelliklerin özgür seçim, içsel motivasyon ve süreç odaklılık olduğunu; yapılandırılmamış serbest oyunların çocukların özgür düşünme ve yaratıcılık becerilerini desteklediğini göstermektedir (Güngör, 2025). Özellikle dış mekân ve bahçe etkinlikleri, çocukların fiziksel aktivitesini artırarak bedensel gelişimlerine ve çevreyle uyumlarına önemli katkılar sunmaktadır (Güngör, 2025; Uludağ, 2019).

Erken çocukluk döneminde oyun yalnızca bireysel bir etkinlik olarak değil, aynı zamanda çocukların sosyal çevreleriyle etkileşim kurdukları önemli bir gelişimsel bağlam olarak değerlendirilmektedir. Vygotsky'nin sosyokültürel kuramına göre oyun, çocukların sosyal etkileşimler aracılığıyla bilişsel ve duygusal gelişimlerini destekleyen temel öğrenme ortamlarından biridir. Oyun sırasında çocuklar sembolik düşünme, rol alma ve sosyal kuralları müzakere etme gibi beceriler geliştirerek sosyal dünyayı anlamlandırmaktadırlar (Vygotsky, 1978). Benzer şekilde Bronfenbrenner'in ekolojik sistem kuramı, çocuk gelişiminin yalnızca bireysel özelliklerle değil; aile, akran grubu, okul ve kültürel bağlam gibi çok katmanlı çevresel sistemlerin etkileşimiyle şekillendiğini vurgulamaktadır (Bronfenbrenner, 1979). Bu çerçevede oyun, çocukların akranlarıyla sosyal ilişkiler kurdukları, aileleriyle etkileşim deneyimleri yaşadıkları ve sosyal kuralları deneyimleyerek öğrendikleri önemli bir mikro-sosyal bağlam olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla çocukların oyun deneyimlerini kendi perspektiflerinden incelemek, erken çocukluk döneminde sosyal etkileşim süreçlerinin ve akran ilişkilerinin nasıl yapılandığını anlamak açısından önemli bir araştırma alanı sunmaktadır.

Ebeveynlerin oyun süreçlerine etkileşimli katılımı, çocukla kurulan güvenli bağı pekiştirmenin yanı sıra sosyal uyum ve duygusal zekâ gelişimini de doğrudan şekillendirmektedir (Güngör, 2025). Ebeveyn-çocuk etkileşiminin kalitesi, çocuğun dil ve bilişsel yetilerini artırırken otizm riski taşıyan çocuklarda gelişimsel ilerleme sağlanmasında ve semptomların azalmasında da önemli bir rol oynamaktadır (Taymaz Sarı vd., 2017). Bununla birlikte modern yaşam koşullarında ebeveynlerin akademik başarıya daha fazla odaklanmaları ve bazı eğitim ortamlarında hareketli veya gürültülü oyunlara yönelik sınırlamalar getirilmesi, oyuna ayrılan sürenin azalmasına ve oyunun zaman zaman yalnızca bir “boş zaman etkinliği” olarak görülmesine neden olabilmektedir (Güngör, 2025; Uludağ, 2019).

Oyun aynı zamanda akran ilişkilerinin gelişiminde temel bir sosyal bağlam olarak işlev görmektedir. Çocuklar akranlarıyla kurdukları etkileşimler aracılığıyla paylaşma, empati kurma ve sosyal kurallara uyum sağlama gibi sosyal yeterlilikleri deneyimleyerek öğrenmektedirler (Gülây Ogelman vd., 2024; Güngör, 2025). Bir oyuna katılma ya da oyun materyallerini paylaşma gibi durumlarda çocuklar izin isteme, ikna etme veya uzlaşma gibi etkili stratejiler geliştirebildikleri gibi, zaman zaman ısrar etme ya da şikâyet etme gibi daha az etkili

yöntemlere de başvurabilmektedirler (Gülay Ogelman vd., 2024). Günümüzde teknolojik dönüşümlerle birlikte çocukların oyun tercihleri geleneksel sokak oyunlarından dijital ortamlara doğru yönelmekte; bu durum ebeveynler arasında bağımlılık, hareketsizlik ve sosyal izolasyon gibi konularda çeşitli kaygılara yol açmaktadır (Güngör, 2025; Mıhladı, 2023). Bununla birlikte okul öncesi eğitime katılımın çocukların oyun deneyimlerini ve akran ilişkilerini olumlu yönde destekleyen önemli bir gelişimsel fırsat sunduğu belirtilmektedir (Özdemir & Aksoy, 2025). Mevcut çalışmaların önemli bir kısmı oyunu yetişkin perspektifinden ele almakta olup çocukların oyun deneyimlerini doğrudan kendi anlatıları üzerinden inceleyen araştırmalar sınırlı sayıdadır. Bu nedenle çocukların oyun deneyimlerini kendi bakış açıları doğrultusunda incelemek, erken çocukluk döneminde oyun, sosyal etkileşim ve akran ilişkilerinin nasıl anlamlandırıldığını ortaya koymak açısından önemli bir araştırma gereksinimi oluşturmaktadır. Bu araştırma, erken çocukluk döneminde oyunun çocuklar tarafından nasıl anlamlandırıldığını ve oyun deneyimlerinin sosyal etkileşim, akran ilişkileri ve duygusal deneyimler bağlamında nasıl yapılandığını çocuk perspektifinden incelemeyi amaçlamaktadır.

Bu araştırma aşağıdaki sorulara yanıt aramaktadır:

1. Çocuklar oyunu nasıl tanımlamaktadır?
2. Çocukların oyun ortamı tercihleri nelerdir?
3. Çocuklar ebeveyn katılımını nasıl algılamaktadır?
4. Oyundan dışlanma durumunda çocuklar hangi duyguları ifade etmektedir?

Yöntem

Bu araştırma, okul öncesi dönemde çocukların oyun algılarını, oyun ortamı tercihlerini ve akran etkileşimlerine ilişkin deneyimlerini çocukların kendi anlatıları üzerinden incelemek amacıyla nitel araştırma yaklaşımı kapsamında yürütülmüştür. Çocukların oyun deneyimlerine ilişkin algılarını ve anlamlandırma süreçlerini derinlemesine ortaya koyabilmek amacıyla veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir. Görüşme soruları, araştırmanın amacı doğrultusunda ilgili literatür taranarak araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Sorular hazırlanırken erken çocukluk dönemindeki çocukların gelişimsel özellikleri dikkate alınmış ve çocukların deneyimlerini kolaylıkla ifade edebilecekleri açık, anlaşılır ve gelişim düzeylerine uygun bir yapı oluşturulmuştur.

Görüşmeler, çocukların dikkat süreleri ve gelişimsel özellikleri göz önünde bulundurularak ortalama 10–15 dakika sürmüş ve katılımcıların çevresel uyaranlardan etkilenmeyeceği sakin ve uygun bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Veri toplama süreci, tematik analiz kapsamında yeni bir tema ya da anlamlı veri ortaya çıkmadığı noktada veri doygunluğuna ulaşıldığı kabul edilerek sonlandırılmıştır.

Araştırmanın çalışma grubunu amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilen 5 ve 6 yaş grubundaki toplam 54 çocuk oluşturmaktadır. Katılımcıların 31'i kız (%57,4) ve 23'ü erkek (%42,6) olup yaş dağılımı açısından çocukların yarısı 5 yaş ($n = 27$) ve yarısı 6 yaş ($n = 27$) grubunda yer almaktadır. Araştırma sürecinde etik ilkeler gözetilmiş ve veri toplama sürecinden önce

çocukların ebeveynlerinden bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Veriler, çocuklarla gerçekleştirilen yüz yüze bireysel görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Görüşmeler, Çocuk Gelişimi Programı ikinci sınıfında öğrenim gören iki araştırmacı tarafından 03.02.2026–09.03.2026 tarihleri arasında yürütülmüştür.

Elde edilen nitel veriler tematik analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Tematik analiz, nitel verilerde tekrar eden anlam örüntülerinin sistematik biçimde belirlenmesini, düzenlenmesini ve yorumlanmasını amaçlayan yaygın bir analiz yaklaşımıdır (Braun & Clarke, 2006). Analiz sürecinde öncelikle görüşme kayıtları yazılı metne dönüştürülmüş, ardından veriler açık kodlama yöntemiyle incelenmiştir. Kodlama işlemleri iki araştırmacı tarafından bağımsız olarak gerçekleştirilmiş ve elde edilen kodlar karşılaştırılarak araştırmacılar arasında görüş birliği sağlanmıştır. Bu süreç sonunda veriler temalar ve alt temalar altında yapılandırılmıştır. Bulgular, her bir temayı temsil eden alt temalar ve örnek katılımcı ifadeleri ile birlikte tablolar halinde sunulmuştur.

Veri analizi sürecinde katılımcıların anonimliği korunmak amacıyla her çocuğa bir kod numarası verilmiş ve katılımcılar K1, K2, ..., K54 şeklinde kodlanmıştır. Katılımcı ifadelerinin sonunda ise verinin kaynağını belirtmek amacıyla katılımcı numarası, cinsiyet ve yaş bilgisi parantez içinde gösterilmiştir (ör., K1, Kız, 6 yaş).

Bulgular

Araştırma verilerinin tematik analizi sonucunda çocukların oyun deneyimlerine ilişkin ifadelerinin yedi ana tema altında toplandığı belirlenmiştir. Bu temalar sırasıyla;

1. Oyunun anlamı
2. Oyun ortamı tercihleri
3. Evde oyun deneyimleri
4. Ebeveyn katılımı
5. Sosyal dışlanma ve duygular
6. Oyun çatışmalarına verilen tepkiler
7. Değiştirilmek istenen yaşam alanları

olarak sınıflandırılmıştır.

Her bir tema aşağıda alt temalar ve örnek katılımcı ifadeleri ile birlikte sunulmuştur.

Araştırma bulgularına göre çocukların önemli bir bölümü oyunu eğlenme ve mutluluk ile ilişkilendirmiştir. Bu durum oyunun çocuk zihninde öncelikle duygusal doyum sağlayan bir etkinlik olarak temsil edildiğini göstermektedir.

Çocuğa Sorulan Soru: “Oyuna sence ne demek?”

Tablo 1. Oyunun Anlamına İlişkin Alt Temalar

Alt Tema	f	%	Örnek Katılımcı İfadeleri
Oyun eğlence ve mutluluk kaynağıdır	19	35.2	“Eğlenmek demek.” (K1, Kız, 6 yaş); “Çok eğlenmek için yapılan şey.” (K4, Erkek, 6 yaş); “Eğlence demek.” (K17, Erkek, 6 yaş)
Oyun sosyal etkileşim ve arkadaşlık anlamına gelir	11	20.4	“Arkadaş.” (K3, Kız, 5 yaş); “Arkadaşlarım.” (K41, Erkek, 6 yaş); “Birbirimizle oynamak.” (K47, Kız, 6 yaş)
Oyun oyuncaklar ve etkinliklerle tanımlanır	24	44.4	“Bebeklerimle oynamak.” (K6, Kız, 6 yaş); “Lego.” (K24, Kız, 6 yaş); “Araba demek.” (K34, Erkek, 6 yaş); “Resim yapmak.” (K38, Kız, 6 yaş)

Tablo 1 bulgularına göre çocuklar oyunu en çok oyuncaklar ve somut oyun etkinlikleri (%44,4) üzerinden tanımlamış; bunu eğlence ve mutluluk (%35,2) ile arkadaşlık ve sosyal etkileşim (%20,4) izlemektedir. Bu bulgular, oyunun çocukların hem eğlenme hem de sosyal etkileşim kurma ihtiyaçlarını karşılayan önemli bir deneyim alanı olduğunu göstermektedir.

Çocuğa Sorulan Soru: “Telefonda oynadığın şey oyun mu? Parkta oynadığın oyun mu daha eğlenceli? Neden?”

Tablo 2. Oyun Ortamı Tercihlerine İlişkin Alt Temalar

Alt Tema	f	%	Örnek Katılımcı İfadeleri
Park ve dış mekân oyunlarını tercih etme	31	57.4	“Parkta oynamak daha eğlenceli.” (K1, Kız, 6 yaş); “Park eğlenceli çünkü salıncak var.” (K3, Kız, 5 yaş); “Parkta oynamak eğlenceli çünkü arkadaşlarım var.” (K6, Kız, 6 yaş)
Dijital oyunları tercih etme	14	25.9	“Telefonda daha çok eğleniyorum.” (K5, Erkek, 6 yaş); “Telefonu daha çok seviyorum.” (K4, Erkek, 6 yaş); “Telefondaki oyun çok komik.” (K7, Kız, 6 yaş)
Dijital oyunlara eleştirel yaklaşım	9	16.7	“Telefon çok gözümü ağrıtır.” (K53, Kız, 5 yaş); “Beynimizi karıştırıyor.” (K40, Kız, 5 yaş)

Tablo 2 bulgularına göre çocukların çoğu park ve açık alan oyunlarını (%57,4) tercih etmektedir. Daha az sayıda çocuk dijital oyunları (%25,9) daha eğlenceli bulurken, bazı çocukların dijital oyunlara eleştirel yaklaşım (%16,7) geliştirdiği görülmektedir. Bu durum, açık alan oyunlarının çocuklara hareket özgürlüğü sağlaması ve akran etkileşimi için daha fazla fırsat sunmasıyla açıklanabilir.

Çocuğa Sorulan Soru: “Evde en çok ne zaman oyun oynarsın?” “Evde oyun zamanı olur mu?”

Tablo 3. Evde Oyun Deneyimlerine İlişkin Alt Temalar

Alt Tema	f	%	Örnek Katılımcı İfadeleri
Oyun zamanı esnek ve çocuğun isteğine bağlıdır	27	50.0	“İstediğimiz zaman oynarız.” (K11, Kız, 5 yaş); “Sıkılınca oynarız.” (K13, Kız, 6 yaş)
Oyun zamanı günlük rutinelere bağlıdır	15	27.8	“Okuldan gelince oynarım.” (K2, Erkek, 5 yaş); “Yemekten sonra.” (K7, Kız, 6 yaş); “Geceleri babamla saklambaç oynarız.” (K20, Kız, 6 yaş)
Günün belirli saatlerine bağlı oyun zamanı	12	22.2	“Sabahları.” (K12, Erkek, 6 yaş); “Saat 6’da.” (K47, Kız, 6 yaş); “10’da.” (K30, Erkek, 5 yaş)

Tablo 3 incelendiğinde çocukların yarısının (%50) evde oyun zamanını esnek ve kendi isteklerine bağlı olarak tanımladığı görülmektedir. Bunun yanında bazı çocuklar oyunu günlük rutinelere (%27,8) veya günün belirli saatlerine (%22,2) bağlı bir etkinlik olarak ifade etmiştir. Bu bulgular ev ortamında oyun zamanının çoğunlukla çocuğun isteği doğrultusunda şekillendiğini, ancak bazı durumlarda aile düzeni ve günlük yaşam rutinlerinin de oyun zamanını belirleyebildiğini göstermektedir.

Çocuğa Sorulan Soru: “Annen/baban seninle oyun oynar mı, seni izler mi, sana yardım eder mi?”

Tablo 4. Ebeveyn Katılımına İlişkin Alt Temalar

Alt Tema	f	%	Örnek Katılımcı İfadeleri
Aktif ebeveyn katılımı	18	33.3	“Babam benimle oynar.” (K20, Kız, 6 yaş); “Düşersen kaldırırılar.” (K44, Kız, 6 yaş)
Ebeveynin gözlemci rolü	16	29.6	“Babam benimle oynamaz ama beni izler.” (K4, Erkek, 6 yaş)
Sınırlı ebeveyn katılımı	20	37.0	“Hiç oynamazlar.” (K12, Erkek, 6 yaş); “Sadece yemek yapıyorlar.” (K21, Kız, 5 yaş)

Tablo 4 bulgularına göre ebeveynlerin oyun süreçlerine katılımının farklı biçimlerde gerçekleştiği görülmektedir. Çocukların %33,3’ü ebeveynlerinin oyunlara aktif katıldığını, %29,6’sı ebeveynlerin daha çok gözlemci rolünde olduğunu, %37’si ise ebeveyn katılımının sınırlı olduğunu ifade etmiştir. Bu bulgular, ailelerin çocukların oyun deneyimlerine farklı düzeylerde dahil olduğunu göstermektedir.

Çocuğa Sorulan Soru: “Bir çocuk yalnız oynuyorsa nasıl hisseder?” , “Biri oyuna alınmazsa sence ne olur?”

Tablo 5. Sosyal Dışlanma ve Duygular

Alt Tema	f	%	Örnek Katılımcı İfadeleri
Yalnızlık ve üzüntü duygusu	33	61.1	“Yalnız hisseder.” (K8, Kız, 6 yaş); “Mutsuz olur.” (K33, Kız, 5 yaş); “Üzgün hisseder.” (K1, Kız, 6 yaş)
Dışlanma haksızlık olarak algılanır	11	20.4	“Haksızlık.” (K54, Kız, 5 yaş); “Oyundan atarlar.” (K4, Erkek, 6 yaş)
Yalnız oynamaya olumlu yaklaşım	6	11.1	“Ben yalnız oynamayı severim.” (K26, Erkek, 6 yaş); “Kendi oyununu kurar.” (K50, Kız, 5 yaş)

Tablo 5 bulgularına göre çocukların büyük çoğunluğu oyuna alınmama durumunu yalnızlık ve üzüntü ile ilişkilendirmiştir. Bu durum, akran kabulünün çocukların duygusal deneyimleri açısından önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Çocuğa Sorulan Soru: “Oyunda kavga olunca ne yaparsın?”

Tablo 6. Oyun Çatışmalarına Verilen Tepkiler

Alt Tema	f	%	Örnek Katılımcı İfadeleri
Arabuluculuk ve ayırma	23	42.6	“Kavgayı ayırırım.” (K3, Kız, 5 yaş); “Onları durdururum.” (K53, Kız, 5 yaş)
Yetişkine başvurma	11	20.4	“Öğretmene söylerim.” (K11, Kız, 5 yaş); “Şikayet ederim.” (K54, Kız, 5 yaş)
Kaçınma ve geri çekilme	9	16.7	“Başka oyun oynarım.” (K10, Erkek, 5 yaş); “Ayrılırım.” (K12, Erkek, 6 yaş)
Agresif tepki	7	13.0	“Bağırırım.” (K1, Kız, 6 yaş); “Vururum.” (K20, Kız, 6 yaş)

Tablo 6 bulgularına göre çocukların çatışma durumlarında en sık arabuluculuk ve ayırma davranışı (%42,6) gösterdiği görülmektedir. Bunun yanında bazı çocukların yetişkine başvurma (%20,4) ya da ortamdaki uzaklaşma (%16,7) gibi stratejileri tercih ettiği, daha az sayıda çocuğun ise agresif tepki (%13,0) verdiğini ifade ettiği belirlenmiştir. Bu bulgular, erken çocukluk döneminde çocukların akran çatışmaları karşısında farklı baş etme stratejileri geliştirebildiklerini göstermektedir.

Çocuğa Sorulan Soru: “Hayatında bir şeyi değiştirme gücün olsaydı neyi değiştirirdin?”

Tablo 7: Değiştirilmek İstenen Yaşam Alanları

Alt Tema	f	%	Örnek Katılımcı İfadeleri
Aile ilişkileri ve huzur isteği	11	20.4	“Annem babam birlikte olsun isterdim.” (K4, Erkek, 6 yaş)

Alt Tema	f	%	Örnek Katılımcı İfadeleri
Fiziksel çevre ve oyuncaklar	18	33.3	“Havuzlu ev isterdim.” (K9, Erkek, 6 yaş); “Barbi bebeğimin yenisini alırdım.” (K38, Kız, 6 yaş)
Sosyal adalet ve güvenlik isteği	7	13.0	“Fakirlerin tezgahını değiştirdim.” (K12, Erkek, 6 yaş); “Okulumu değiştirmek isterdim.” (K41, Erkek, 6 yaş)
Değişiklik istememe / cevap vermeme	18	33.3	“Hiçbir şey.” (K52, Erkek, 6 yaş); “Bilmiyorum.” (K31, Kız, 5 yaş)

Tablo 7 bulgularına göre çocukların en çok fiziksel çevre ve oyuncaklara yönelik değişiklikler (%33,3) ifade ettiği görülmektedir. Bunun yanında bazı çocukların aile ilişkileri ve huzura yönelik değişim dile getirdiği (%20,4), bir kısmının ise sosyal adalet ve güvenlik ile ilgili ifadeler kullandığı (%13,0) belirlenmiştir. Ayrıca çocukların önemli bir bölümünün herhangi bir değişiklik istemediği ya da soruya yanıt vermediği (%33,3) görülmektedir. Bu durum çocukların yaşam deneyimlerini yalnızca bireysel ihtiyaçlar üzerinden değil, aile ilişkileri ve sosyal çevre bağlamında da anlamlandırabildiklerini göstermektedir.

Tartışma

Bu araştırma, erken çocukluk döneminde oyunun çocuklar tarafından nasıl anlamlandırıldığını ve oyun deneyimlerinin sosyal etkileşim, akran ilişkileri ve duygusal deneyimler bağlamında nasıl yapılandığını çocuk perspektifinden incelemeyi amaçlamaktadır. Elde edilen bulgular, çocukların oyunu çoğunlukla eğlence, mutluluk ve sosyal etkileşim bağlamında tanımladıklarını göstermektedir. Çocukların oyunu oyuncaklar, arkadaşlık ve eğlence gibi somut deneyimler üzerinden açıklamaları, oyunun erken çocukluk döneminde hem duygusal doyum sağlayan hem de sosyal ilişkilerin kurulduğu temel bir gelişimsel bağlam olduğunu ortaya koymaktadır. Literatürde de oyun, çocukların sosyal dünyayı anlamlandırmalarını sağlayan temel bir gelişimsel etkinlik olarak tanımlanmakta ve sosyal etkileşim, duygusal ifade ve öğrenme süreçlerinin önemli bir parçası olarak değerlendirilmektedir (Ginsburg, 2007; Koçyiğit & Başara Baydilek, 2015). Bu bağlamda araştırma bulguları, oyunun çocukların sosyal deneyimlerini yapılandırdıkları ve akran ilişkilerini geliştirdikleri önemli bir etkileşim alanı olduğunu vurgulayan çalışmalarla tutarlılık göstermektedir.

Araştırmada çocukların büyük çoğunluğunun park ve açık alan oyunlarını tercih ettiği görülmüştür. Açık alanların çocuklara hareket özgürlüğü sağlaması, çeşitli oyun materyallerine erişim sunması ve akran etkileşimi için daha fazla fırsat oluşturması bu tercihi açıklayan önemli faktörler arasında değerlendirilebilir. Nitekim literatürde dış mekân oyunlarının çocukların fiziksel gelişimini desteklediği, sosyal etkileşim fırsatlarını artırdığı ve keşif davranışlarını teşvik ettiği belirtilmektedir (Pellegrini & Smith, 1998; Uludağ, 2019). Bununla birlikte bazı çocukların dijital oyunları tercih ettiği, bazı çocukların ise dijital oyunlara eleştirel yaklaşım geliştirdiği görülmüştür. Bu durum, günümüzde çocukların oyun deneyimlerinin yalnızca fiziksel oyun ortamlarıyla sınırlı kalmadığını, dijital oyun ortamlarını da içeren daha karma bir yapıya dönüşmeye başladığını göstermektedir. Teknolojik dönüşümlerin çocukların oyun alışkanlıklarını yeniden şekillendirdiği ve dijital oyunların erken çocukluk deneyimlerinde giderek daha görünür hale geldiği literatürde de vurgulanmaktadır (Mıhladız, 2023).

Araştırma bulguları ebeveynlerin oyun süreçlerine katılımının çocukların deneyimlerinde farklı biçimlerde yer aldığını göstermektedir. Bazı çocuklar ebeveynleriyle aktif olarak oyun oynadıklarını ifade ederken, bazı çocuklar ebeveynlerin oyun sırasında daha sınırlı ya da gözlemci bir rol üstlendiğini belirtmiştir. Literatürde ebeveynlerin oyun süreçlerine katılımının çocukların dil gelişimi, sosyal uyumu ve duygusal güven duygusu üzerinde olumlu etkiler yarattığı vurgulanmaktadır (Ginsburg, 2007; Taymaz Sarı, Biçer, & Kasım, 2017). Oyun sırasında gerçekleşen ebeveyn-çocuk etkileşimi, çocukların sosyal beceriler geliştirmelerine, duygularını düzenlemelerine ve güvenli bağlanma deneyimlerini pekiştirmelerine katkı sağlayan önemli bir gelişimsel bağlam oluşturmaktadır. Bu nedenle ebeveyn katılımı, erken çocukluk döneminde oyun deneyiminin niteliğini şekillendirebilen önemli bir çevresel faktör olarak değerlendirilebilir.

Araştırmada oyundan dışlanma durumunun çocuklarda çoğunlukla yalnızlık ve üzüntü duygularıyla ilişkilendirildiği belirlenmiştir. Bu bulgu, akran kabulünün çocukların duygusal iyi oluşu açısından önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Akran reddi ve sosyal dışlanmanın çocuklarda yalnızlık, düşük özsaygı ve sosyal kaygı gibi olumsuz duygusal sonuçlarla ilişkili olduğu literatürde yaygın biçimde rapor edilmektedir (Parker & Asher, 1993; Rubin, Bukowski, & Parker, 2006). Bu bağlamda akran ilişkileri, çocukların empati geliştirmeleri, sosyal kuralları öğrenmeleri ve sosyal becerilerini pekiştirmeleri açısından önemli bir sosyal öğrenme ortamı sunmaktadır. Nitekim Van der Wilt ve arkadaşlarının (2019) gerçekleştirdiği kapsamlı literatür incelemesi, çocukların akran gruplarında kabul veya reddedilme süreçlerinin yalnızca bireysel davranışlarla değil, aynı zamanda sınıf bağlamı ve öğretmen-çocuk ilişkileri gibi sosyal çevre faktörleriyle de yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, akran kabulünün erken çocukluk döneminde çocukların sosyal aidiyet duygusunu şekillendiren ve duygusal deneyimlerini etkileyen önemli bir gelişimsel süreç olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu çocukların oyun sırasında ortaya çıkan çatışmalara farklı baş etme stratejileri geliştirebildiklerini göstermesidir. Çocukların önemli bir kısmı çatışma durumlarında arabuluculuk yapma veya tarafları ayırma gibi sosyal düzenleyici davranışlar sergilediklerini ifade etmiştir. Bunun yanında bazı çocukların yetişkine başvurma veya ortamdaki uzaklaşma gibi stratejileri tercih ettiği, daha az sayıda çocuğun ise agresif tepkiler verdiği görülmüştür. Literatürde akran etkileşimleri sırasında ortaya çıkan çatışmaların çocukların sosyal problem çözme becerilerinin gelişimi açısından önemli bir öğrenme fırsatı sunduğu belirtilmektedir (Denham et al., 2003; Rubin et al., 2006). Çocuklar akran ilişkileri içinde zamanla uzlaşma, arabuluculuk veya yetişkine başvurma gibi sosyal düzenleme stratejileri geliştirebilmekte ve bu süreç sosyal yeterlik gelişimiyle yakından ilişkilidir (Ladd, 2005). Bu bağlamda elde edilen bulgular, oyun ortamlarının çocukların sosyal problem çözme ve sosyal düzenleme becerilerinin geliştiği önemli bir sosyal öğrenme bağlamı olduğunu göstermektedir.

Araştırmada çocukların yaşamlarında değiştirmek istedikleri unsurların yalnızca bireysel ihtiyaçlarla sınırlı olmadığı, aynı zamanda aile ilişkileri ve sosyal çevreye ilişkin temaları da içerdiği görülmüştür. Çocukların bir kısmı fiziksel çevre veya oyuncaklarla ilgili değişiklikler dile getirirken, bazı çocuklar aile ilişkileri ve huzur isteğine yönelik ifadeler kullanmıştır.

Bunun yanında sosyal adalet ve güvenlik gibi daha geniş sosyal konulara değinen ifadelerin de ortaya çıkması dikkat çekicidir. Literatürde erken çocukluk döneminde çocukların sosyal çevrelerini anlamlandırırken yalnızca bireysel ihtiyaçlarını değil, aynı zamanda sosyal ilişkileri ve değerleri de değerlendirebildikleri belirtilmektedir (Rubin et al., 2006). Bu durum çocukların erken yaşlardan itibaren sosyal farkındalık geliştirebildiklerini ve yaşam deneyimlerini çok boyutlu biçimde anlamlandırabildiklerini göstermektedir.

Bulguların incelenmesi, çocukların oyun deneyimlerini ifade etme biçimlerinde bazı tematik eğilimlerin ortaya çıktığını göstermektedir. Kız çocukların oyun deneyimlerini daha çok duygusal ve ilişkisel kavramlar aracılığıyla ifade ettikleri; buna karşılık erkek çocukların oyun tanımlarında hareket, rekabet ve somut oyun etkinliklerini daha belirgin biçimde vurguladıkları görülmektedir. Bu durum, erken çocukluk döneminde akran etkileşimlerinin kız çocuklarda daha çok ilişkisel ve duygusal boyutlar üzerinden, erkek çocuklarda ise eylem ve etkinlik odaklı deneyimler üzerinden anlamlandırılabildiğini düşündürmektedir. Nitel veriler ayrıca 5 ve 6 yaş grubu çocukların sosyal deneyimleri ifade etme biçimlerinde gelişimsel farklılıklar bulunduğunu göstermektedir. Beş yaş grubundaki çocukların ifadelerinin daha kısa ve temel duygulara dayalı olduğu; altı yaş grubundaki çocukların ise deneyimlerini daha açıklayıcı ve bağlamsal biçimde ifade edebildikleri belirlenmiştir. Bu bulgu, erken çocukluk döneminde çocukların oyun davranışlarının ve akran etkileşimlerinin gelişimsel özelliklere göre farklılaştığını ortaya koyan çalışmalarla ve dilsel ifade becerilerinin yaşla birlikte daha karmaşık bir yapıya ulaştığını gösteren araştırmalarla tutarlılık göstermektedir (Pellegrini & Smith, 1998; Rubin, Bukowski, & Parker, 2006).

Genel olarak değerlendirildiğinde araştırma bulguları, oyunun erken çocukluk döneminde çocukların sosyal ilişkilerini kurdukları, duygusal deneyimlerini ifade ettikleri ve sosyal dünyalarını anlamlandırdıkları önemli bir gelişimsel bağlam olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, oyunun çocukların sosyal yeterlik, empati ve akran ilişkileri gelişiminde merkezi bir rol oynadığını vurgulayan araştırmalarla tutarlılık göstermektedir (Ginsburg, 2007; Pellegrini & Smith, 1998; Rubin et al., 2006).

Bu çalışma, okul öncesi dönem çocuklarının oyun deneyimlerini doğrudan çocukların kendi perspektiflerinden inceleyerek literatüre önemli bir katkı sunmaktadır. Araştırma bulguları, oyunun erken çocukluk döneminde yalnızca eğlence temelli bir etkinlik olmadığını; aynı zamanda çocukların sosyal ilişkilerini kurdukları, duygularını ifade ettikleri ve akran etkileşimlerini müzakere ettikleri önemli bir gelişimsel alan olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle çalışma, çocukların oyun deneyimlerinin sosyal etkileşim, duygusal deneyim ve akran ilişkileri bağlamındaki çok boyutlu yapısına ilişkin nitel kanıtlar sunmakta ve çocuk perspektifinden elde edilen veriler aracılığıyla erken çocukluk literatürüne özgün bir katkı sağlamaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle araştırma yalnızca tek bir şehirde gerçekleştirildiğinden elde edilen bulguların farklı sosyo-kültürel bağlamlara genellenmesi sınırlı olabilir. Ayrıca veriler yalnızca çocuklarla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmış olup tek bir veri toplama yöntemine dayanmaktadır. Bu durum verilerin

derinliğini artırmakla birlikte farklı veri kaynaklarıyla karşılaştırma yapılmasını sınırlamaktadır. Bunun yanı sıra araştırmada ebeveyn görüşlerine yer verilmemiş ve öğretmen gözlemleri kullanılmamıştır. Gelecek araştırmalarda çocukların oyun deneyimlerinin ebeveyn ve öğretmen perspektifleriyle birlikte ele alınması, veri çeşitliliğini artırarak daha kapsamlı sonuçlara ulaşılmasına katkı sağlayabilir.

Sonuç

Bu çalışma, okul öncesi dönem çocuklarının oyun deneyimlerini doğrudan çocuk perspektifinden inceleyerek oyunun sosyal etkileşim, duygusal deneyim ve akran ilişkileri bağlamındaki rolüne ilişkin nitel bulgular sunmaktadır. Bulgular, oyunun erken çocukluk döneminde yalnızca eğlence sağlayan bir etkinlik olmadığını; çocukların akran ilişkilerini kurdukları, duygularını ifade ettikleri ve sosyal dünyalarını anlamlandırdıkları önemli bir gelişimsel bağlam olduğunu göstermektedir. Araştırma sonuçları, akran kabulü, aile etkileşimi ve sosyal-duygusal becerilerin çocukların oyun deneyiminde önemli bir rol oynayabildiğine işaret etmektedir.

Bu bağlamda okul öncesi eğitim ortamlarında oyun temelli öğrenme yaklaşımlarının desteklenmesinin çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerini olumlu yönde destekleyebileceği değerlendirilmektedir. Benzer şekilde ebeveynlerin oyun süreçlerine katılımının çocukların oyun deneyimlerini zenginleştirebileceği düşünülmektedir. Dijital oyunların giderek yaygınlaştığı günümüzde ise çocukların oyun tercihlerini ve bu tercihlerle ilişkili deneyimlerini anlamaya yönelik farkındalık çalışmalarının yararlı olabileceği söylenebilir. Ayrıca empati, duygu ifade etme ve çatışma çözme becerilerinin desteklenmesine yönelik uygulamaların okul öncesi eğitim ortamlarında ele alınmasının çocukların akran ilişkilerinin gelişimine katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

Kaynaklar

Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

Denham, S. A., Bouril, B., & Belouad, F. (2003). Preschoolers' affect and cognition about challenging peer situations. *Child Study Journal*, 33(1), 1–22.

Ginsburg, K. R. (2007). The importance of play in promoting healthy child development and maintaining strong parent–child bonds. *Pediatrics*, 119(1), 182–191. <https://doi.org/10.1542/peds.2006-2697>

Gülay Ogelman, H., Koyutürk Koçer, N. ve Önder, A. (2024). Okul öncesi dönem çocuklarının akran ilişkilerindeki bazı durumlara yönelik görüşleri. *Uluslararası Dil, Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Güncel Yaklaşımlar Dergisi (CALESS)*, 6(1), 18-37.

- Güngör, C. (2025). Oyunun gücü: Ebeveynlerin perspektifinden erken çocukluk döneminde oyunun rolü üzerine bir inceleme. *İctimaiyat, Aile Özel Sayısı*, 114-140. <https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1657448>.
- Koçyiğit, S. ve Başara Baydilek, N. (2015). Okul öncesi dönem çocuklarının oyun algılarının incelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), 1-26. <https://izlik.org/JA73YP46XM>.
- Ladd, G. W. (2005). *Children's peer relations and social competence: A century of progress*. Yale University Press.
- Mıhladı, N. (2023). *Toplumsal değişim sürecinde geleneksel ve dijital oyunlara yönelik çocuk ve ebeveyn görüşlerinin incelenmesi* (Doktora tezi). Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.
- Özdemir, C. ve Aksoy, Ş. (2025). Okul Öncesi Dönemde Oyun ve Akran İlişkilerinin Ebeveyn Görüşlerine Göre İncelenmesi. *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi*, 9(1), 28-40. <https://doi.org/10.32960/uead.1539306>.
- Parker, J. G., & Asher, S. R. (1993). Friendship and friendship quality in middle childhood: Links with peer group acceptance and feelings of loneliness and social dissatisfaction. *Developmental Psychology*, 29(4), 611–621. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.29.4.611>
- Pellegrini, A. D., & Smith, P. K. (1998). Physical activity play: The nature and function of a neglected aspect of play. *Child Development*, 69(3), 577–598. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1998.tb06226.x>
- Rubin, K. H., Bukowski, W. M., & Parker, J. G. (2006). Peer interactions, relationships, and groups. In N. Eisenberg (Ed.), *Handbook of child psychology* (6th ed.). Wiley.
- Taymaz Sarı, O., Biçer, E. ve Kasım, D. (2017). Gelişimsel sorunları olan çocuklarda oyun temelli ev ve çocuk merkezli eğitim programının etkililiği üzerine çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(4), 960-981. <https://doi.org/10.16986/HUJE.2017027673>.
- Uludağ, G. (2019). Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Okuldaki Oyun Olanaklarının İncelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 9(2), 185-198. <https://doi.org/10.24315/TRED.426421>.
- Van der Wilt, F., van der Veen, C., van Kruistum, C., & van Oers, B. (2019). Why do children become rejected by their peers? A review of the contributions of children's behavior, classroom context, and teacher–child relationships. *Educational Psychology Review*, 31(3), 699–731. <https://doi.org/10.1007/s10648-019-09479-z>
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.

Okul Öncesi Öğretmenlerinin Akran Zorbalığına İlişkin Görüşleri ve Sınıf Gözlemleri: Karma Yöntemli Bir Pilot Çalışma

Saniye Teze¹, Rabia Cansız², Rabia Birelli³

¹Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, Gaziantep, Türkiye,

E-mail: saniyeteze@gmail.com

²Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, Çocuk Gelişimi Programı Öğrencisi, Gaziantep, Türkiye,

E-mail: cnzrabia@gmail.com

³Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, Çocuk Gelişimi Programı Öğrencisi, Gaziantep, Türkiye,

E-mail: birllirabia@gmail.com

Özet: Okul öncesi dönem, çocukların sosyal etkileşim becerilerini geliştirdikleri ve akran ilişkilerini kurmaya başladıkları kritik bir gelişim evresini temsil etmektedir. Bu dönemde ortaya çıkabilen akran zorbalığı davranışları, çocukların sosyal ve duygusal gelişimini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu araştırmanın amacı, okul öncesi öğretmenlerinin akran zorbalığına ilişkin algılarını, sınıf ortamında gözlemledikleri zorbalık davranışlarının sıklığını ve erken çocukluk eğitim ortamlarında zorbalıkla başa çıkmak için kullandıkları müdahale stratejilerini incelemektir. Araştırmada karma yöntem araştırma deseni kullanılmıştır. Nicel veriler Okul Öncesi Akran Zorbalığı Ölçeği – Öğretmen Formu aracılığıyla toplanmış, ayrıca öğretmenlerin zorbalığın nedenlerine ilişkin görüşlerini, müdahale stratejilerini ve mesleki eğitim gereksinimlerini belirlemek amacıyla açık uçlu sorulardan oluşan bir anket uygulanmıştır. Araştırmaya kamu anaokulları, özel anaokulları ve ilkokullar bünyesindeki ana sınıflarında görev yapan ve farklı mesleki deneyim düzeylerini temsil eden 21 öğretmen katılmıştır. Bulgular, öğretmenlerin çocuklar arasında en sık karşılaştıkları sorunların artmış ekran maruziyeti, dikkat eksikliği, kurallara uyma güçlüğü, iletişim sorunları ve akran zorbalığı davranışları olduğunu göstermektedir. Öğretmenlerin önemli bir bölümü bu sorunların büyük ölçüde aile tutumları, yetersiz sınır koyma ve çocukların aşırı ekran kullanımı ile ilişkili olduğunu ifade etmiştir. Nicel bulgular, okul öncesi sınıflarında en sık gözlemlenen zorbalık türlerinin sosyal ve sözel zorbalık olduğunu ortaya koymuştur; bu davranışlar arasında sosyal dışlama, lakap takma, oyuna almama ve sözel tehditler öne çıkmaktadır. Fiziksel zorbalık davranışlarının ise daha düşük sıklıkta gerçekleştiği bildirilmiştir. Nitel bulgular, öğretmenlerin zorbalık durumlarına müdahale ederken en sık ailelerle iletişim kurma, empati ve problem çözme becerilerini geliştirmeye yönelik etkinlikler planlama, sınıf içi rehberlik uygulamaları yürütme ve gerekli durumlarda okul psikolojik danışma hizmetleriyle iş birliği yapma stratejilerini kullandıklarını göstermektedir. Araştırma bulguları, erken çocukluk eğitim ortamlarında akran zorbalığını önlemede yalnızca sınıf temelli uygulamaların yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. Etkili bir önleme yaklaşımı, öğretmenler, aileler ve eğitim kurumları arasında iş birliğine dayalı kapsamlı müdahale programlarının geliştirilmesini gerektirmektedir. Ayrıca sonuçlar, akran zorbalığının aile tutumları, dijital medya kullanımı ve çocukların sosyal beceri gelişimi ile ilişkili çok boyutlu bir sosyal olgu olarak ele alınması gerektiğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: akran zorbalığı, öğretmen görüşleri, sosyal beceriler, ebeveyn eğitim, karma yöntem.

Giriş

Akran zorbalığı, daha güçlü bir bireyin veya grubun kendisinden daha zayıf bir akranına karşı fiziksel, sözel ya da ilişkisel yollarla kasıtlı ve tekrarlayıcı biçimde zarar vermesi olarak tanımlanmaktadır (Balcı & Kışalı, 2024; Kaplay & Kamışlı, 2025; Kayıran, 2023). Bu davranışları sıradan akran çatışmalarından ayıran temel özellikler; güç dengesizliği, kasıtlılık

ve sürekliliktir. Bu yönüyle zorbalık, yalnızca bireysel saldırganlık davranışı değil, aynı zamanda sosyal ilişkiler içinde ortaya çıkan sistematik bir güç kullanımı biçimi olarak değerlendirilmektedir.

Akran zorbalığını açıklamak için literatürde farklı kuramsal yaklaşımlar geliştirilmiştir. Olweus'un zorbalık kuramı, zorbalığın akran grupları içinde belirli sosyal roller aracılığıyla ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Bu modele göre çocuklar zorba, mağdur, zorba-mağdur veya izleyici rollerini üstlenebilmekte ve sınıf içi sosyal yapı zorbalık davranışlarının sürdürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla zorbalık davranışı yalnızca bireysel eğilimlerle değil, akran grubu dinamikleri ve sınıf ortamındaki sosyal ilişkilerle de ilişkilidir.

Zorbalık davranışlarının öğrenilme sürecini açıklamada Sosyal Öğrenme Kuramı önemli bir çerçeve sunmaktadır (Bandura, 1977). Bu kurama göre çocuklar çevrelerinde gözlemledikleri davranışları model alarak öğrenir ve sosyal etkileşimlerinde yeniden üretirler. Aile ortamında veya medya içeriklerinde gözlemlenen saldırgan davranışların çocukların akran ilişkilerine yansımaları, zorbalığın sosyal öğrenme süreçleriyle ilişkili olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte çocukların akran etkileşimlerinde sergiledikleri davranışlar yalnızca gözlemsel öğrenmeyle değil, aynı zamanda bilişsel süreçlerle de ilişkilidir. Sosyal Bilgi İşleme Modeli, çocukların sosyal durumları algılama, yorumlama ve tepki üretme süreçlerindeki bilişsel değerlendirmelerin davranış seçimlerini etkilediğini ileri sürmektedir. Sosyal ipuçlarının yanlış yorumlanması veya sınırlı problem çözme becerileri, çocukların akran ilişkilerinde saldırgan ya da zorbalık içeren davranışlara yönelmesine neden olabilmektedir.

Akran zorbalığının ortaya çıkışı yalnızca bireysel ve bilişsel süreçlerle açıklanamaz; aynı zamanda çok katmanlı çevresel sistemler içinde şekillenir. Bronfenbrenner'in Ekolojik Sistemler Kuramı, çocuk davranışlarının aile, okul, akran grupları ve medya gibi farklı çevresel sistemlerin etkileşimi içinde geliştiğini vurgulamaktadır (Bronfenbrenner, 1979). Bu nedenle zorbalık davranışları bireysel özelliklerin yanı sıra aile tutumları, sınıf ortamı, öğretmen-çocuk ilişkileri ve sosyal çevre gibi çoklu faktörlerin etkileşimiyle ortaya çıkan çok boyutlu bir olgu olarak değerlendirilmektedir.

Okul öncesi dönem, çocukların aile dışındaki ilk sosyal ilişkilerini kurdukları ve akran etkileşimlerinin yoğunlaştığı önemli bir gelişim evresidir (Kayıran, 2023). Geçmişte akran zorbalığı çoğu zaman çocuk gelişiminin doğal bir parçası olarak görülmüş olsa da, güncel araştırmalar zorbalık davranışlarının okul öncesi sınıflarında da gözlemlenebildiğini göstermektedir (Balcı & Kishalı, 2024; Özgöker & Gürşimşek, 2023). Bu dönemde çocuklar akran ilişkilerinde zorba, mağdur, izleyici veya zorba-mağdur gibi farklı roller üstlenebilmektedir.

Akran zorbalığı çocukların sosyal ve duygusal gelişimleri üzerinde önemli olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Araştırmalar zorbalığa maruz kalan çocuklarda özgüven düşüklüğü, sosyal izolasyon, kaygı ve dikkat sorunlarının daha sık görüldüğünü göstermektedir (Balcı & Kishalı, 2024; Kaplay & Kamışlı, 2025). Ayrıca özel gereksinimli çocukların akran zorbalığına maruz kalma riskinin daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Ergin, 2024; Yalçıntaş Sezgin, 2018). Bu durum, erken çocukluk döneminde zorbalık davranışlarının belirlenmesi ve önlenmesine yönelik çalışmaların önemini ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda öğretmenler, sınıf içi sosyal etkileşimleri doğrudan gözlemleyebilmeleri nedeniyle akran zorbalığının belirlenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Öğretmen gözlemleri, zorbalık davranışlarının erken dönemde fark edilmesi ve etkili müdahale stratejilerinin geliştirilmesi açısından önemli bir bilgi kaynağı sunmaktadır. Bu araştırmanın amacı, okul öncesi eğitim ortamlarında akran zorbalığının öğretmen gözlemlerine dayalı olarak nasıl ortaya çıktığını belirlemek ve öğretmenlerin zorbalığın nedenleri, müdahale stratejileri ve mesleki eğitim ihtiyaçlarına ilişkin görüşlerini karma yöntem yaklaşımıyla incelemektir.

Araştırma Soruları

Bu araştırma kapsamında aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

1. Okul öncesi öğretmenlerinin gözlemlerine göre sınıf ortamında en sık karşılaşılan akran zorbalığı davranışların görülme sıklığı hangi düzeydedir?
2. Öğretmen görüşlerine göre okul öncesi dönemde akran zorbalığının ortaya çıkmasına neden olan bireysel, ailesel ve çevresel faktörler nelerdir?
3. Okul öncesi öğretmenleri akran zorbalığı durumlarında hangi müdahale ve önleme stratejilerini kullanmaktadır ve bu süreçte hangi mesleki eğitim ihtiyaçlarını ifade etmektedir?

Yöntem

Araştırma Deseni

Araştırma, nicel ve nitel verilerin birlikte kullanıldığı karma yöntem yaklaşımıyla yürütülmüştür. Nicel boyutta öğretmenlerin sınıflarında gözlemledikleri akran zorbalığı davranışlarının sıklığı “Okul Öncesi Akran Zorbalığı Ölçeği – Öğretmen Formu” kullanılarak betimsel olarak incelenmiş; nitel boyutta ise öğretmenlerin akran zorbalığına ilişkin görüşleri tematik analiz yoluyla çözümlenmiştir. Bu yaklaşım, okul öncesi dönemde akran zorbalığını hem ölçülebilir davranış örüntüleri hem de öğretmen deneyim ve anlamlandırmaları üzerinden ele alma olanağı sağlamıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, amaçlı (uygun) örnekleme yöntemi ile ulaşılan 21 okul öncesi öğretmeni oluşturmaktadır. Katılımcılar, okul öncesi eğitim kurumlarında aktif olarak görev yapan ve sınıflarında okul öncesi yaş grubundaki çocuklarla çalışan öğretmenlerden oluşmaktadır. Öğretmenlere ilişkin demografik bilgiler; mesleki deneyim süresi ve görev yapılan kurum türü gibi değişkenler açısından betimsel olarak değerlendirilmiştir. Katılımcıların büyük bir bölümünün 0–5 yıl mesleki deneyime sahip öğretmenlerden oluştuğu (f = 12, %57.1) belirlenmiştir. Bunun yanı sıra öğretmenlerin 16 yıl ve üzeri mesleki deneyime sahip olanlarının oranı %23.8 (f = 5) iken, 6–10 yıl mesleki deneyime sahip öğretmenlerin oranı %14.3 (f = 3) ve 11–15 yıl mesleki deneyime sahip öğretmenlerin oranı %4.8 (f = 1) olarak görülmektedir. Bu durum çalışma grubunun hem erken kariyer dönemindeki hem de daha deneyimli öğretmenlerin görüşlerini içermesi bakımından çeşitlilik sağladığını göstermektedir. Öğretmenlerin görev yaptıkları kurum türleri olarak katılımcıların %57.1’inin ilkökul bünyesinde bulunan anasınıflarında (f = 12), %28.6’sının bağımsız devlet anaokullarında (f = 6) ve %14.3’ünün özel anaokullarında (f = 3) görev yaptığı görülmektedir. Bu dağılım,

araştırmanın okul öncesi eğitimin farklı kurumsal yapılarda görev yapan öğretmenlerin deneyimlerini kapsaması bakımından önemli bir çeşitlilik sunduğunu göstermektedir.

Örneklem büyüklüğünün sınırlı olması nedeniyle bu araştırma, ölçeğin psikometrik özelliklerini doğrulamaya yönelik bir çalışma olarak değil; öğretmenlerin sınıf ortamında gözlemledikleri akran zorbalığı davranışlarına ilişkin ön değerlendirme ve betimsel bulgular elde etmeyi amaçlayan bir pilot çalışma olarak yürütülmüştür. Bu kapsamda öğretmenlerden, ölçek maddelerini değerlendirirken sınıflarında gözlemledikleri çocuk davranışlarının genel görülme sıklığını dikkate almaları istenmiştir. Değerlendirmeler bireysel çocuklara yönelik değil, sınıf ortamında ortaya çıkan davranış örüntülerine dayalı olarak yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Okul Öncesi Akran Zorbalığı Ölçeği – Öğretmen Formu: Araştırmada nicel veri toplama aracı olarak okul öncesi dönemde akran zorbalığını değerlendirmeye yönelik kullanılmıştır. Ölçek, Besnili ve Tanrıkulu (2021) tarafından geliştirilmiştir. Öğretmenlerin sınıf ortamında gözlemledikleri zorbalık davranışlarının görülme sıklığını değerlendirmelerine olanak sağlayan 14 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 5’li Likert tipi bir derecelendirme yapısına sahiptir (1 = Hiç, 2 = Nadiren, 3 = Bazen, 4 = Sıklıkla, 5 = Her zaman). Ölçekten alınabilecek puanlar 14 ile 70 arasında değişmekte olup, yüksek puanlar sınıf ortamında gözlemlenen akran zorbalığı davranışlarının daha sık görüldüğünü göstermektedir. Ölçek fiziksel–ilişkisel zorbalık ve sözel zorbalık olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Fiziksel–ilişkisel zorbalık alt boyutu; oyundan dışlama, görmezden gelme, eşyaya zarar verme veya fiziksel müdahale gibi davranışları, sözel zorbalık alt boyutu ise lakap takma, alay etme ve sözlü tehdit gibi davranışları kapsamaktadır. Ölçekte “Sınıf arkadaşına önemsemez tavırlar sergilemek”, “Sınıf arkadaşını itmek ya da vurmak” ve “Sınıf arkadaşına sözlü olarak gözdağı vermek” gibi maddeler yer almaktadır. Bu çalışmada öğretmenlerden çocukları bireysel olarak “zorba” veya “mağdur” şeklinde sınıflandırmaları istenmemiş; bunun yerine sınıf ortamında gözlemledikleri zorbalık davranışlarının genel sıklığını değerlendirmeleri talep edilmiştir. Ölçeğin geliştirildiği çalışmada da bu yaklaşımın, erken çocukluk döneminde çocukların etiketlenmesini önlemek amacıyla tercih edildiği belirtilmiştir.

Açık Uçlu Görüş Formu: Araştırmanın nitel bölümünde öğretmenlerin akran zorbalığına ilişkin görüşlerini derinlemesine ortaya koymak amacıyla açık uçlu sorular kullanılmıştır. Bu sorular öğretmenlerin günümüz çocuklarının temel sorunlarına, zorbalığı önlemeye yönelik uygulamalara, müdahale stratejilerine ve öğretmen eğitiminin yeterliliğine ilişkin değerlendirmelerini içermektedir.

Veri Toplama Süreci

Veriler öğretmenlere ölçek formunun ve açık uçlu soruların uygulanması yoluyla toplanmıştır. Katılımcılara araştırmanın amacı açıklanmış, gönüllü katılım esas alınmış ve verilerin gizlilik ilkesi doğrultusunda değerlendirileceği belirtilmiştir. Öğretmenler, ölçek maddelerini sınıflarında gözlemledikleri çocuk davranışlarını dikkate alarak yanıtlamıştır. Ayrıca tüm katılımcılardan gönüllü onam alınmıştır.

Veri Analizi

Araştırmanın nicel verileri betimsel istatistikler kullanılarak analiz edilmiştir. Bu kapsamda ölçeğin ve alt boyutlarının Cronbach alfa katsayıları, ortalama, standart sapma, minimum, maksimum değerleri hesaplanmıştır. Örneklem büyüklüğünün sınırlı olması nedeniyle ileri düzey psikometrik analizler, örneğin faktör analizi, yapılmamış; çalışma betimsel düzeyde yorumlanmıştır.

Nitel verilerin analizinde tematik analiz yöntemi kullanılmış ve süreç Braun ve Clarke'ın (2006) önerdiği aşamalar doğrultusunda yürütülmüştür. Öncelikle öğretmenlerin açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlar tekrar tekrar okunarak veri setine aşinalık sağlanmış, ardından veriler anlamlı ifade birimlerine ayrılarak başlangıç kodları oluşturulmuştur. Benzer içerikleri temsil eden kodlar bir araya getirilerek temalar ve alt temalar belirlenmiş, temalar veri seti ile yeniden karşılaştırılarak gözden geçirilmiştir. Son aşamada temalar kavramsal olarak adlandırılmış ve öğretmen görüşlerini yansıtan doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Alıntılarda katılımcılar numaralandırılarak mesleki deneyim süreleri ve görev yaptıkları kurum türleri belirtilmiştir (ör., Öğretmen 8, 0–5 yıl, Devlet anaokulu)

Bulgular

Nicel Bulgular

Bu çalışmada okul öncesi öğretmenlerinin sınıflarında karşılaştıkları akran zorbalığı davranışlarını daha iyi anlayabilmek amacıyla küçük ölçekli bir pilot çalışma yapılmıştır. Çalışmaya gönüllü olarak katılan 21 öğretmenden elde edilen veriler analiz edilmiştir.

Tablo 1. Okul Öncesi Akran Zorbalığı Ölçeği – Öğretmen Formuna İlişkin Betimsel İstatistikler

Ölçek / Alt Boyut	Madde Sayısı	Cronbach α	Ortalama	SS	Min	Max
Fiziksel–İlişkisel Zorbalık	9	0.93	21.33	7.23	11	36
Sözel Zorbalık	5	0.89	10.00	3.56	5	16
Toplam Ölçek	14	0.95	31.33	10.51	17	51

Tablo 1 incelendiğinde ölçeğin pilot uygulamasında yüksek iç tutarlılık değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Cronbach alfa katsayısı fiziksel–ilişkisel zorbalık alt boyutu için 0.93, sözel zorbalık alt boyutu için 0.89 ve toplam ölçek için 0.95 olarak hesaplanmıştır. Betimsel istatistikler incelendiğinde fiziksel–ilişkisel zorbalık alt boyutunun ortalamasının 21.33 (SS=7.23), sözel zorbalık alt boyutunun ortalamasının 10.00 (SS=3.56) ve toplam ölçek ortalamasının 31.33 (SS=10.51) olduğu görülmektedir. Ölçekten alınabilecek puanların 14–70 arasında değiştiği dikkate alındığında elde edilen ortalama değerler, öğretmenlerin sınıf ortamlarında akran zorbalığı davranışlarını tamamen nadir olmayan ancak yüksek düzeyde de görülmeyen davranışlar olarak değerlendirdiklerini göstermektedir.

Nitel Bulgular

Araştırmanın nitel boyutunda öğretmen görüşleri tematik analiz yöntemiyle incelenmiş ve beş ana tema belirlenmiştir.

Tablo 2. Öğretmen Görüşlerine Göre Günümüz Çocuklarının Temel Sorunlarına İlişkin Tematik Dağılım

Tema 1	Alt Tema	f	%	Örnek Öğretmen Alıntıları
Günümüz çocuklarının sorunları	Ekran maruziyeti ve dikkat sorunları	8	38.1	<ul style="list-style-type: none"> • “Tablet oyunlarına o kadar alışılmış ki çocuklarda yaratıcılık ölmüş diyebiliriz.” (Öğretmen 11, 0–5 yıl, Özel anaokulu) • “Dikkat eksikliği ve akran zorbalığı olabilir. Ekran süresinin fazla olması ve sosyal medyanın yanlış kullanımı.” (Öğretmen 16, 0–5 yıl, Anasınıfı)
	İletişim ve uyum güçlükleri	4	19.0	<ul style="list-style-type: none"> • “Bence iletişimsizlik. Bazı çocukların çok ciddi iletişim problemleri var.” (Öğretmen 5, 0–5 yıl, Anasınıfı) • “İletişim ve uyum.” (Öğretmen 19, 6–10 yıl, Devlet anaokulu)
	Sınır eksikliği ve kuralsızlık	6	28.6	<ul style="list-style-type: none"> • “Fazla ödün verilmesi o yüzden şımarıklık.” (Öğretmen 4, 16 yıl ve üzeri, Anasınıfı) • “Kurallarını içselleştiremiyorlar. Evde kurallar konulmadığı için.” (Öğretmen 7, 16 yıl ve üzeri, Anasınıfı)

Tablo 2 incelendiğinde öğretmenlerin günümüz çocuklarının yaşadığı temel sorunlara ilişkin görüşlerinin üç alt tema altında toplandığı görülmektedir. Öğretmenlerin önemli bir bölümü çocukların yaşadığı sorunları ekran maruziyeti ve buna bağlı dikkat problemleri ile ilişkilendirmiştir (%38,1). Bunun yanında bazı öğretmenler çocukların iletişim ve uyum güçlükleri yaşadıklarını ifade etmiştir (%19,0). Ayrıca öğretmenlerin bir kısmı aile ortamında yeterli sınır ve kuralların konulmamasının çocukların davranışlarını olumsuz etkileyebileceğini ve kuralsızlık davranışlarına yol açabileceğini belirtmiştir (%28,6).

Tablo 3. Öğretmen Görüşlerine Göre Okul Öncesi Dönemde Akran Zorbalığının Nedenlerine İlişkin Tematik Dağılım

Tema 2	Alt Tema	f	%	Örnek Öğretmen Alıntıları
Akran zorbalığının nedenleri	Aile tutumları ve ailede öğrenilen davranışlar	11	52.4	<ul style="list-style-type: none"> • “Ailede şiddet varsa mutlaka çocuklara da yansır.” (Öğretmen 7, 16 yıl ve üzeri, Anasınıfı)
	Sosyal beceri ve iletişim yetersizlikleri	5	23.8	<ul style="list-style-type: none"> • “Birbirlerine uyum sağlayamamak.” (Öğretmen 12, 0–5 yıl, Devlet anaokulu)
	Dijital medya etkisi	4	19.0	<ul style="list-style-type: none"> • “Ekran bağımlılığı ve ailelerin sınır koymaması.” (Öğretmen 3, 0–5 yıl, Anasınıfı)

Tablo 3 incelendiğinde öğretmenlerin akran zorbalığının nedenlerine ilişkin görüşlerinin üç temel alt tema altında toplandığı görülmektedir. Öğretmenlerin önemli bir bölümü akran zorbalığının ortaya çıkmasında en etkili faktörün aile tutumları ve aile ortamında öğrenilen davranışlar olduğunu belirtmiştir (%52,4). Bunun yanında bazı öğretmenler zorbalık davranışlarının çocukların sosyal beceri ve iletişim yetersizliklerinden kaynaklanabileceğini ifade etmiştir (%23,8). Ayrıca öğretmenlerin bir kısmı dijital medya kullanımının ve ekran bağımlılığının çocukların akran ilişkilerini olumsuz etkileyebileceğini ve zorbalık davranışlarını artırabileceğini belirtmiştir (%19,0).

Tablo 4. Okul Öncesi Eğitim Ortamlarında Akran Zorbalığını Önlemeye Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Tematik Dağılımı

Tema 3	Alt Tema	f	%	Örnek Öğretmen Alıntıları
Önleme stratejileri	Aile eğitimi ve aile iş birliği	12	57.1	<ul style="list-style-type: none"> • “Kesinlikle çocuklardan önce ailelerin eğitilmesi gerektiği taraftarıyım.” (Öğretmen 5, 0–5 yıl, Anasınıfı) • “Öğretmen ve ailenin birlikte çalışması.” (Öğretmen 19, 6–10 yıl, Devlet anaokulu)
	Empati ve sosyal beceri geliştirme	7	33.3	<ul style="list-style-type: none"> • “Çocuklara empati, paylaşma ve problem çözme becerileri kazandırmak.” (Öğretmen 16, 0–5 yıl, Anasınıfı)
	Sınıf içi etkinlikler ve drama	4	19.0	<ul style="list-style-type: none"> • “Drama.” (Öğretmen 17, 16 yıl ve üzeri, Anasınıfı) • “Empatik içerikler izletmek/öyküler okumak.” (Öğretmen 13, 6–10 yıl, Anasınıfı) • “Bilinçlendirme etkinliklerinin yapılması ve ailenin de örnek davranışlar sergilemesi.” (Öğretmen 20, 0–5 yıl, Anasınıfı)

Tablo 4 incelendiğinde, öğretmenlerin akran zorbalığını önlemeye yönelik stratejiler arasında en çok aile eğitimi ve aile–okul iş birliğini vurguladıkları görülmektedir (%57,1). Bunu empati ve sosyal becerilerin geliştirilmesine yönelik uygulamalar (%33,3) izlemektedir. Daha az sayıda öğretmen ise drama ve sınıf içi etkinlikler yoluyla çocukların zorbalık davranışlarına karşı farkındalıklarının artırılabilceğini ifade etmiştir (%19,0).

Tablo 5. Akran Zorbalığı Durumlarında Uygulanan Müdahale Yaklaşımlarının Tematik Dağılımı

Tema 4	Alt Tema	f	%	Örnek Öğretmen Alıntıları
Müdahale yöntemleri	Aile ile iletişim kurma	11	52.4	<ul style="list-style-type: none"> • “Genellikle aileyle iletişim kurup çözümler bulup çocuklara da bu yönde etkinlik planlarım.” (Öğretmen 3, 0–5 yıl, Anasınıfı)
	Çocukla konuşma ve empati geliştirme	8	38.1	<ul style="list-style-type: none"> • “Çocuklarla empati kurarak, onlara paylaşma ve problem çözme becerilerini veririm.” (Öğretmen 7, 16 yıl ve üzeri, Anasınıfı)

Tema 4	Alt Tema	f	%	Örnek Öğretmen Alıntıları
				• “Öncelikle durumu anlamaya çalışır olayın ne olduğunu sorarak öğrenirim.” (Öğretmen 20, 0–5 yıl, Anasınıfı)
	Rehberlik servisi ve sistematik müdahale	3	14.3	• “Sistematik müdahale ederim. Çocuk, aile ve rehberlik servisi ile görüşürüm.” (Öğretmen 15, 6–10 yıl, Devlet anaokulu)

Tablo 5 incelendiğinde öğretmenlerin akran zorbalığı durumlarında en sık başvurdukları müdahale yönteminin aile ile iletişim kurma olduğu görülmektedir (%52.4). Bunu çocukla konuşma ve empati geliştirme temelli yaklaşımlar (%38.1) izlemektedir. Daha az sayıda öğretmen ise rehberlik servisiyle iş birliği ve sistematik müdahale yöntemlerini kullandıklarını ifade etmiştir (%14.3).

Tablo 6. Öğretmenlerin Akran Zorbalığına Yönelik Mesleki Eğitim Deneyimleri ve Eğitim İhtiyaçlarına İlişkin Görüşlerinin Tematik Dağılımı

Tema 5	Alt Tema	f	%	Örnek Öğretmen Alıntıları
Öğretmen eğitimi	Lisans eğitiminin yetersizliği	8	38.1	• “Bu konuda ders başlığını geçti diye hatırlıyorum.” (Öğretmen 4, 16 yıl ve üzeri, Anasınıfı)
	Uygulama eksikliği	4	19.0	• “Teorik eğitimin uygulama olmadan çok bir yararı olduğunu düşünmüyorum.” (Öğretmen 9, 0–5 yıl, Anasınıfı)
	Hizmet içi eğitim ihtiyacı	5	23.8	• “Daha kapsayıcı ve nitelikli çalışmalar yapılabilir.” (Öğretmen 16, 0–5 yıl, Anasınıfı)

Tablo 6 incelendiğinde, öğretmenlerin akran zorbalığına yönelik mesleki eğitimlerine ilişkin görüşlerinin üç alt tema altında toplandığı görülmektedir. Öğretmenlerin önemli bir bölümü lisans eğitiminin bu konuda yeterli olmadığı yönünde görüş bildirmiştir (%38,1). Bunun yanında bazı öğretmenler lisans eğitiminde teorik bilginin uygulama ile desteklenmemesini önemli bir eksiklik olarak ifade etmiştir (%19,0). Ayrıca öğretmenlerin bir kısmı akran zorbalığı konusunda hizmet içi eğitimlere ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir (%23,8).

Tartışma

Bu araştırma okul öncesi eğitim ortamlarında akran zorbalığının öğretmen gözlemlerine dayalı olarak hangi düzeylerde ortaya çıktığını belirlemek ve öğretmenlerin bu davranışlara ilişkin değerlendirmelerini karma yöntem yaklaşımı çerçevesinde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmanın nicel bulguları, öğretmenlerin okul öncesi sınıflarında akran zorbalığına ilişkin davranışları belirli düzeylerde gözlemlediklerini göstermektedir. Pilot uygulamada elde edilen yüksek Cronbach alfa değerleri, kullanılan ölçme aracının öğretmen gözlemlerine dayalı zorbalık davranışlarını değerlendirmede güvenilir sonuçlar ürettiğini ortaya koymaktadır. Benzer biçimde öğretmen raporlarına dayalı ölçme araçlarının erken çocukluk döneminde zorbalık davranışlarını belirlemede güvenilir veri sağlayabildiği belirtilmektedir (Besnili &

Tanrıkulu, 2021). Bu durum, öğretmenlerin sınıf içi etkileşimleri doğrudan gözlemleyebilmeleri nedeniyle erken çocukluk döneminde zorbalık davranışlarının belirlenmesinde önemli bir bilgi kaynağı olduklarını göstermektedir.

Bulgular ayrıca okul öncesi eğitim ortamlarında zorbalık davranışlarının tamamen nadir olmadığını, ancak sürekli ve yoğun bir davranış örüntüsü de oluşturmadığını ortaya koymaktadır. Literatürde erken çocukluk döneminde akran zorbalığının ilköğretim dönemine kıyasla daha düşük yoğunlukta gözlemlendiği, ancak sosyal etkileşimlerin arttığı sınıf ortamlarında zaman zaman ortaya çıkabildiği belirtilmektedir (Besnili & Tanrıkulu, 2021; Özgöker & Gürşimşek, 2023). Bu açıdan elde edilen ortalama değerler, okul öncesi sınıflarında zorbalık davranışlarının tamamen yok olmadığı ancak sınıf dinamikleri ve sosyal etkileşim süreçleri içinde sınırlı düzeyde gözlemlenebildiğini göstermesi bakımından literatürle uyumlu görünmektedir.

Nitel bulgular, öğretmenlerin akran zorbalığını yalnızca bireysel çocuk davranışlarıyla değil; aile ortamı, sosyal beceri gelişimi ve dijital medya kullanımı gibi bağlamsal faktörlerle ilişkilendirdiklerini ortaya koymuştur. Bu bulgu, çocuk davranışlarının bireysel özellikler ile çevresel sistemlerin etkileşimi içinde şekillendiğini vurgulayan ekolojik sistem kuramıyla uyumludur (Bronfenbrenner, 1979). Benzer şekilde akran ilişkileri üzerine yapılan çalışmalar, zorbalık davranışlarının sınıf ortamı, öğretmen–çocuk ilişkileri ve sosyal bağlam gibi çoklu faktörlerin etkileşimiyle ortaya çıktığını göstermektedir (Van der Wilt et al., 2019).

Araştırmada öğretmenlerin günümüz çocuklarının yaşadığı sorunları özellikle ekran maruziyeti, dikkat sorunları ve sınır eksikliği ile ilişkilendirmeleri dikkat çekicidir. Literatürde erken yaşlarda yoğun ekran kullanımının çocukların sosyal etkileşim fırsatlarını azaltabileceği ve akran ilişkilerinde çeşitli güçlükler yaratabileceği belirtilmektedir (Özgöker & Gürşimşek, 2023). Bu bulgu, dijital medya kullanımının erken çocukluk döneminde çocukların sosyal davranış örüntülerini etkileyebilen önemli çevresel faktörlerden biri haline geldiğini göstermektedir.

Araştırmada öğretmenlerin akran zorbalığının nedenleri arasında en çok aile tutumlarını vurgulamaları sosyal öğrenme kuramı ile uyumludur. Sosyal öğrenme yaklaşımına göre çocuklar çevrelerinde gözlemledikleri davranışları model alarak sosyal etkileşimlerinde yeniden üretebilmektedir (Bandura, 1977). Bu bağlamda aile içi iletişim biçimleri ve ebeveyn tutumlarının çocukların akran ilişkileri üzerinde önemli etkiler oluşturduğu ifade edilmektedir (Kayıran, 2023; Balcı & Kışal, 2024).

Öğretmenlerin zorbalığı önlemeye yönelik stratejiler arasında aile–okul iş birliği ve sosyal beceri geliştirme uygulamalarını ön plana çıkarmaları da literatürle uyumludur. Erken çocukluk döneminde empati, paylaşma ve problem çözme becerilerinin desteklenmesinin akran ilişkilerini olumlu yönde etkileyebileceği ve zorbalık davranışlarını azaltabileceği belirtilmektedir (Denham et al., 2003; Gülay Ogelman, 2014). Benzer şekilde öğretmenlerin zorbalık durumlarında empati temelli iletişim ve aile ile iş birliği gibi müdahale stratejilerini tercih etmeleri, sosyal-duygusal gelişime dayalı müdahale yaklaşımlarının erken çocukluk döneminde önemli olduğunu göstermektedir (Yalçıntaş Sezgin, 2018; Kaplay & Kamışlı, 2025).

Araştırmanın bir diğer bulgusu öğretmenlerin akran zorbalığına yönelik mesleki eğitimlerinin sınırlı olduğunu ifade etmeleridir. Literatürde öğretmenlerin zorbalık davranışlarını fark etme ve müdahale etme konusundaki bilgi ve farkındalık düzeylerinin zorbalıkla mücadelede önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir (Uysal, Keskiner, & Düzyol Türk, 2025). Bu durum, öğretmenlerin mesleki gelişim süreçlerinde zorbalık davranışlarının erken tanınmasına yönelik eğitimlerin önemini ortaya koymaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde bu çalışma, okul öncesi dönemde akran zorbalığını öğretmen gözlemleri temelinde karma yöntem yaklaşımıyla inceleyerek literatüre önemli katkılar sunmaktadır. Mevcut araştırmaların önemli bir bölümü zorbalık davranışlarını daha çok ilköğretim ve ergenlik dönemlerinde ele alırken, bu çalışma erken çocukluk dönemindeki sınıf içi sosyal etkileşimleri öğretmen perspektifinden nicel ve nitel verilerle birlikte değerlendirmesi bakımından farklılaşmaktadır. Elde edilen bulgular, akran zorbalığının yalnızca bireysel çocuk davranışlarıyla açıklanamayacağını; aile tutumları, sosyal beceri gelişimi ve özellikle dijital medya maruziyeti gibi bağlamsal faktörlerin bu süreçte belirleyici rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, okul öncesi eğitim ortamlarında akran zorbalığının çok boyutlu doğasına dikkat çekerek erken çocukluk döneminde zorbalığın anlaşılmasına yönelik kuramsal tartışmalara katkı sağlamakta ve aile-okul iş birliği ile sosyal-duygusal beceri temelli erken müdahale programlarının geliştirilmesine yönelik önemli çıkarımlar sunmaktadır.

Sınırlılıklar

Bu çalışmanın bulguları bazı sınırlılıklar çerçevesinde değerlendirilmelidir. İlk olarak, araştırma 21 öğretmenden elde edilen verilerle yürütülmüş olup örneklem büyüklüğü sınırlıdır. Bu nedenle bulgular daha geniş öğretmen örneklemine doğrudan genellenemez. İkinci olarak, veriler öğretmenlerin öz-bildirimlerine ve sınıf gözlemlerine dayanmaktadır. Bu durum, öğretmen algıları ile sınıfta gerçekleşen davranışların gerçek sıklığı arasında farklılık olabileceği ihtimalini doğurmaktadır. Üçüncü olarak, sınırlı örneklem büyüklüğü nedeniyle bu çalışmada ölçeğin psikometrik yapısını test etmeye yönelik ileri düzey analizler yerine betimsel değerlendirmelere odaklanılmıştır. Son olarak, nitel bulgular öğretmen ifadelerine dayalıdır; çocuk, aile ya da doğrudan yapılandırılmış gözlem verileriyle desteklenmemiştir. Gelecekte daha geniş ve çok kaynaklı veri setleriyle yürütülecek çalışmaların okul öncesi dönemde akran zorbalığına ilişkin daha güçlü ve genellenebilir sonuçlar sağlayabileceği düşünülmektedir.

Sonuç

Bu çalışma, okul öncesi öğretmenlerinin akran zorbalığına ilişkin değerlendirmelerini ve sınıf ortamında gözlemledikleri zorbalık davranışlarını karma yöntem yaklaşımı çerçevesinde inceleyen pilot nitelikte bir araştırmadır. Elde edilen bulgular, okul öncesi sınıflarında dışlama, sözel rahatsız etme, çatışma ve ilişkisel zorbalık gibi davranışların belirli durumlarda ortaya çıkabildiğini ve öğretmenlerin bu davranışların ortaya çıkışını çoğunlukla aile tutumları, sosyal beceri gelişimi, sınır koyma eksikliği ve dijital medya maruziyeti gibi bağlamsal faktörlerle ilişkilendirdiklerini göstermektedir. Bu bulgular, okul öncesi eğitim ortamlarında akran zorbalığının erken çocukluk döneminde de gözlemlenebilen bir olgu olabileceğine ve söz konusu davranışların yalnızca bireysel çocuk özellikleriyle değil, aynı zamanda aile ve çevresel bağlamlarla ilişkili çok boyutlu süreçler içerisinde ele alınması gerektiğine işaret etmektedir.

Araştırma bulguları, erken çocukluk döneminde akran zorbalığının önlenmesine yönelik çalışmaların sosyal-duygusal becerilerin desteklenmesi, aile-okul iş birliğinin güçlendirilmesi ve öğretmenlerin zorbalık davranışlarını erken dönemde fark edebilmesine yönelik mesleki gelişim olanaklarının artırılmasıyla ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Bu yönüyle çalışma, akran zorbalığını öğretmen gözlemleri ve öğretmen görüşleri temelinde birlikte ele alarak konuya ilişkin daha bütüncül bir perspektif sunmakta ve erken çocukluk döneminde akran ilişkilerinin anlaşılmasına yönelik literatüre katkı sağlayabilecek bazı çıkarımlar ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte araştırmanın pilot nitelikte olması ve sınırlı sayıda öğretmenden elde edilen verilere dayanması, bulguların genellenebilirliği açısından dikkatli yorumlanmasını gerektirmektedir. Gelecekte yürütülecek araştırmaların daha geniş ve farklı örneklerle gerçekleştirilmesi, ayrıca öğretmen, çocuk, aile ve doğrudan sınıf gözlemlerini içeren çok kaynaklı veri toplama yaklaşımlarının kullanılması, okul öncesi dönemde akran zorbalığının ortaya çıkış süreçlerinin daha kapsamlı biçimde anlaşılmasına ve etkili önleme ile müdahale stratejilerinin geliştirilmesine katkı sağlayabilir.

Kaynaklar

- Balcı, A., & Kışaltı, Z. (2024). Okul öncesi dönemde akran zorbalığı: Okul öncesi öğretmenlerinin görüşleri üzerine bir inceleme. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(42), 1954-1985. <https://doi.org/10.35675/befdergi.1385238>
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Besnili, Z. N., & Tanrıkulu, İ. (2021). Development and validation of the preschool peer bullying scale-teacher form. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 31(2), 1-17. <https://doi.org/10.1017/jgc.2021.1>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Denham, S. A., Blair, K. A., DeMulder, E., Levitas, J., Sawyer, K., Auerbach-Major, S., & Queenan, P. (2003). Preschool emotional competence: Pathway to social competence? *Child Development*, 74(1), 238-256. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00533>
- Ergin, G. (2024). *Akran zorbalığında önleme ve müdahale stratejileri - Öğretmenler için el kitabı*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gülay Ogelman, H. (2014). *Okul öncesi dönemde akran ilişkileri ve akran zorbalığı*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Gülay Ogelman, H., Kayılı, G., Sarac, S., Erbay, F., Koyutürk Koçer, N., & Önder, A. (2025). Okul Öncesi Akran Zorbalığı Ölçeği (Öğretmen Formu): Geçerlik güvenirlik çalışması. *Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 8(2), 107-120. <https://doi.org/10.70325/eyyad.1683852>

- İçyer, R., & Çelik, O. T. (2025). Okulöncesi dönemde görülen akran zorbalığına ilişkin okulöncesi öğretmenlerinin ve ebeveynlerinin görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 12(24), 70-85. <https://doi.org/10.29129/inujse.1668090>
- Kaplay, E., & Kamışlı, H. (2025). Okulöncesi eğitim ortamlarında zorbalık döngüsü: Öğretmen görüşlerine dayalı nitel bir inceleme. *Hakkâri Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 77-94.
- Kayıran, D. (2023). Peer bullying experiences and management strategies of preschool teachers. *International e-Journal of Educational Studies*, 7(15), 648-656. <https://doi.org/10.31458/iejes.1336321>
- Özgöker, S., & Gürşimşek, A. I. (2023). Okul öncesi öğretmenlerinin akran zorbalığına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 37(3), 857-874. <https://doi.org/10.33308/26674874.2023373642>
- Uysal, C., Keskiner, L., & Düzyol Türk, E. (2025). Okul öncesi dönem çocuklarında akran zorbalığı davranışlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi*, 1(Özel Sayı 1), 1-19. <https://izlik.org/JA65KT85KB>
- Yalçıntaş Sezgin, E. (2018). Okulöncesi öğretmenlerin akran zorbalığı ilişkin algı ve görüşleri: Zorbalık davranışları tespitleri, zorbalık davranışları karşısında uyguladıkları stratejiler ve aldıkları önlemler. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (33), 85-104. <https://doi.org/10.30794/pausbed.425988>

Nature Cities Alliance (NCA): Sürdürülebilirlik Odaklı Bir Kentler Arası Öğrenme ve Yönetişim Ağı Tasarımı

Saye Nihan Çabuk¹, Alper Çabuk²

¹Eskişehir Teknik Üniversitesi Yer ve Uzay Bilimleri Enstitüsü
E-mail:sncabuk@eskisehir.edu.tr

² Eskişehir Teknik Üniversitesi Yer ve Uzay Bilimleri Enstitüsü
E-mail:acabuk@eskisehir.edu.tr

Özet: Kentlerin iklim riski ve afet rejimi altında eşzamanlı olarak uyum, dirençlilik ve ekolojik bütünlük üretmesi beklenmektedir. Bu beklentinin zayıf halkası, proje temelli girişimlerin, proje sona erdikten sonra bilgi, araç ve eğitim kapasitesinin dağılmasıdır. Nature Cities Alliance (NCA), tam bu kırılma noktasına yerleşen, çıktılarının raf ömrünü uzatmak yerine yaşamasını sağlayan bir ağ mimarisi önermektedir. Ortak yönetim, tematik çalışma grupları, sürekli öğrenme döngüleri, açık içerik yönetimi ve yerelleştirme mekanizmaları bu mimarinin temelini oluşturmaktadır. NCA, eğitim ve uygulama arasında iki yönlü bir kanal kurmakta, kentlerden veri ve ihtiyaçlara yönelik bilgi toplamakta, bu ihtiyaçları modüler müfredat ve rehber setlerine çevirmekte ve en nihayetinde bu yapı sayesinde yeniden kentlere geri besleme sağlamaktadır. Bu bildiride, NCA yaklaşımının kuramsal dayanakları, yönetim tasarımı ve sürdürülebilirlik araç seti, Avrupa Birliği (AB) tarafından eş finansmanı sağlanan bir Erasmus+ projesi olan “Filling The Gap: Development of Ecological Planning and Design Learning Network And An Adaptive Smart Training Module For Disaster Resilient And Sustainable Cities (EPD-Net)” deneyiminden hareketle kavramsal düzeyde tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: nature cities alliance, topluluk temelli öğrenme, sürdürülebilirlik, kapasite geliştirme, kentsel dirençlilik.

Nature Cities Alliance (NCA): A Network Governance Architecture for Sustained Urban Resilience and Capacity Building

Saye Nihan Çabuk¹, Alper Çabuk²

¹Eskişehir Technical University, Earth and Space Sciences Institute,
E-mail:sncabuk@eskisehir.edu.tr

² Eskişehir Technical University, Earth and Space Sciences Institute,
E-mail:acabuk@eskisehir.edu.tr

Abstract: Cities are now expected to generate adaptation, resilience, and ecological integrity simultaneously under a compounded regime of climate risk and disasters. The weakest link in this expectation is the dissolution of knowledge, tools, and training capacity at the moment project-based initiatives end. Nature Cities Alliance (NCA) is positioned precisely at this fracture point, proposing a network architecture that enables outputs to remain alive rather than merely extending their shelf life. The major components of this architecture comprises shared governance, thematic working groups, continuous learning loops, open content management, and localization mechanisms. NCA establishes a bidirectional channel between education and practice; it collects data and needs from cities, translates these needs into modular curricula and guidance packages, and then feeds them back to cities as actionable resources. This paper conceptually examines the theoretical underpinnings of the NCA approach, its governance design, and its sustainability toolkit, drawing on the experience of the European Union (EU) co-funded Erasmus+ Project, “Filling The Gap: Development of Ecological Planning and Design Learning Network And An Adaptive Smart Training Module For Disaster Resilient And Sustainable Cities (EPD-Net)”.

Key Words: nature cities alliance, community-based learning, sustainability, capacity building, urban resilience.

1. Giriş

Günümüzde kentler üzerinde birçok baskı bulunmaktadır. İklimle bağılı olarak yaşanan afetler, kırılğan altyapı ağları, sosyal ve mekânsal eşitsizlik ve yönetim kapasitesinin neden olduğu

sorunlar bunlardan başlıcaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bütünleşik sorunlar kümesi, afet yönetiminin müdahale ve iyileştirme döngüsünden ibaret olamayacağı, riskin üretildiği ve taşındığı kentsel sistemin yeniden düzenlenmesi gerektiğinin açık bir göstergesidir. Sendai Çerçevesi, bu yaklaşımı ve gerekliliği “prevent new and reduce existing disaster risk” (yenisini önle ve mevcut afet riskini azalt) hedefi ile tanımlamaktadır (United Nations, 2015). Yani yeni risk üretimini durdurmak, mevcut riski azaltmak son derece kritik bir öneme sahiptir. Bu hedef, aynı zamanda süreklilik arz eden kurumsal öğrenmenin gerekliliğine de işaret etmektedir.

Temel sorun, kentlerin pratikte çoğu kez “proje temelli kapasite” ile gelişiyor olmasıdır. Projeler süresince eğitimler, araçlar, pilotlar, kılavuzlar üretilmekte, ancak proje sonlandığında çoğu zaman bilginin güncelliği, altyapı ve bileşenlerin bakımı ve sonuçların sürdürülebilirliği yitirilmektedir. Bunun sonucunda kurumsal bellek, mesleki normlar ve uygulama rutinleri de kayba uğramaktadır. IPCC’nin kentler bölümünde altı çizilen dinamik, bu kırılmayı daha da kritik hâle getirmektedir. Bu dinamik “kentsel kırılabilirlik ve maruziyetin en hızlı kentsel büyümenin meydana geldiği” ve özellikle “adaptasyon kapasitesi sınırlı” olan yerleşimlerde yoğunlaştığını vurgulamaktadır (Dodman vd., 2022). Kısacası, kapasitenin zayıf olduğu yerde risk daha hızlı birikmektedir. Bu şartlar altında “tek seferlik eğitim” mantığı zaten yapısal olarak yetersiz kalmaktadır.

Doğa temelli çözümler / Nature-based solutions (DTÇ / NbS) bu bağlamda yeşil estetik ya da ekolojik duyarlılık meselesi yerine risk azaltma ve uyumun birlikte tasarlandığı bir müdahale sınıfı olarak ortaya çıkar. IUCN, DTÇ’yi “doğa veya değiştirilmiş ekosistemlerin korunması, sürdürülebilir yönetimi ve onarımı/restorasyonu” olarak ele almaktadır (Cohen-Shacham vd., 2016). Aynı yaklaşımlardaki en kritik kısım, müdahalenin “etkin ve adaptif” yürütülmesi ve “insan iyi oluşu ve biyoçeşitlilik açısından faydalar” üretmesi üzerindeki vurgudur (Cohen-Shacham vd., 2016). Bu vurgu, DTÇ’nin bir kez kurulup göz ardı edilecek bir altyapıdan ziyade uyarlanabilir (adaptif) bir yönetim rejimi gerektirdiğini ortaya koymaktadır.

IUCN Küresel Standardı da benzer biçimde DTÇ’yi, toplumsal sorunlara yanıt verirken “insan iyi oluşu ve biyoçeşitlilik açısından faydalar” üretmesi gereken bir yaklaşım olarak tanımlamaktadır (IUCN, 2020). Birleşmiş Milletler’in DTÇ bilgi notu da aynı çekirdeği tekrar etmektedir (United Nations, 2021). UNEA düzeyinde hükümetlerce uzlaşılan yaklaşımda DTÇ’nin “sadece restorasyon” ile sınırlı olmadığı, kullanım ve yönetim rejimlerinin de kritik olduğu belirtilmektedir (Sida, 2024).

Ancak DTÇ’nin kentlerdeki sorunlara bir çözüm olarak kabul görmesi, uygulamada kendiliğinden ölçeklenebileceği anlamına gelmemektedir. Bunun iki temel nedeni bulunmaktadır. Birincisi, yönetişimdir. Morita ve Matsumoto (2021), DTÇ’nin öneminin kabul edilmesine rağmen yönetişim çalışmalarının sınırlı kaldığını, araştırmaların ağırlıklı Avrupa bağlamına odaklandığını ve farklı bölgelerde bilgi boşluğu bulunduğuna açık vurgu yapmaktadırlar. Bu ifade, DTÇ’yi teknik bir seçenekten çok kurumsal bir kapasite sorunu olarak ele almanın gerekçesini ortaya koymaktadır. İkincisi, sistematikleştirme. DTÇ literatürünün dağınık terminolojisi ve yaklaşım çeşitliliği, sahada karar vericinin işini zorlaştırmakta, sistematik bir bakış açısına ihtiyaç olduğunu göstermektedir (Nehren vd., 2023).

Bu “sistemik bakış” ihtiyacı, alandaki eğitimin yalnızca içerik aktarmak değil, karar mantığı kurmak anlamına geldiğini vurgulamaktadır.

Risk sistemiktir, fakat kurumsal yanıt çoğu kez parçalıdır. UNDRR (2022) GAR 2022 raporu, küresel sistemik riskler karşısında yönetim sistemlerinin hızlı bir şekilde evrimleşmesi gerektiğini belirtmektedir. Aynı hattın devamı olan GAR 2025’te daha pragmatik bir dille risk azaltıma yatırım yapmanın para değil hayat kurtaran bir aksiyon olduğu vurgulanmaktadır (UNDRR, 2025). Bu iki alıntı birlikte değerlendirildiğinde, afet yönetiminde DTÇ’nin “iyi fikir” olmanın ötesinde, yönetim ve kapasite yenileme hızıyla ilişkili bir zorunluluk olduğunu anlaşılmaktadır.

Kapasite yenilemenin nasıl yapılacağı sorusu, bizi eğitim ve öğrenme altyapısına götürmektedir. IPCC, etkili yönetim, adaptasyon muhasebesi ve doğa temelli çözümlerin önemine değinen üçlü bir koşul seti tanımlamaktadır (IPCC, 2022). Bu üçlü, eğitim ve iş birliği ağları uyum konusundaki eksiklikleri gidermek için kritik öneme sahiptir. Afet sağlığı alanında yapılan ampirik bir çalışma olan TRAIN benzer biçimde çevrimiçi öğrenme ağlarını işlevsel bir kapasite aracı olarak konumlandırmaktadır. TRAIN’in çevrimiçi eğitimi tam zamanında afet sağlığı eğitimi için kritik bir araç olarak tanımlanmaktadır (Malcolm vd., 2022). Eğitim burada, bekleme hâlindeki bir bilgi deposu olmaktan ziyade olay anında hızla devreye giren operasyonel kapasitedir.

Kentler arası öğrenme boyutunda, şehirlerin yalnızca “iyileşmeyi” değil, krizlerden “öğrenmeyi” ve “dönüşmeyi” hedeflediği açıkça belirtilmiştir (McTarnaghan vd., 2022). Kentler arası ağlar yaklaşımında kentler arası öğrenme ve uygulama toplulukları son derece değerlidir (McTarnaghan vd., 2022). Her kentin tehlike profili, kurum kapasitesi, ekolojik altyapısı farklıdır. Dolayısıyla bilgi transferi, kopyala-yapıştır olmamalı yerele, ihtiyaca ve güncel duruma odaklanmalıdır. Kentler arası bilgi akışının nasıl geliştiğine örnek olarak Rotterdam ve Mexico City arasındaki su meydanları üzerinden yürütülen çalışma verilebilir. Bu çalışmada, bilgi alışverişini çeviri ve uyarılma, ardından içselleştirme ve yansıtma aşamaları takip etmiştir (Ilgen vd., 2019). Bu örnek, öğrenmenin tek bir eğitim oturumuna sığmayacağını, zaman içinde kurum içine yerleşme evresi olduğunu göstermektedir.

DTÇ literatürü çoğu kez müdahalenin ekolojik/teknik tasarımına, fayda-maliyet tartışmalarına veya kabul/katılım boyutuna ayrı ayrı odaklanmaktadır. Oysa uygulamadaki darboğaz, tasarım bilgisinin parçalı kalması ve proje veya yürütülmekte olan çalışma sona erdiğinde bu parçaların dağılmasıdır. Bu nedenle bu bildiriye tanıtılan yaklaşım kapsamında, DTÇ, “afet yönetimi bağlamında eğitim ve iş birliği ağı” olarak ele alınmakta ve üç önemli katkı sunmaktadır.

Birinci katkı, DTÇ için afet yönetimi sürecine gömülü bir öğrenme mimarisi önerisidir. Mimari, sahadan ihtiyaç toplama, modüler bir müfredat üretimi, uygulama rehberleri, performans geri bildirim ve sürümleme mantığıyla güncelleme döngüsünü tek bir ağ içinde tanımlamaktadır. Bu sayede, tipoloji ve standartların sağladığı sistemik bakış (Nehren vd., 2023; IUCN, 2020) operasyonel bir eğitim altyapısına dönüştürülmektedir.

İkinci katkı, ağ yönetişiminin DTÇ’nin merkezine konumlandırılmasıdır. GAR 2022’nin yönetim sistemlerinin hızlı bir şekilde evrimleşmesi gerektiği uyarısı (UNDRR, 2022),

gerektirir. Bu çalışmada, DTÇ yalnızca çözüm paketi değil, kurumsal işletim rejimi olarak ele alınmaktadır.

Üçüncü katkı, sürdürülebilirlik yaklaşımlarını, eğitim ve iş birliği ağının tasarım parametresi olarak formüle etmek ve böylelikle proje sona erdikten sonra da fsyda ve katkı elde etmeye devam etmektir. Burada sürdürülebilirlik, GAR 2025'in işaret ettiği gibi, risk azaltımının hayat kurtarma mantığıyla tutarlılık arz etmesidir (UNDRR, 2025). Eğitim içeriğinin açık erişim ve sürümleme ile yönetilmesi; eğitici eğitimi, tematik çalışma grupları, kent düğümleri ve performans ölçümü gibi rutinlerin kurumsallaştırılması, bu çabanın açık göstergeleridir.

NCA, AB eş finansmanlı Erasmus+ projesi “Filling The Gap: Development of Ecological Planning and Design Learning Network And An Adaptive Smart Training Module For Disaster Resilient And Sustainable Cities (EPD-Net)” deneyiminden hareketle geliştirilen ve projenin öğrenme ağının kavramsal ilkelerini tartışan bir girişimdir.

2. Nature Cities Alliance Yaklaşımı

NCA, kentler arası öğrenmeyi bir etkinlik olarak değil, sürdürülebilir bir sosyo-teknik sistem olarak ele almaktadır. Bir yanda açık ve güncellenebilir bir bilgi altyapısı (modüler içerik, sürümleme, yeniden kullanım), diğer yanda ağ içinde rol ve sorumlulukların net tanımlandığı bir yönetim çekirdeği vardır. NCA'nın temel iddiası kapasitenin, kurumlar arası ilişkiler içinde üretilip korunduğu ve dolayısıyla sürdürülebilirliğin bir finans kalemi değil, bir ağ tasarımı meselesi olduğudur.

NCA'nın öğrenme mantığı, topluluk temelli öğrenme kuramıyla uyumludur. Bilginin üretimi, formal eğitim kadar ortak uygulamalar sayesinde gerçekleşir. Wenger'in topluluklar pratiği yaklaşımı, ortak anlam üretimi ve kimlik inşasını öğrenmenin merkezine koyar (Wenger, 1998). NCA, bu nedenle, içerik üretimini merkezileştirmek yerine, tematik çalışma grupları üzerinden çoğul üretimi teşvik etmekte, ancak kalitenin korunması için ortak şablonlar, değerlendirme rubrikleri ve editöryal süreçler işletmektedir.

Ağ yönetimi açısından NCA, ağın ölçeğine ve paydaş heterojenliğine göre değişebilen hibrit bir modele dayalıdır. Provan ve Kenis, ağların katılımcı yönetim, lider örgüt ve ağ idare örgütü gibi farklı modlarda yönetilebileceğini ve her modun etkinlik koşullarının farklılaştığını göstermektedir (Provan & Kenis, 2008). NCA'da amaç, başlangıçta çekirdek bir koordinasyonla istikrar sağlarken, olgunluk arttıkça tematik düğümlere daha fazla özerklik tanımaktır.

3. Kavramsal Model: Afet Yönetiminde Doğa Temelli Çözümler İçin Eğitim ve İş Birliği Ağı

Bu çalışmanın kavramsal modeli, afet yönetiminde DTÇ'nin yalnızca bir proje çıktısı ya da tasarım tercihi olarak değil, süreklilik gösteren bir öğrenme ve uygulama altyapısı olarak ele alınması gerektiği varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayımın zemini literatürde açıktır. Kentlerde iklim riski, maruziyet ve kırılganlık birlikte derinleşirken, uyum kapasitesinin sınırlı olduğu yerleşimlerde risk birikimi daha hızlı gerçekleşmektedir (Dodman vd., 2022). Aynı anda, afet riskinin sistemik karakteri nedeniyle yönetim yapılarının daha hızlı evrilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (UNDRR, 2022). Dolayısıyla sorun, yalnızca DTÇ

kapsamını/çeşitliliğini genişletmenin ötesinde bunu üretecek, güncelleyecek, yerelleştirecek ve kurumsallaştıracak bir ağ mimarisi kurmaktır.

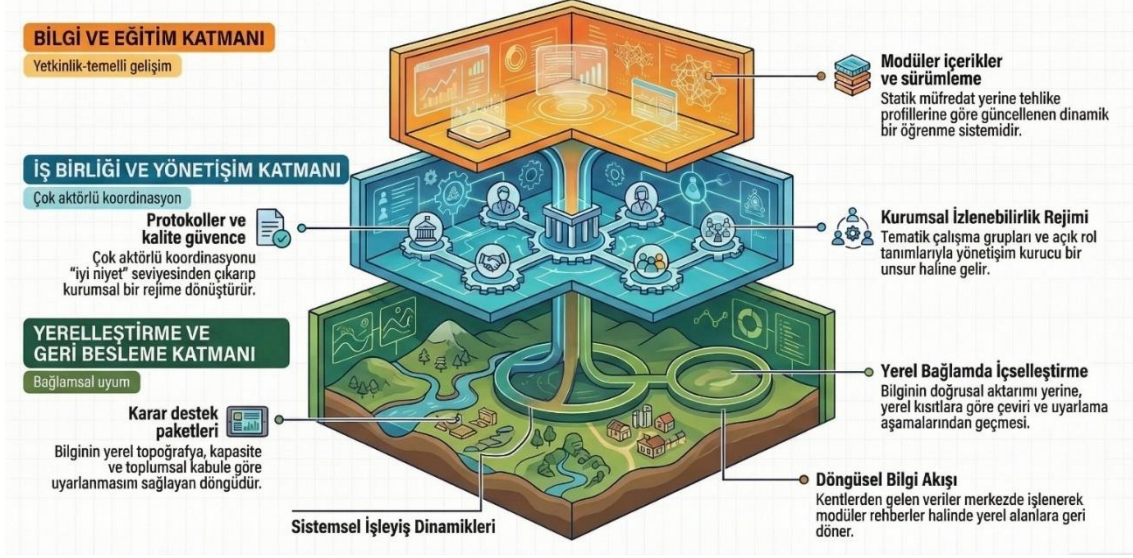
Bu nedenle, önerilen model, yani NCA, üç ilişkisel katmandan meydana gelmektedir. Bunlar; bilgi ve eğitim katmanı, iş birliği ve yönetim katmanı, yerelleştirme ve geri besleme katmanıdır. Birinci katman, sahadaki problem tiplerini yetkinlik-temelli modüllere çeviren eğitim mimarisidir. Buradaki mantık, statik bir müfredat depolamaktan ziyade tehlike profilleri, ekosistem koşulları ve kurumsal kapasiteler değiştikçe içeriği sürümleyen bir öğrenme sistemi kurmaktır.

İkinci katman, iş birliği ve yönetişimdir. DTÇ uygulamalarının darboğazı çoğu durumda ekolojik niyet eksikliği değil, çok aktörlü koordinasyonun zayıflığıdır. Morita ve Matsumoto (2021), DTÇ yönetişimi üzerine çalışmaların hâlen sınırlı olduğunu ve özellikle Avrupa dışındaki bağlamlarda belirgin bilgi açığı bulunduğunu göstermektedir. Bu saptama önemlidir, çünkü afet yönetiminde DTÇ çoğu zaman belediye, akademi, sivil toplum, teknik uzmanlık ve yerel topluluklar arasında dağılmış bilgi kümelerinin birlikte çalışmasını gerektirir. O hâlde ağın yönetim boyutu tali değil, kurucu unsurdur. Önerilen model bu nedenle tematik çalışma grupları, açık rol tanımları, karar kayıtları, kalite güvence protokolleri ve içerik sahipliği mekanizmaları öngörür. Başka deyişle, ağ “iyi niyetli bir paylaşım çevresi” olmanın ötesine geçer ve kurumsal olarak izlenebilir bir işleyiş rejimi haline dönüşür.

Üçüncü katman, yerelleştirme ve geri besleme döngüsüdür. DTÇ'nin afet yönetiminde etkili olabilmesi için yerel tehlike türleri, topoğrafik koşullar, yönetsel kapasite ve toplumsal kabul düzeyiyle uyumlu olması önemlidir. Bu nedenle eğitim içeriği tek biçimli olamaz. Kentlerden gelen ihtiyaç, kısıt ve performans verileri ağın merkezinde yeniden işlenmeli, modüler rehberlere ve karar destek paketlerine dönüştürülmeli, ardından yerel uygulama alanlarına geri dönmelidir. Kentler arası öğrenme üzerine yapılan çalışma da bilginin doğrusal biçimde aktarılmadığını, çeviri ve uyarlama ile içselleştirme ve yansıma gibi aşamalardan geçtiğini göstermektedir (İlgen vd., 2019). Buradan çıkan sonuç, ağın görevinin yalnızca bilgi dağıtmanın yanı sıra bilginin yerel bağlamda içselleştirilmesini mümkün kılmak olduğudur.

Şekil 1'de NCA modelinin katmanları ve bu katmanların işlevleri özetlenmiştir.

NCA Modeli: Doğal Temelli Çözümlerin Katmanlı Yapısı

Şekil 1. NCA katmanları ve işlevleri

NCA'nın eğitim boyutu klasik hizmet içi eğitim mantığından farklıdır. Çünkü afet yönetiminde ihtiyaç çoğu zaman olay öncesi soyut yeterlikler kadar, olay anında ya da hemen sonrasında devreye girebilecek güncel ve erişilebilir öğrenme altyapısıdır. DTÇ eğitimi yalnızca teorik farkındalık üretmemeli; karar anında kullanılabilir kontrol listeleri, kısa modüller, örnek olay kılavuzları ve rol bazlı eğitim paketleri sağlamalıdır. Yani öğrenme, uygulamanın önsözü değil, uygulamanın işletim sistemidir.

EPD-Net Projesi, NCA için arka planda bir öğrenme zemini sağlamaktadır. Ancak burada merkezde olan projelerin ötesine geçebilen bir eğitim ve iş birliği mimarisinin tasarım mantığıdır. Bu nedenle NCA, afet yönetiminde DTÇ'nin kurumsal sürekliliğini ele almaktadır.

3.1. Yönetişim tasarımı ve işletim mantığı

NCA yönetişimi üç katman olarak yapılandırılmıştır. Birinci katman, stratejik kararları ve ağın etik-ilkesel çerçevesini taşıyan çekirdek konsey yapısıdır. İkinci katman, tematik çalışma gruplarıdır. Burada müfredat paketleri, rehberler, pilot tasarımlar, değerlendirme araçları geliştirilmektedir. Üçüncü katman ise kent-odaklı düğümlerdir; yerelleştirme, uygulama ve geri bildirim bu katmanda gerçekleşmektedir. Bu üç katmanın birlikte çalışması, öğrenme döngüsü mantığını kurmaktadır. Bu döngü ihtiyaç toplama, tasarım, uygulama, ölçme ve yeniden tasarımdan meydana gelir.

3.2. Sürdürülebilirlik araç seti

NCA, sürdürülebilirliği, beş somut mekanizma üzerinden güvenceye almaktadır. Birincisi, içerik ve araçların açık lisans ve sürümleme mantığıyla yönetilmesidir. Bu sayede çıktılar tek

bir kurumun mülkiyetine sıkışmaz. İkincisi, rol-tabanlı kurumsal sorumluluk paylaşımıdır. Bu sorumluluklar içinde editörlük, teknik bakım, eğitim koordinasyonu ve değerlendirme gibi görevler yer alır. Üçüncüsü, düzenli ölçüm ve geribildirim rutinleridir. Ağ performansı bu sayede görünür hâle getirilir ve iyileştirme tetiklenir. Dördüncüsü, ortak eğitim programlarının yinelenebilir bir formatta tasarlanmasıdır. Eğitim, tek seferlik bir etkinlik değil, her yıl güncellenen bir portföy haline dönüşür. Beşincisi, ağın dış ekosistemle ilişkisidir. Benzer ağlarla eşleştirme, politika diyalogu ve ortak çağrı-konsorsiyum üretimi sürdürülebilirliği maddi ve kurumsal olarak beslemektedir.

4. Sonuç ve Öneriler

Bu bildiri kapsamında tanıtılan NCA yaklaşımı, DTÇ'nin değerini yeniden ilan etmekten ziyade bu çözümlere ilişkin bilginin nasıl kurumsallaştırılacağına dair uygulanabilir bir çerçeve önermektedir. Eğitim modülleri, tematik çalışma grupları, açık içerik yönetimi, ulusal odak yapıları ve geri besleme döngüleri, bu çerçevenin birbirini tamamlayan bileşenleridir. Böylece ağ, proje çıktılarının aktif biçimde yaşatılmasını hedeflemektedir.

Bununla birlikte NCA modelinin başarısı, normatif çekiciliğinden çok işletim disiplinine bağlıdır. Finansal ve kurumsal süreklilik sağlanmadığı, rol ve sorumluluklar açık tanımlanmadığı, kalite güvence ve etki izleme mekanizmaları kurulmadığı sürece ağ yapısı hızla sembolik bir platforma dönüşebilir. Bu nedenle, ileriye yönelik çalışmaların, önerilen modelin farklı kent ve kurum bağlamlarında pilot uygulanabilirliğini, yönetim performansını ve öğrenme çıktıları üzerindeki etkisini ampirik olarak test etmeye odaklanması önemlidir.

Sonuç olarak bu bildiri, afet yönetiminde DTÇ uygulamaları için proje-sonrası kayıpları azaltabilecek, ölçeklenebilir ve uyarlanabilir bir eğitim ve iş birliği ağı mimarisi önermektedir. NCA, bu anlamda nihai bir çözüm değil, kurumsal süreklilik, ortak öğrenme ve yerelleştirilmiş uygulama arasında daha sağlam bir köprü kurma girişimidir.

Teşekkür

Bu çalışmada, Avrupa Birliği tarafından Erasmus+ Programı kapsamında eş finansman ile desteklenen “*Filling The Gap: Development of Ecological Planning and Design Learning Network And An Adaptive Smart Training Module For Disaster Resilient And Sustainable Cities (EPD-Net)*” projesi kapsamında geliştirilen kuramsal ve uygulamalı birikimden yararlanmışır. Yazarlar, proje ortaklarına katkıları ve iş birliği için teşekkürü borç bilirlir. Bu bildiride ifade edilen görüşler yalnızca yazarlara aittir; Avrupa Birliği ve ilgili program otoriteleri bu görüşlerden sorumlu tutulamaz.

Kaynaklar

- Cohen-Shacham, E., Walters, G., Janzen, C., & Maginnis, S. (2016). Nature-based solutions to address global societal challenges. IUCN: Gland, Switzerland, 97(2016), 2036.
- Dodman, D., Hayward, B., Pelling, M., Castán Broto, V., Chow, W., Chu, E., Dawson, R., Khirfan, L., McPhearson, T., Prakash, A., & Zheng, Y. (2022). Cities, settlements and key infrastructure. In H.-O. Pörtner et al. (Eds.), *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation*

- and Vulnerability*. Cambridge University Press for the Intergovernmental Panel on Climate Change.
- Ilgen, S., Sengers, F., & Wardekker, A. (2019). City-to-city learning for urban resilience: The case of water squares in Rotterdam and Mexico City. *Water*, *11*(5), 983. <https://doi.org/10.3390/w11050983>
- Intergovernmental Panel on Climate Change. (2022). Point of departure and key concepts. In *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability (IPCC AR6 WGII, Chapter 1)*. IPCC.
- International Union for Conservation of Nature (IUCN) (2020). IUCN global standard for nature-based solutions: A user-friendly framework for the verification, design and scaling up of NbS (1st ed.). IUCN. <https://doi.org/10.2305/IUCN.CH.2020.08.en>
- Malcolm, T. R., Kman, N. E., Khandelwal, S., & Martin, C. (2022). Utilization of the TRAIN Learning Network for online disaster medicine and public health training during the COVID-19 pandemic. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, *16*(6), 2483-2487. <https://doi.org/10.1017/dmp.2022.170>
- McTarnaghan, S., Morales-Burnett, J., Marx, R. (2022). Urban resilience: From global vision to local practice (Report). London: Urban Institute.
- Morita, K., & Matsumoto, K. (2021). Governance challenges for implementing nature-based solutions in the Asian region. *Politics and Governance*, *9*(4), 102-113. <https://doi.org/10.17645/pag.v9i4.4420>
- Nehren, U., Arce-Mojica, T., Barrett, A. C., Cueto, J., Doswald, N., Janzen, S., Lange, W., Minucci, G., Sandholz, S., & Walz, Y. (2023). Towards a typology of nature-based solutions for disaster risk reduction. *Nature-Based Solutions*, *3*, 100057. <https://doi.org/10.1016/j.nbsj.2023.100057>
- Provan, K. G., & Kenis, P. (2008). Modes of network governance: Structure, management, and effectiveness. *Journal of Public Administration Research and Theory*, *18*(2), 229-252. <https://doi.org/10.1093/jopart/mum015>
- Sida. (2024). Technical note: Nature-based solutions. Sida.
- United Nations. (2015). Sendai framework for disaster risk reduction 2015–2030. United Nations.
- United Nations. (2021). Nature-based solutions (Issue brief). United Nations.
- United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). (2022). Global assessment report on disaster risk reduction 2022: Our world at risk: Transforming governance for a resilient future. UNDRR.
- United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). (2025). Global assessment report on disaster risk reduction 2025 (GAR 2025). UNDRR.
- Wenger, E. (1998). *Communities of practice: Learning, meaning, and identity*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511803932>

İlköğretimde Değerler Eğitimi

YUSUF DORUK

Konya İl Müli Eğitim Müdürlüğü
Konya Karatay Bilim ve Sanat Merkezi
İlköğretim Matematik Öğretmeni
E-mail: yusufdoruk42@hotmail.com

Özet: *Bütün insanlığa ait ve toplumla bir arada olmanın vazgeçilmez koşulları olan değerlerin yeniden yaratılması ve içselleştirilmesi daha yaşanılır bir dünya isteminde bulunan tüm öğretmenlerin temel görevlerindedir. Eğitimci olarak bizlere düşen görev bu değerlerin yeniden yaşatılmasında, özgür düşünebilen bireylerin yetiştirilmesinde, en geniş anlatımıyla daha uygar ve bilinçli toplumun oluşturulmasıdır. Birlikte daha barışçıl yaşama idealinin gerçekleştirilmesine, gerek birey olarak sorumluluklarımızın farkında olmak, gerek bu koşulların oluşturulmasında toplumsal sorumluluklarımızın farkında olmak gerek bu koşulların oluşturulmasında toplumsal sorumluluklarımızı yerine getirmede eğitim-öğretim sürecinin önemi tartışılmaz bir gerçekliktir. Doğru davranışın ne olduğu hususunda ve her doğru davranışı daha değerli kılacak koşulların, ortamların yaratılmasında değişimin itici unsuru ve aydın olma gerekliliği içerisinde eğitimciler, üzerine düşen görevi yapmak zorundadır. 18. Milli Eğitim Şurasının gündem maddeleri arasında da yerini alan “Değerler” kavramı son yılların en fazla dile getirilen kavramlarından biridir. Günümüzde bu kavramın bu kadar üzerinde durulmasının nedenlerinden en önemlisi küreselleşme ve küreselleşmenin ortaya çıkardığı yarışmacı, rekabete dayalı insan ilişkileri nedeniyle dayanışmacı insan davranışlarından gittikçe uzaklaşılmasıdır. Değerler, kısaca “insanın çevresinde olup bitenleri anlama ve yorumlamada kullandığı temel ölçütler” olarak tanımlanmaktadır. Değer üretebilme yetisine sahip tek canlı olarak insan bu yetisini doğuştan getirmeyip yaşayarak ve öğrenerek kazanabilmektedir. Bundan dolayı değerlerin öğrenilmesi, içselleştirilmesi ve davranışa dönüştürülmesi süreci başlı başına eğitimin sorunu olmaktadır. Yapılan araştırmaların da gösterdiği gibi, bireyin gelişim dönemi ve kazandırılması düşünülen işlevsel değerlerin özellikleri birlikte düşünüldüğünde, değerler eğitiminde ilk çocukluk döneminin en önemli dönem olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda okulöncesi eğitim kurumlarının önemi benimsenilmeye çalışılan hedef değerlerin kazandırılmasında yadsınamaz bir görünüm kazanmaktadır. Kişilik gelişiminin önemli bir evresi olan okulöncesi eğitim döneminde değerler eğitimi, bu anlamda ön plana çıkmakta, pekiştiriciler ile hedef değerlerin kalıcı davranışa dönüştürülmesinde eğitimin önemli bir aşamasını oluşturmaktadır. Değerlerin ne olduğunu daha iyi anlayabilmek için özelliklerinin bilinmesi gerekir. Değerlerin özellikleri şöyle sıralanabilir: Değerler inançlardır. Ancak tümüyle nesnel, duygulardan arındırılmış fikir niteliği taşımazlar. Etkinlik kazandıklarında duygularla iç içe geçerler. Değerler, bireyin amaçlarıyla (eşitlik gibi) ve bu amaçlara ulaşmada etkili olan davranış biçimleriyle (hak bilirlilik, yardımseverlik) ilişkilidirler. Değerler özgül eylem ve durumların üzerindedirler. Örneğin, saygı değeri, evde, işte, okulda ve tanımadığımız kişilerle olan ilişkilerimizin tümünde geçerlidir. Değerler, davranışların, insanların ve olayların seçilmesini ya da değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görürler. Değerler taşıdıkları öneme göre kendi aralarında sıralanırlar. Bu sıralama değer önceliklerini belirleyen bir sistem oluşturur. Kültürler ve bireyler sergiledikleri değer öncelikleri sistemleriyle betimlenebilirler. Değerler değişime açık yapılardır. Zaman içinde etkileşim ve ortaya çıkan yeni*

ihtiyaçları karşılamak için değer önceliklerinde değişiklikler olabilir. Değerler bağlı oldukları kültürlere göre değişir. Hatta ait oldukları kültürlerin içinde dahi ayrılık gösterebilirler. Farklı iki toplum aynı değere sahip olabilir ama o değere verdikleri önem derecesi farklı olabilir.(Örn; Eskimo toplumunda misafirperverlik sadakatten daha önemli bir değerdir.) Sahip olunan değerler kişinin toplum içerisindeki konumunun belirlenmesinde etkili olmaktadır. Bu değerler sayesinde birey, diğer insanlar ile etkili iletişime geçebilir ve sosyal konumunun belirlenmesi için uygun bir zemin hazırlayabilir.

Tüm dünyada verilmek istenen, değerleri öğrencilerde oluşturmak ve kazandığı değerleri davranış haline getiren bireyler yetiştirmektir. Değerler anlatmakla veya tanımlamakla elde edilemezler. Doğrudan yaşanmalı, içselleştirilmeli ve onlara ilişkin duygularla verilmelidir. Değerler yaşanarak kimlik- kişilik boyutu haline gelir. Değer eğitiminin ön koşulu ise, çocuğa özgür iradesini kullanacak ortam (hem gerçek, hem yapay) hazırlamaktır. Dayatma, baskı ve koşullandırma ile yapılan eğitim, çocuğun kendinden çok başkalarının isteklerini gerçekleştirme işlevine sahip olur. Dolayısıyla otorite ortadan kalktığında öğrenci, değer içselleştirilmediğinden istenmeyen davranışlar sergileyecektir. Önemli olan değerlerin her koşulda davranışa dönüşmesidir. Çocukların doğruları öğrenmesi gerekir ve hangi davranışların başka insanlar tarafından kabul edilebilir olduğunu öğrenmekte yardıma ihtiyaçları vardır. İşte bu durumda değerler eğitimi öne çıkmaktadır. Çocuklarda vicdan, iyi ile kötünün ayrımı, başlangıçta anne babaların veya onların yerin tutan kişilerin emir ve yasaklarından ibarettir. Kendi akıllarının ve kalplerinin henüz bir katkısı yoktur. Çocuklar büyüdükçe kendi kalplerinden ve kendi akıllarından emir almaya başlarlar. Anne babalarını, öğretmenlerini diğer yakınlarını üzen veya sevindiren şeyler, onların iyi veya kötü anlayışlarına katılır. Daha sonra kendine veya başkalarına saygı, görev ve sorumluluk, erdem, din gibi düşünceler yavaş yavaş oluşur. Böylece anlayışlarını geliştirir, genişletirler. Ders kitaplarında yer alan, adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık ve özgür düşünebilme barış, iyimserlik, duyarlı olma, dürüstlük, estetik duyguların geliştirilmesi, hoşgörü, misafirperverlik, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik gibi birçok değerlerin okullarda yapılacak olan etkinlikler ve uygulamalarla hayata geçirilmesi - davranışa dönüştürülmesi toplumumuz için ayrıca önemlidir. Değerler toplum için değerlidir, değerlere uygun davranan insanlar da toplum gözünde değerlidir. Dolayısıyla değerlerin verileceği “Değerler Eğitimi” ni planlamak ve uygulanacak etkinlikleri belirlemek çok önemlidir. Aşağıda okulumuz için hazırladığımız değerler eğitimi projesi tanıtılmaktadır Bu projenin amacı değerler ve değerler eğitiminin ilköğretim öğrencilerine kazandırılmasını sağlamaktır. Toplumun temelini oluşturan geleneksel ‘‘Türk aile yapısı, milli, ahlaki ve kültürel değerlerimiz’’ en önemli referans kaynaklarımızdır. Geleceğimizin teminatı olan çocuklarımıza ve gençlerimize; gelişmiş bir karakter ve kişiliğe sahip , ‘‘İyi insan, sosyal insan, eğitilmiş insan’’ olarak yetişmeleri en aslı görevlerimizden biri olmalıdır. Bir toplumdaki olumlu gelişmelerin sürdürülmesi ve yaygınlaştırılması, olumsuz gelişmelerin ise olumluya dönüştürülmesinin yegâne yolu eğitimden ve özellikle de değerler eğitiminden geçer. Bir toplumun başarıya ulaşmasında kurumlar arası işbirliği de bir o kadar önemlidir. Değerler eğitimi çalışması da bir işbirliğinin somut bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışma ile çocuklarımız ve gençlerimiz; bilgili, çağdaş donanımlı insanlar olarak yetiştirilmelerinin yanı sıra, millî, ahlâki ve kültürel değerlerimize bağlı, bu değerleri davranış biçimine dönüştüren, erdemli insanlar olarak hayatındaki yerlerini almalarını sağlanmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: İlköğretim, değerler, eğitim.

Giriş

Değerler, bireyin amaçlarıyla (eşitlik gibi) ve bu amaçlara ulaşmada etkili olan davranış biçimleriyle (hak bilirlilik, yardımseverlik) ilişkilidirler. Değerler özgül eylem ve durumların üzerindedirler. Örneğin, saygı değeri, evde, işte, okulda ve tanımadığımız kişilerle olan ilişkilerimizin tümünde geçerlidir. Değerler, davranışların, insanların ve olayların seçilmesini ya da değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görürler. Değerler taşıdıkları öneme göre kendi aralarında sıralanırlar. Bu sıralama değer önceliklerini belirleyen bir sistem oluşturur. Kültürler ve bireyler sergiledikleri değer öncelikleri sistemleriyle betimlenebilirler. Değerler değişime açık yapılardır.

Amaç

Bu araştırmada, değerler eğitimi program tasarılarının programın öğeleri açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu genel amaca uygun olarak aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1) Değerler eğitimi program tasarıları hangi değer yaklaşımına göre hazırlanmıştır?
- 2) Değerler eğitimi etkinlikleri okul program bütünlüğüne uygun olarak yapılandırmacı yaklaşımı ne derece dikkate almıştır?

Yöntem

Bu araştırmada Antalya Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğü Tarafından Okulöncesi, İlköğretim, Ortaöğretim, kurumları için yayınlanan (2011) Değerler Eğitimi Kılavuz Kitapları/Program Tasarıları doküman incelemesi yöntemine göre analiz edilmiştir. Program tasarıları programın temel öğeleri (hedefler, içerik, eğitim durumları, ölçme-değerlendirme) esas alınarak değerler eğitimine ve yapılandırmacı yaklaşımlarına göre betimsel olarak analiz edilmiştir. Bu özelliği ile araştırma, nitel bir çalışmadır

Bulgular

Bulgularda değerler eğitimi program tasarısı olarak hazırlanan kılavuz kitaplar incelenmiş ve bu dokümanların önemli özellikleri aydınlatılmaya ve program geliştirme ilkeleri çerçevesinde eleştirilmeye çalışılmıştır. Program tasarısı, genel özellikler ve programın temel öğeleri açısından incelenmiştir.

Sonuç ve Genel Değerlendirme

Değerler eğitimi, örtük ve resmî programların bütünleşmesi ile gerçekleştirilebilecek bir eğitim türüdür. Bundan dolayı değerler eğitimi program tasarılarının geliştirilmesinde yerel çalışmalar önemsenmektedir. Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nün çalışması da bu kapsamda değerlendirilmelidir. Ancak bu tür program tasarılarının hazırlanmasında tam veya yarı zamanlı program tasarımcılarına da ihtiyaç olduğu görülmektedir.